

«Jeg hjalp, jo. Jeg ga 200 kroner»

*En kvalitativ studie om nordmenns holdninger til migrasjon og
vilkår for inkludering*

Helene Torsteinson

Masteroppgave
Masterprogram i helsefremmende arbeid og helsepsykologi

Det psykologiske fakultet
HEMIL-senteret
Universitetet i Bergen

Våren 2019

FORORD

Arbeidet med denne studien har vært utfordrende, engasjerende og lærerikt på flere måter. Utfordrende, fordi; jo mer kunnskap jeg utviklet om temaet, jo mer komplekst og sammensatt fremsto det. Nettopp derfor har det også vært engasjerende. Jeg har lært og reflektert mye; både i forhold til studiens tematikk, selve forskningsprosessen, samt egen og andres bakgrunn og forståelsesperspektiver. Selv om jeg nå setter strek for denne gang, er jeg på ingen måte utlært på feltet eller ferdigstudert. Jeg vil først og fremst takke deltakerne i studien, som delte av sin tid og sine tanker. Jeg vil takke min veileder, Fungisai Gwansura Ottemöller, for kritiske og utviklende innspill – du var gjennom hele prosessen tilgjengelig, tydelig, vis og varm. Takk til Anne, Cathrine og Elise, som var medfasilitatorer under fokusgruppeintervjuene, og til veiledningsgruppen for samhold, gode diskusjoner og tilbakemeldinger på utkast underveis. Takk til min fine familie – dere er helsefremmende! Og, Øyvind; takk for at du har driftet vårt hjem og fire barn, og for at du er min ro når det «stormer».

Bergen, 11.05.2019

Helene Torsteinson

INNHold

Forord.....	i
Sammendrag.....	iv
Abstract.....	v

1.0 INTRODUKSJON.....	1
1.1 Bakgrunn.....	1
1.2 Studiens tilknytning.....	2
1.3 Oppgavens oppbygging.....	3
2.0 TEORI.....	4
2.1 Akkulturasjon.....	4
2.1.1 Den interaktive akkulturasjonsmodellen.....	6
2.2 Multikulturalisme.....	8
2.3 Habitus, kulturell kapital og symbolsk makt.....	9
2.4 Oppsummering.....	11
3.0 LITTERATURGJENNOMGANG.....	12
3.1 Søkestrategier.....	12
3.2 Tidligere forskning.....	12
3.2.1 Holdninger til migrasjon.....	13
3.2.2 Påvirkningsfaktorer for holdninger til migrasjon.....	15
3.3 Oppsummering	19
3.4 Studiens formål og forskningsspørsmål.....	19
4.0 VITENSKAPSTEORI OG METODE.....	20
4.1 Vitenskapsteoretisk forankring.....	20
4.2 Metode.....	21
4.2.1 Fokusgruppeintervju.....	21
4.2.2 Strategisk utvalg og rekruttering av deltakere.....	21
4.2.3 Forberedelse og gjennomføring av intervjuene.....	24
4.2.4 Maktaspektet i fokusgruppeintervjuer.....	25
4.3 Transkripsjon.....	27
4.4 Analyse av datamaterialet.....	28
4.4.1 Tematisk nettverksanalyse.....	29
4.5 Kvalitetssikring i kvalitative studier.....	30
4.5.1 Troverdighet.....	31
4.5.2 Bekreftbarhet.....	32
4.5.3 Overførbarhet.....	33
4.5.4 Pålitelighet og refleksivitet; egen posisjon og forforståelse.....	33
4.5.5 Å forske på egen kultur.....	36
4.5.6 Etske retningslinjer for forskning.....	36
4.6 Oppsummering.....	37
5.0 FUNN.....	38
5.1 Presentasjon av studiens deltakere.....	38
5.2 Nordmenns holdninger til migrasjon – kjennetegn.....	39
5.2.1 Skeptisisme/fremmedfrykt: «Mange nordmenn er skeptiske til innvandring».....	39
5.2.2 (Mis)bruk av velferdssystemet: «Enkelte kommer for å utnytte Norge».....	40
5.2.3 «Vi må hjelpe dem».....	41
5.2.4 Gjensidighet: «Man må være likestilt».....	42
5.2.5 «Vi» og «de».....	43

5.3 Nordmenns holdninger til migrasjon – påvirkningsfaktorer.....	44
5.3.1 Media: «Det kommer ofte veldig fra media».....	44
5.3.2 Sosiale medier: «Det er ganske masse krenkende kommentarer».....	45
5.3.3 Politikk: «Vi har jo Trump og hele det crewet der».....	46
5.3.4 Sosialt nettverk: «Folkene rundt deg påvirker».....	47
5.3.5 Kontakt med innvandrere: «Liker de som enkeltindivid, men ikke som gruppe».....	48
5.4 Barrierer for inkludering.....	50
5.4.1 Språk: «Det er en tydelig barriere».....	50
5.4.2 Religion: «De skal få lov til å tilbe sine religioner, men vi må få lov å ha våres».....	50
5.4.3 Introverte nordmenn: «Nordmenn er vel kanskje kjent for å være litt innesluttede»....	52
5.4.4 Kulturelle koder: «De må lære seg det usynlige språket».....	53
5.4.5 Gruppering: «Det er klart det er viktig å unngå gettofisering».....	55
5.5 Vilkår for inkludering.....	56
5.5.1 Språk: «Det er veldig fint å kunne kommunisere».....	56
5.5.2 Arbeid/sysselsetting: «Det er viktig at de kommer fort i jobb».....	57
5.5.3 Nordmenn må «ut av boblen».....	58
5.5.4 Møteplasser/fritidsaktiviteter: «Vi treffes på Rema`n med sånne handleposer».....	59
5.5.5 «Inkludering skjer ikke over natten».....	60
5.5.6 Selvrefleksjon: «Jeg vil jo like å tenke at jeg er inkluderende».....	61
5.6 Oppsummering.....	63
6.0 DRØFTING.....	64
6.1 Oppsummering av studiens funn.....	64
6.2 Ulike holdninger til migrasjon.....	64
6.3 Påvirkningsfaktorer for holdningsdanning.....	66
6.3.1 Migrasjon i et sosiokulturelt perspektiv.....	66
6.3.2 Media og det politiske «spillet».....	67
6.3.3 Kontakt mellom ulike befolkningsgrupper.....	68
6.4 Et inkluderende samfunn – ideologi og praksis.....	70
6.4.1 Multikulturalisme som ideologi.....	70
6.5 Multikulturalisme som praksis.....	73
6.5.1 Systemintegrering.....	74
6.5.2 Nordmenn må «hjelp».....	75
6.5.3 Stereotype forestillinger.....	76
6.5.4 Kulturelle koder.....	77
6.6 Implikasjoner for helsefremmende arbeid.....	78
6.7 Oppsummering.....	80
6.8 Studiens begrensinger.....	81
7.0 AVSLUTNING.....	83
7.1 Oppsummering av studien.....	83
7.2 Veien videre.....	84

REFERANSER.....	85
------------------------	-----------

Vedlegg

SAMMENDRAG

Økt migrasjon aktualiserer behovet for ytterligere kunnskap om hvordan vi kan skape et mer inkluderende og helsefremmende samfunn. Denne studien retter oppmerksomheten mot nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering, hvor studiens formål er å utvikle kunnskap som kan legge føringer for helsefremmende arbeid og intervensjoner. Studien bygger på et sosialkonstruktivistisk kunnskapssyn, hvor seks fokusgruppeintervjuer med nordmenn i ulike livsfaser har blitt gjennomført for generering av data. Datamaterialet er analysert ved bruk av tematisk nettverksanalyse.

Funn i studien viser polariserte og dynamiske holdninger til migrasjon, hvor opplevelser av innvandring som en trussel på individ-, gruppe- og/eller samfunnsnivå syntes å generere skeptisisme og fremmedfrykt. Kontakt med innvandrere i form av nære relasjoner bidro derimot til mer positive holdninger, og bortfall av stereotype forestillinger og kategoriseringer. Blant vilkår for inkludering ble norskspråklige ferdigheter, arbeid/sysselsetting, møteplasser og at nordmenn må «ut av sin egen boble» vektlagt. Funnene viser imidlertid at mange deltakere hadde lettere for å identifisere seg med multikulturalisme på et ideologisk plan enn i praksis.

Studien synliggjør videre den nære koblingen mellom nordmenns holdninger, media, politikk og helsefremmende arbeid, og konkluderer med at arbeid for å skape et mer inkluderende samfunn må forstås med utgangspunkt i et helhetlig perspektiv. I dette arbeidet bør fokuset rettes ut over enkeltindivider og grupper, og mot overordnede strukturer og determinanter som påvirker og bidrar til å opprettholde og videreføre sosiale ulikheter i helse. Multikulturelt, tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid på alle politiske nivå blir i den sammenheng vesentlig.

Nøkkelord: akkulturasjon, multikulturalisme, migrasjon, holdninger, inkluderende samfunn, politikk, helsefremmende arbeid

ABSTRACT

Increasing migration actualizes the need for further knowledge on how we can create a more inclusive and health-promoting society. This study focuses on Norwegians' attitudes to migration and conditions for inclusive societies. The aim of the study is to develop knowledge that can guide health promotion and health-related interventions. The study is based on a social constructivist view of knowledge, where six focus group interviews with Norwegians in different phases of life have been carried out in order to obtain knowledge about the topic. The data material is analyzed using thematic network analysis.

Findings in the study show polarized and dynamic attitudes to migration, where the experience of immigration as a threat at individual-, group- and/or community level seemed to generate skepticism and fear. On the other hand, contact with immigrants in the form of close relationships contributed to more positive attitudes, and loss of stereotypical ideas and categorization of people. The findings also show that many participants find it easier to relate to multiculturalism as an ideology than as practice.

The study further highlights that Norwegians' attitudes to migration, media, politics and health promotion are interlinked. It concludes that interventions to build inclusive societies must be understood from a holistic perspective, where the focus is on determinants and overall structures that influence and contribute to maintain social inequalities in health. Multicultural, interdisciplinary and cross-sectoral cooperation at all political levels, in this context, becomes essential.

Key words: acculturation, multiculturalism, migration, attitudes, inclusive society, politics, health promotion

1.0 INTRODUKSJON

I dette kapittelet presenterer jeg bakgrunn for valg av tema for masterstudien, redegjør for studiens tilknytning og fremlegger oppgavens oppbygging.

1.1. Bakgrunn

I 2015 vedtok FNs medlemsland 17 bærekraftsmål for bærekraftig utvikling i verden (FN, 2019). Bærekraftsmålene er en felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, redusere sosiale ulikheter og stoppe klimaendringene innen år 2030 (FN, 2019; Norad, 2015). I et globalt perspektiv er fattigdom, sosiale ulikheter og klimaendringer noen av vår tids største utfordringer. Konsekvensene av klimaendringene bidrar til en massiv flyktningstrøm, og mange mennesker lever i dag i eller flykter fra fattige og/eller krigsherjede land eller områder. Ifølge World Migration Report 2018 (IOM, 2018) er det 244 millioner migranter i verden, hvilket tilsvarer 3,3 % av verdens befolkning. Migranter er personer som forflytter seg innad i et land (interne migranter) eller på tvers av landegrenser (eksterne migranter). De reiser følgelig både fra noe og til noe (NCR, 2018b).

Årsakene til migrasjon, som er betegnelsen for forflytninger av mennesker, er mangefasettert, og blir ofte knyttet til ulike push- og pullfaktorer (Fandrem, 2011). Pullfaktorer er faktorer som «lokker» mennesker til seg¹, som lettere tilgang til arbeid og økonomiske ressurser (Fandrem, 2011). Pushfaktorer er faktorer som driver mennesker på flukt, som krig, overbefolkning og mangel på ressurser (Fandrem, 2011). Tross økende migrasjon og flere mennesker på flukt er tilslutninger til høyrepopulistiske partier på fremvekst i Europa (Fangen og Vaage, 2014; Thorleifsson, 2016; Johansson, 2018). Dette har bidratt til innføringer av en strengere og mer restriktiv flyktning- og innvandringspolitikk i mange europeiske land, også Norge (NRC, 2018a; Thorleifsson, 2016; Johansson, 2018). Nedgangen i antallet asylsøkere i Norge fra 2015, ofte assosiert som året for «flyktningkrisen» (Bygnes, 2017), til 2016 var på 89 % (UDI, 2019). Dette var den største prosentvise nedgangen i antall asylsøknader i hele Europa (NRC, 2017). Antall flyktninger som søker asyl i Norge er fremdeles lavt, og man må, ifølge Flyktninghjelpen (NCR) (2018a), flere tiår tilbake for å finne tilsvarende lave tall.

Samtidig viser forskning at flyktninger i Norge kan oppleve sosial marginalisering og utenforskap (Valenta, 2008; Grønseth, 2006). Dette underbygges av Bygnes (2017), som viser til sosioøkonomiske og kulturelle strukturer som hindrer integrering i sosiale nettverk og

¹ Flertallet av verdens migranter beveger seg på bakgrunn av såkalte pullfaktorer (FN, 2018).

lokalsamfunn. I Bygnes (2017) sin studie ytrer flyktninger et ønske om nære relasjoner og vennskap med nordmenn for å redusere ensomhet, lære språk og kultur å kjenne, samt for å øke muligheter for deltakelse i arbeidsliv. Forskning vektlegger i den sammenheng at positiv kontakt mellom medlemmer av ulike etniske grupper kan bidra til angstreduksjon, mindre fordommer og økt forståelse for hverandre, hvor gullstandarden er vennskap (Bygnes, 2017; Chrisp og Turner, 2009; Pettigrew, Tropp, Wagner og Christ, 2011). Dette aktualiserer behovet for ytterligere kunnskap om hvordan vi kan skape et mer inkluderende samfunn for alle mennesker.

Denne studien retter oppmerksomheten mot nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering, hvor formålet er å utvikle kunnskap som kan legge føringer for helsefremmende arbeid. Nordmenn, i denne studien, refererer til majoritetsbefolkningen i Norge. Avgreningen er gjort fordi jeg også søker forståelse for hva som kan ligge bakenfor marginaliseringspraksiser flyktninger og andre innvandrere kan oppleve i Norge (Valenta, 2008; Grønseth, 2006). Jeg vil imidlertid understreke at begrepet nordmann også rommer minoritetsgrupper i befolkningen, og at begrepet er like mangefasettert som det å være flerkulturell og/eller innvandrer (Gjervan, Andersen og Bleka, 2009).

1.2 Studiens tilknytning

Studien inngår som en del av forskningsgruppen «Refugees Resilience Project» ved HEMIL-senteret, Universitetet i Bergen. Forskningsgruppens hovedanliggende er å utforske støttende faktorer og styrker i og omkring unge flyktninger og asylsøker i Norge, hvor oppmerksomheten er rettet mot vilkår for positiv inkludering, samt ressurser unge flyktninger og asylsøkere identifiserer og tar i bruk for å mestre nye omgivelser og livsendringer (Daniel, Hollekim, Ottemöller, Katsi, og Tesfazghi, til fagfellelvurdering). Egen studie tilfører derfor prosjektet et nytt perspektiv ved at fokuset rettes mot majoritetsbefolkningens holdninger og tilnærminger til kulturelt mangfold.

Helsefremmende perspektiver ligger til grunn for studien, hvor helse forstås som en ressurs på individ-, gruppe- og samfunnsnivå (WHO, 1986). I den sammenheng omhandler helsefremmende arbeid prosesser som gjør mennesker i stand til å opprettholde og utvikle egen helse (WHO, 1986). Ottawa-charteret presenterer fem hovedmål for helsefremmende arbeid: å bygge en sunn helsepolitikk, skape et støttende miljø, styrke lokalmiljøets

muligheter for handling, utvikle personlige ferdigheter og tilpasse helsetjenesten (WHO, 1986), hvorpå arbeid for å skape et mer inkluderende samfunn kan sies å romme dem alle.

Begrepet inkludering (av latin: innbefatte) står videre i kontrast til begreper som ekskludering og/eller marginalisering, og handler om selve prosessen å inkludere, samt hvordan fellesskapet eller kulturen kan skape vilkår for inkludering (Korsvold, 2011). Inkludering i den sammenheng omhandler å gjøre noe med, endre og utvikle helheten slik at alle har eller får en naturlig plass, og kan delta i fellesskapet på egne vilkår (Korsvold, 2011). Et inkluderende samfunn anerkjenner ulikheter, og arbeider for likestilling og likeverdige muligheter, rettigheter og deltakelse for hele befolkningen, uavhengig av bakgrunn (FN, 1948; Arnesen, 2012). Et mål for inkluderende samfunn er følgelig at hver enkelt kan ta i bruk, utvikle og oppnå sitt hele og fulle helsepotensiale.

1.3 Oppgavens oppbygging

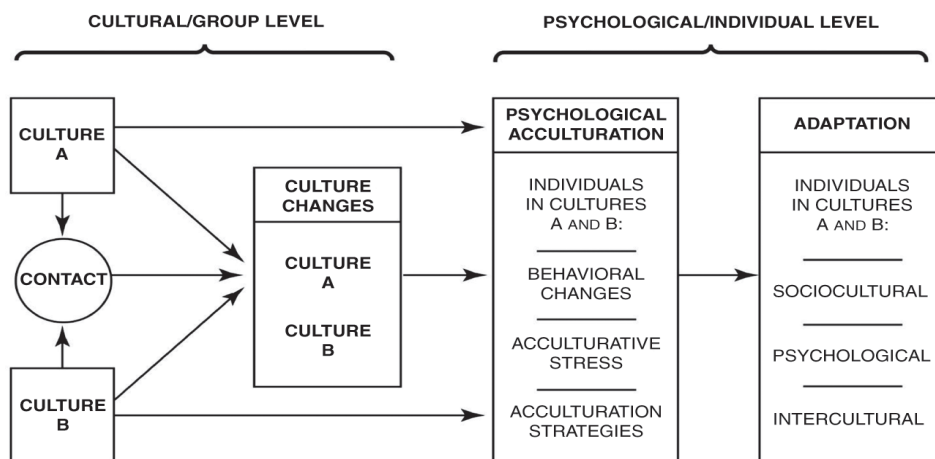
I dette kapittelet har jeg aktualisert og redegjort for oppgavens tematikk. Jeg vil i neste kapittel presentere studiens teoretiske rammeverk. I kapittel 3 fremlegger jeg tidligere forskning med et særlig fokus på majoritetsbefolkningers holdninger, tilnærminger til multikulturalisme og forskning tilknyttet akkulturasjon som en toveis-prosess. I kapittel 4 redegjør jeg for metodiske og analytiske valg og fremgangsmåter, samt kvalitetskriterier og forskningsetiske retningslinjer. Deretter følger studiens funn (kap. 5) og drøfting (kap. 6). Avslutningsvis oppsummerer jeg hovedfunn, og løfter mine tanker om veien videre.

2.0 TEORI

I kapittel 2 redegjør jeg for studiens teoretiske forankring. Jeg tar utgangspunkt i ulike teorier om akkulturasjon og Bourdieus begreper habitus, kulturell kapital og symbolsk makt. Jeg redegjør også for begrepet multikulturalisme. Teoriene og begrepene presenteres hver for seg, hvorpå jeg avslutningsvis oppsummerer hovedpunkter og argumenterer for hvordan teoriene og begrepene kan utfylle og komplementere hverandre sett i forhold til oppgavens tema.

2.1 Akkulturasjon

Akkulturasjon handler om de endringsprosessene som oppstår når individer og/eller grupper med ulik kulturell bakgrunn møtes (Berry, 1997; Berry og Sam, 2016; Berry og Sabatier, 2011). I følge Sam og Berry (2010) vil endringer oppstå både på et kulturelt og et psykologisk plan. På et kulturelt plan ved at kollektive aktiviteter og sosiale institusjoner og praksiser endres, og på et psykologisk plan ved individuelle endringer i holdnings- og handlingsmønstre. Akkulturasjon er nært knyttet til begrepet adaptasjon, som omhandler hvordan og i hvilken grad den enkelte tilpasser seg de kulturelle endringene på et psykologisk plan. Adaptasjon kan slik sies å være en konsekvens av akkulturasjon (Sam og Berry, 2010). Denne prosessen synliggjøres i figur 1, hvor det dialektiske forholdet mellom kultur og individ synliggjøres.

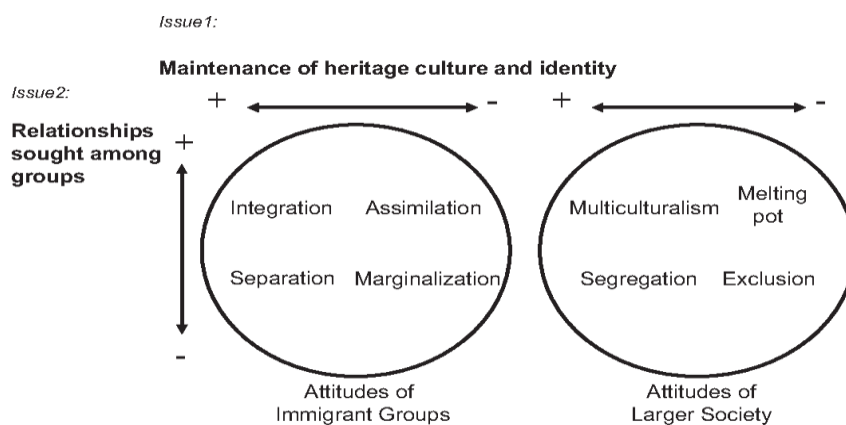
Figur 1: Rammeverk for konseptualisering av akkulturasjon (Berry og Sam, 2016, s. 14).

For å forstå akkulturasjonsprosesser er det, ifølge Sam og Berry (2010), nødvendig å ta i betraktning de kulturelle variasjonene. De to (eller flere) kulturene som møtes bringer med seg ulike kvaliteter og egenskaper, i form av verdier, normer, holdninger og kjennetegn. Forholdet mellom kulturene må vurderes som basis for å forstå akkulturasjonsprosessene som

igangsettes (Sam og Berry, 2010). Likeledes er det nødvendig å forstå forholdet mellom kulturene; er relasjonen basert på den ene kulturens dominans over den andre eller likeverdig respekt og gjestfrihet? Videre understreker Sam og Berry (2010) gjensidigheten og konsekvensen av møtet mellom ulike kulturer; ingen kultur forblir uendret i møte med en annen kultur. Akkulturasjon er således en to- eller flerveis interaksjonsprosess, som resulterer i endrede reaksjoner og handlinger (Sam og Berry, 2010).

Sam og Berry (2010) viser imidlertid til store variasjoner tilknyttet den enkeltes adaptasjonsprosess, og redegjør i den sammenheng for et teoretisk rammeverk basert på fire ulike akkulturasjonsstrategier: integrering, assimilering, separasjon og marginalisering. Rammeverkets hensikt er å synliggjøre endringer som skjer ved akkulturasjon, hvordan akkulturasjon skjer og hvor godt individer eller grupper tilpasser seg andre og nye kulturer (Sam og Berry, 2010). Akkulturasjonsrammeverket og de fire strategiene viser til hvorvidt, og i hvilken grad, den enkelte velger å ivareta egen opprinnelseskultur og/eller tilpasse seg andre og nye kulturer og kulturelle endringer (Berry, 1997).

Seperasjon viser til prosesser hvor individet holder fast ved egen kultur og tradisjoner uten å tilpasse seg andre kulturer. Assimilering oppstår når den enkelte tilpasser seg den nye kulturen uten å ivareta egne kulturelle normer og tradisjoner. Det skapes da en avstand til opprinnelseskulturen (Berry og Sam, 2016). Ved marginalisering ønsker den enkelte hverken å bevare egen kultur eller tilpasse seg andre kulturer, mens integrering, som anses å være den ideelle tilnærmingen, viser til prosesser hvor individet utvikler en to- eller flerkulturell identitet. Ved integrering som akkulturasjonsstrategi vil enkeltindivider eller grupper både bevare egen kultur, og samtidig tilpasse seg andre og nye kulturelle normer og tradisjoner (Berry og Sam, 2016). De ulike prosessene synliggjøres i figur 2.

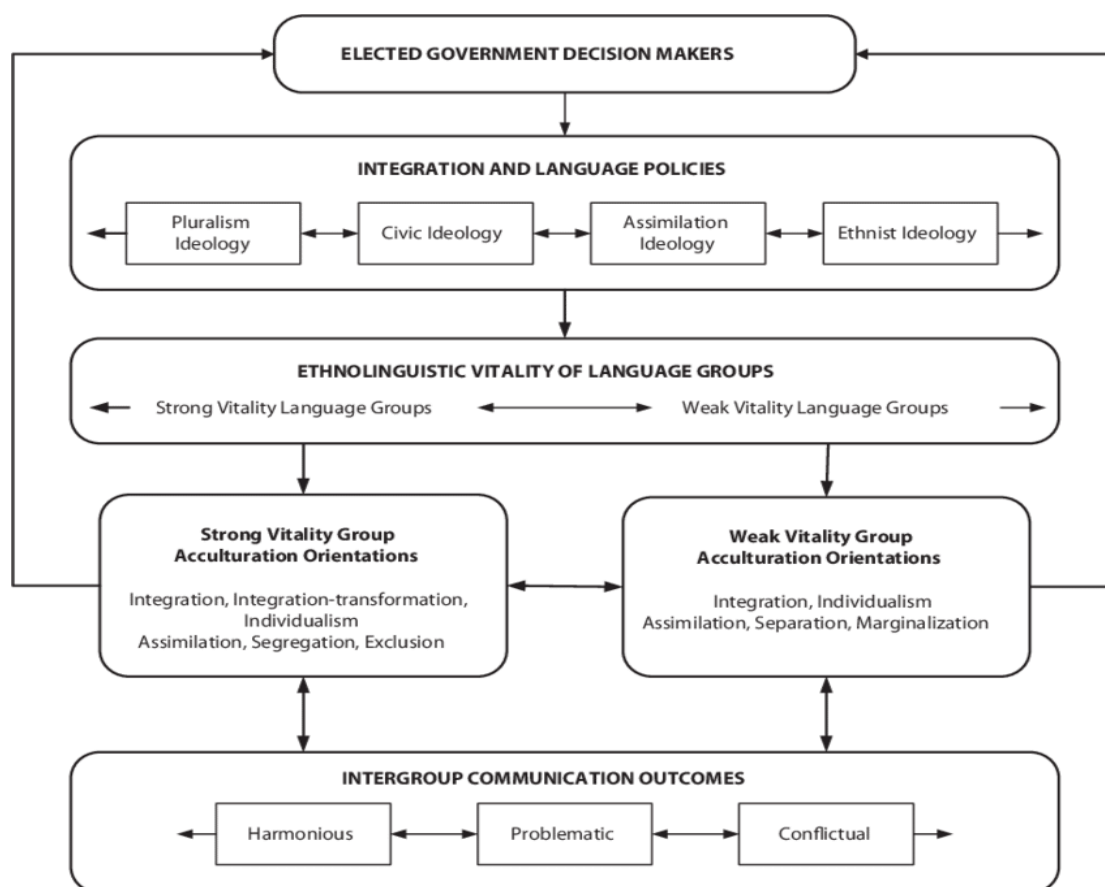

Figur 2: Modell over minoritets- og majoritetsbefolkningens holdninger og akkulturasjonsstrategier i en multikulturell kontekst (Sam og Berry, 2010, s. 477).

Det er imidlertid viktig å påpeke at det ikke nødvendigvis er slik at individet fritt velger akkulturasjonsstrategi, og at den psykologiske adaptasjonsprosessen må forstås med utgangspunkt i et sosiokulturelt perspektiv (Sam og Berry, 2010). Mulighetene for å inngå i multikulturelle relasjoner og settinger vil variere, samtidig som maktdimensjonen ved å være en del av minoritets- eller majoritetsbefolkningen vil ha innvirkning på konsekvensene av akkulturasjon (Sam og Berry, 2010; Berry og Sam, 2016). Berry og Sam (2016) viser i den sammenheng til at minoritetsgruppers akkulturasjonsstrategier blant annet avhenger av holdninger i samfunnet og innvandringspolitikk (Berry og Sam, 2016; Berry og Ward, 2016).

2.1.1 Den interaktive akkulturasjonsmodellen

Bourhis, Moïse, Perreault og Senécal (1997) modell over relasjonen mellom innvandringspolitikk, akkulturasjonsstrategier og mulige utfall synliggjør den nære koblingen mellom psykologiske akkulturasjonsprosesser og sosiokulturelle påvirkningsfaktorer. Med utgangspunkt i Berrys (1997) akkulturasjonsstrategier synliggjør modellen den nære koblingen mellom politikk, adaptasjon og eventuelle utfall av disse (Bourhis et al., 1997). Disse koblingene synliggjøres i figur 3:

Figur 3: Modell over relasjonen mellom statelig innvandringspolitikk, akkulturasjonsstrategier og mulige utfall (Bourhis et al., 1997, s. 371).

Modellen synliggjør hvordan ulike innvandringspolitiske ideologier og føringer får konsekvenser for majoritets- og minoritetsbefolkningens akkulturasjonsprosesser og samhandling (Bourhis et al., 1997). Bourhis et al. (1997) hevder, i den sammenheng, at moderne, demokratiske stater i hovedsak baserer sin innvandringspolitikk på to parametere: eksterne og interne bånd, som knyttet staten til andre land og/eller egne grenser, og at disse båndene i stor grad definerer hvilke stater og befolkningsgrupper som anses som innenfor eller utenfor. Innvandringspolitiske ideologier beskrives som enten pluralistiske, sivile, assimilerende eller etniske, og henviser til ulike forståelser av og tilnærminger til kulturalisme (Bourhis et al., 1997).

De ulike ideologiene synliggjøres gjennom en multikulturell eller en etnokulturell innvandringspolitikk, eller en kombinasjon av disse, og påvirker i stor grad enkeltindividers og befolkningsgruppers akkulturasjonsstrategier. De ulike akkulturasjonsstrategiene viser seg videre i et kontinuum av konsensus, problemer og/eller konflikt i møte mellom majoritetsbefolkningen og ulike minoritetsgrupper (Bourhis et al., 1997). Ifølge Bourhis et al. (1997) vil politikk som reflekterer pluralistiske og sivile ideologier i større grad fremme mer positive og harmoniske relasjoner i befolkningen enn politikk som bygger på assimilerende ideologier, mens innvandringspolitikk basert på segregerende og ekskluderende ideologier antas å være konfliktskapende og splittende.

Den interaktive akkulturasjonsmodellen (IAM) representerer videre et teoretisk rammeverk som integrerer tre ulike komponenter relatert til minoritets- og majoritetsbefolkningens relasjoner i en multikulturell kontekst; 1) minoritetsbefolkningens akkulturasjonsstrategier i møte med vertsamfunnet, 2) majoritetsbefolkningens akkulturasjonsstrategier i møte med ulike minoritetsgrupper, og 3) interrelasjonelle utfall av disse møtene (Bourhis et al., 1997). Modellen representerer slik en dynamisk og ikke-forutbestemt tilnærming til multikulturalisme presentert i påfølgende modell (Bourhis et al., 1997):

Host Community Low-Medium High vitality group	Immigrant Community: low, medium vitality groups				
	Integration	Assimilation	Separation	Anomie	Individualism
Integration	Consensual	Problematic	Conflictual	Problematic	Problematic
Assimilation	Problematic	Consensual	Conflictual	Problematic	Problematic
Separation	Conflictual	Conflictual	Conflictual	Conflictual	Conflictual
Anomie	Conflictual	Conflictual	Conflictual	Conflictual	Conflictual
Individualism	Problematic	Problematic	Problematic	Problematic	Consensual

Figur 4: Den interaktive akkulturasjonsmodellen (IAM) (fritt modifisert fra Bourhis et al., 1997, s. 382).

Som vist i modellen vil ulike befolkningsgruppers akkulturasjonsstrategier føre til enten konsensus, problemer eller konflikt. I forhold til Berrys (1997) akkulturasjonsrammeverk, som viser til fire ulike akkulturasjonsstrategier, henviser Bourhis et al. til fem strategier; integrasjon, assimilasjon, segregering, anomi og individualisme. De to sistnevnte strategiene erstatter marginalisering i Berrys (1997) akkulturasjonsrammeverk, hvor anomi viser til fremmedgjøring eller marginalisering (Bourhis et al., 1997).

Imidlertid påpeker Bourhis et al. (1997) at immigranter som distanserer seg fra både minoritets- og majoritetskulturen ikke nødvendigvis gjør dette fordi de føler seg marginalisert. Andre årsaker til distinksjon kan være at personene heller foretrekker å identifisere seg som individer fremfor medlemmer av en kollektiv kultur, og følgelig også forstår og velger å møte andre mennesker som individer fremfor medlemmer av en bestemt og spesifikk befolkningsgruppe (Bourhis et al, 1997). Ifølge Bourhis et al. (1997) vil kombinasjonen av tre sammenkoblede akkulturasjonsstrategier føre til konsensus; 1) dersom både minoritets- og majoritetsbefolkningen foretrekker integrering, 2) dersom begge grupper foretrekker assimilasjon, og 3) dersom møtene skjer mellom individualister. Integrering er den akkulturasjonsstrategien som gjenspeiles i multikulturalistiske verdier og praksiser (Berry og Sam, 2016).

2.2 Multikulturalisme

Berry og Ward (2016) fremlegger tre hovedaspekt ved multikulturalisme: multikulturalisme som demografi, multikulturalisme som politikk og multikulturalisme som ideologi. I dag er de

fleste samfunn multikulturelle, hvilket henviser til den demografiske eksistensen av kulturelt mangfold (Gullestad, 2010; Berry og Ward, 2016). Et multikulturelt samfunn er imidlertid ikke ensbetydende med et multikulturalistisk samfunn (Døving, 2009). Skal et samfunn kunne defineres som multikulturalistisk må samfunnet, ifølge Døving (2009) ha en selvforståelse og politikk som ivaretar mangfoldet. Ideologisk sett omhandler dette en visjon om sameksistens basert på likeverdige rettigheter og vilkår for hele befolkningen (Berry og Ward, 2016; Gullestad, 2010). Ifølge Berry og Ward (2016) bygger multikulturalisme som ideologi på en grunnleggende anerkjennelse av og forståelse for viktigheten av mangfold.

I et multikulturalistisk samfunn kan det enkelte individ og ulike befolkningsgrupper både opprettholde sin kulturelle identitet, og samtidig inngå i et gjensidighet fellesskap som fremmer rettferdig deltakelse (Berry og Ward, 2016). Imidlertid kan det oppstå dilemmaer når ideologien skal aktualiseres og settes til liv av statlige byråkratier (Gullestad, 2010), hvilket henviser til multikulturalisme som politikk. Ifølge Berry og Ward (2016) er multikulturalistisk politikk forpliktet til å imøtekomme, ivareta og fremme kulturelt mangfold i befolkningen. Det kan derfor stilles spørsmål ved om alle multikulturelle samfunn politisk sett kan defineres som multikulturalistiske. Flere påpeker, i den sammenheng, at multikulturalisme er et mangefasettert begrep med ulike betydninger i ulike miljøer og samfunn (Berry og Ward, 2016; Taylor, 2012).

2.3 Habitus, kulturell kapital og symbolsk makt

Som nevnt, bygger multikulturalisme på en visjon om sameksistens basert på rettferdig deltakelse uavhengig av kulturell og/eller etnisk bakgrunn (Berry og Ward, 2016). Ifølge Bourdieu (1995) kan imidlertid maktstrukturer i samfunnet hindre rettferdig deltakelse for alle. Han vektlegger betydningen av å avdekke, ikke bare åpne maktstrukturer, men også den skjulte makten som opererer på ulike sosiale felt, også kalt symbolsk makt. Symbolsk makt virker gjennom tattfor-gittheter (doxa), og viser til internaliserte forståelser i form av objektive «sannheter» (Bourdieu, 1995; Bourdieu og Passeron, 2011).

I den sammenheng er begrepene habitus og kulturell kapital sentrale. Habitus henviser både til hvordan den enkelte forstår seg selv og hvordan han/hun forstås av andre, hvilket refererer til den enkeltes mentale disposisjoner (forståelser) (Bourdieu, 1995; Wilken, 2008). Mentale disposisjoner er nært knyttet til sosialiseringprosesser, hvor den enkelte gjennom erfaringer i og med en kultur utvikler forståelser for hva som er rett og galt, akseptabelt eller uakseptabelt,

pent eller stygt etc. (Wilken, 2008). Slik kan man si at habitus både er individuelt, sosialt og kulturelt forankret. Habitus er videre forankret i kroppen i form av kroppsliggjort kunnskap og kulturell kapital (Bourdieu, 1995).

Kulturell kapital er en av flere kapitalformer², og henviser til ressurser i form av kunnskap, utdanning, språk, adferd og sosiokulturell kompetanse (Bourdieu, 1995; Bourdieu og Passeron, 2011). Kulturell kapital synliggjøres blant annet gjennom preferanser, posisjoneringer og adferd i ulike situasjoner og felt³, og er nært knyttet til habitus (Bourdieu, 1995; Bourdieu og Passeron, 2011; Wilken, 2008; Sønsthagen, 2018). Ifølge Sønsthagen (2018) har majoritetsbefolkningen ofte en felles habitus og kulturell kapital, som blant annet viser seg gjennom hvilke verdier, normer og tradisjoner som vektlegges i et samfunn.

Wilken (2008) peker i den sammenheng på at habitus ikke nødvendigvis er sammenhengende og harmonisk. Selv om mange lever sine liv der overordnede strukturer stemmer overens med de strukturene som bidro til utforming av habitus, vil andre oppleve markante brudd mellom deres primære og sekundære erfaringer, som flyktninger og andre migranter. I møte med en annen kultur kan minoritetsgrupper derfor kunne oppleve at egen habitus og kulturelle kapital anerkjennes eller underkjennes, avhengig av hvilke spilleregler feltet opererer med. Ifølge Bourdieu (1995) er det imidlertid en fare for at majoritetsbefolkningens habitus inkorporeres som tattforgittheter (doxa) i et samfunn. Dette kan skje dersom befolkningen ukritisk innordner seg majoritetsbefolkningens habitus og kulturelle kapital (jf. assimilasjon) (Bourdieu; 1995; Bourdieu og Passeron, 2011).

Bourdieu (1995) argumenterer, i den sammenheng, for at ikke alle mennesker har like muligheter og forutsetninger for deltakelse på ulike samfunnsarenaer. Sosial ulikheter reproduseres følgelig ved at de dominerende klassene nedklassifiserer og dermed undertrykker andre befolkningsgruppers habitus og kulturelle kapital. Denne prosessen kan være både bevisst og ubevisst (Bourdieu, 1995; Bourdieu og Passeron, 2011). Slik kan man si at maktstrukturer, i form av majoritetsbefolkningens habitus` og kulturell kapital hegemoni, reproduseres i ulike felt og samfunnet generelt, hvilket henviser til begrepet symbolsk makt. Den symbolske makten opererer slik ved å hindrer personer som ikke kjenner eller innehar den

² Bourdieu (1995) viser til ulike former for kapital: økonomisk kapital, sosial kapital, kulturell kapital og symbolsk kapital. Symbolsk kapital omhandler evnen til å omforme én kapitalform til en annen.

³ Felt er arenaer hvor det foregår kamper om makt og prestisje (Bourdieu, 1995), som i akademien, politiske arenaer, nabolag, arbeidsplasser og klasserommet.

«rette» habitusen og kulturelle kapitalen å klatre oppover den sosiale rangstigen (Bourdieu, 1995; Bourdieu og Passeron, 2011).

Bourdieus tenkning har blitt kritisert for å være mindre aktuell i samfunn hvor klasseskillene er mindre markante (Sølvberg og Jarness, 2018). Forskning viser imidlertid til at sosiale ulikheter er økende på alle nivå; globalt, nasjonalt og lokalt, og at befolkningsgrupper med migrasjonsbakgrunn er overrepresentert i lavinntektsfamilier i Norge (Elstad, 2005; Dahl, Bergsli og van der Wel, 2014; Trommald, 2017; Whitehead og Dahlgren, 2009; Helse- og omsorgsdepartementet, 2018-2019; Helsedirektoratet, 2018). Sosiale ulikheter opprettholdes, ifølge Bourdieu og Passeron (2011), av skjulte maktstrukturer, og er videre uløselig knyttet til helseforskjeller (Fosse og Strand, 2010). Disse helseforskjellene er samtidig kumulative (Elstad, 2005; Whitehead og Dahlgren, 2009; Fosse og Strand, 2010). Videre aktualiserer økt kulturelt mangfold behovet for en redefinering av majoritetsbefolkningens habitus og kulturell kapital, da dominerende maktstrukturer kan bidra til ekskluderende praksiser og utenforskap. I den sammenheng kritiseres Bourdieu for å ha et sterkt fokus på makt og reproduksjon, og for å ha vært for lite opptatt av motmakt og forandring (Järvinen, 2007).

2.4 Oppsummering

Sam og Berry (2010) og Bourhis et al. (1997) vektlegger akkulturasjon som en toveisprosess, hvor ulike befolkningsgruppers holdninger og akkulturasjonsstrategier forstås som et resultat av psykologiske og sosiokulturelle faktorer. De ulike teoriene om akkulturasjon synliggjør ulike individers og/eller befolkningsgruppers strategier i møte med andre kulturer, samt utfallet av disse møtene. Med utgangspunkt i Berrys (1997) akkulturasjonsrammeverk, som i stor grad vektlegger psykologiske prosesser, synliggjør Bourhis et al. (1997) i større grad sosiokulturelle faktorerets betydning for akkulturasjonsstrategier. Bourhis et al. (1997) retter et særlig fokus på sammenhenger mellom politiske tilnærminger til multikulturalisme og befolkningens akkulturasjonsstrategier. Bourdieus begreper habitus, kulturell kapital og symbolsk makt synliggjør videre hvordan maktstrukturer, i form av tattforgittheter og hegemoni, kan bidra til marginalisering og opprettholdelse av sosiale ulikheter i et samfunn. Slik kan teoriene både komplementere og utfylle hverandre.

3.0 LITTERATURGJENNOMGANG

I dette kapittelet redegjør jeg for de strategier jeg har tatt i bruk ved søk etter aktuell litteratur. Jeg presenterer deretter tidligere forskning tilknyttet holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering. Avslutningsvis oppsummerer jeg hovedtrekk, og studiens forskningsspørsmål presenteres.

3.1 Søkestrategier

Forskning tilknyttet holdninger til migrasjon og akkulturasjon er store og omfattende felt, hvilket gjorde det nødvendig å avgrense søkene mine. Avgrensingene var knyttet til tematikk, kilder og utgivelsesår. Med tanke på tematikk og kilder fokuserte jeg på fagfellevurderte, vitenskapelige artikler som omhandlet forskning tilknyttet majoritetsbefolkningens holdninger til migrasjon og akkulturasjonsstrategier utgitt i tidsperioden 2010-d.d., med et særlig fokus på artikler publisert de siste fem årene. Ved vurdering av artiklenes relevans leste jeg i første omgang abstracts og konklusjoner/oppsummeringer. Aktuelle artikler ble grundigere gjennomlest, og oppsummert i en annotert bibliografi.

Jeg gjennomførte litteratursøk via systematiske søk i databasene Oria, hvor jeg søkte på ord som «migrasjon», «innvandring», «innvandrere», «minoritetsbefolkning», «majoritetsbefolkning», «nordmenn», «Norge», «holdninger», «inkludering», «integrering», «multikulturalisme» og «akkulturasjon» i ulike kombinasjoner på både norsk og engelsk. Videre gjennomførte jeg søk i databasene Web of Science, PsycInfo, og Pubmed. Disse valgte jeg da de sammen dekker flere fagfelt innen helsefaglig og samfunnsrelatert forskning. Jeg søkte også i diverse kunnskapsoversikter, forskningsrapporter og Statistisk Sentralbyrå sin database, samt i ulike stortingsmeldinger og NoUer. Utvalgte forskningsstudier blir presentert i kommende avsnitt.

3.2 Tidligere forskning

I de kommende avsnittene viser jeg til internasjonale og nasjonale forskningsstudier tilknyttet holdninger til migrasjon. Jeg innleder avsnittene ved å vise til trender og tendenser i ulike land, for så å presentere enkelte studier mer inngående. Jeg retter oppmerksomheten mot majoritetsbefolkningens holdninger til migrasjon, kontakt- og konflikthypoteser og

akkulturasjonsforskning. Forskningsstudier gjennomført i en norsk kontekst vies et særlig fokus. Avslutningsvis sammenfatter jeg presentasjonen.

3.2.1 Holdninger til migrasjon

Forskning viser til ambivalente holdninger til migrasjon både globalt og nasjonalt (Segovia og DeFever, 2010; ESS, 2016; Ford, 2017; Brekke og Mohn, 2018; Bygnes, 2017). Segovia og DeFever (2010) analyser av trender i amerikanske meningsmålinger fra 1997 til 2007 viste en økende skepsis og bekymring ovenfor innvandringsrelaterte utfordringer og statens evne til å håndtere disse. Holdningene til migrasjon og immigranter i 2007 var imidlertid mer positive enn i 1997, hvor over 2/3 av den amerikanske befolkningen mente at innvandringen burde reduseres (Segovia og DeFever, 2010). Disse trendene ser ut til å være konsistente, også i nyere amerikanske forskningsstudier (Hainsmueller og Hopkins, 2015; Pryce, 2018), og sammenfallende med forskningsstudier i europeiske land (ESS, 2016; Blom, 2017; Brekke og Mohn, 2018).

I den sammenheng viser hovedfunn fra European Social Survey (ESS) (2016) til to dominerende trender i europeiske land: (1) befolkningens holdninger har ikke blitt mer negative til innvandring, selv ikke i land med høyt innvandringstrykk, og (2) europeere er mer splittet i sitt syn på migrasjon og dets konsekvenser. ESS er et tverrnasjonalt program for spørreundersøkelser i europeiske land. Den syvende undersøkelsesrunden ble gjennomført i 2014, og omhandlet ulike aspekter ved majoritetsbefolkningens syn på innvandring i 21 europeiske land, inkludert Norge (ESS, 2016). I tillegg ble selve surveyundersøkelsen ble individuelle intervjuer gjennomført i de ulike deltakerlandene. Foruten måling av nivåer for innvandringsstøtte eller -motstand gir studien opplysninger om holdninger til ulike innvandringsgrupper, kriterier for å ta imot eller avvise innvandrere, omfanget av kontakt, samt befolkningens oppfatninger tilknyttet økonomiske kostnader og fordeler ved innvandring (ESS, 2016).

Funnene i studien viser relativt stabile holdninger til innvandring fra første undersøkelsesrunde i 2002 til 2014, hvor Sverige klart skiller seg ut som mest innvandringspositive blant deltakerlandene (ESS, 2016). Enkelte innvandrergupper ble favorisert fremfor andre, hvilket refererte til innvandrere med samme hudfarge eller etnisitet som majoritetsbefolkningen. Minst støtte ble gitt til innvandrere fra fattige land utenfor Europa, muslimer og romfolk (ESS, 2016). Mange mente også at innvandring hadde uheldige konsekvenser med tanke på kriminalitet og nasjonale velferdssystemer. Det er imidlertid

viktig å understreke at holdningsvariasjonene både innad i og mellom de ulike landene var store. Størst polarisering ble avdekket mellom personer med høy og lav/manglende utdanning og mellom yngre og eldre befolkningsgrupper (ESS, 2016). Mest positive holdninger til migrasjon fremkom hos høyt utdannede og yngre generasjoner, mens befolkningen i nord- og vesteuropeiske land var mer positive enn befolkningen i Øst- og Sør-Europa (ESS, 2016).

Funn fra Hainsmueller og Hopkins (2015) sin surveyundersøkelser underbygger polariserte holdninger til migrasjon og at majoritetsbefolkningens holdninger varierer ovenfor ulike innvandringsgrupper, og bekrefter slik hovedfunn i European Social Survey (ESS, 2016).

Hainsmueller og Hopkins (2015) sine funn er basert på to sammenkoblede surveyundersøkelser i USA, og viser til en klar favorisering av engelsktalende, høyt utdannede og yrkesaktive immigranter fremfor illegale innvandrere som ikke mestret majoritetsbefolkningens talespråk (Hainsmueller og Hopkins, 2015). Disse preferansene varierte lite sett med utgangspunkt i amerikanernes egen utdannelsesnivå og økonomisk og kulturell status (Hainsmueller og Hopkins, 2015). Studien representerer slik en motvekt til studier som vektlegger utdanningens betydning for befolkningens holdninger (ESS, 2016; Blom, 2017; Brekke og Mohn, 2018).

Nyere norske studier synes å underbygge funn i European Social Survey (ESS, 2016) og Hainsmueller og Hopkins (2015) sin studie (Hellevik og Hellevik, 2017; Blom, 2017; Brekke og Mohn, 2018). I den sammenheng har Hellevik og Hellevik (2017) undersøkt utviklingen i ulike aspekt ved nordmenns holdninger til innvandrere og innvandring i perioden 1993-2015. Utgangspunkt for analysen er tidsseriedata fra Norsk Monitor. Dataene viser en gradvis utvikling mot et mer positivt syn på innvandring og innvandrere, hvor den norske befolkningen uttrykker en overvekt av positive fremfor negative holdninger (Hellevik og Hellevik, 2017). Holdninger til muslimske trossamfunn, der overvekten er negativ, viser også en positiv dreining (Hellevik og Hellevik, 2017). I etterkant av den økte flyktningetilstrømmingen i 2015 sank den positive tilslutningen noe i 2016, for igjen å ta seg opp i 2017 (Hellevik og Hellevik, 2017; Blom, 2017), hvilket kan tyde på at flyktningetilstrømmingen i 2015 ikke har påvirket nordmenns holdninger til migrasjon i særlig grad.

Årlige undersøkelser gjennomført av Statistisk sentralbyrå underbygger Hellevik og Hellevik (2017) sine funn relatert til holdninger (Blom, 2017). I tillegg er «Innvandringsbarometeret» en studie som jevnlig måler befolkningens holdninger til innvandring og integrering i Norge (Brekke og Mohn, 2018). «Innvandringsbarometeret» baserer seg på en spørreundersøkelse

blant 3000 nordmenn, hvor befolkningens holdninger måles med utgangspunkt i tre temaområder: innvandring, integrering og det «nye» fellesskapet.

Hovedfunn i undersøkelsen viser at den norske befolkningen er splittet i sitt syn på innvandring, hvilket er sammenfallende med studier gjennomført i andre europeiske land og andre undersøkelser gjennomført i Norge (ESS, 2016; Hellevik og Hellevik, 2017; Blom, 2017). Av den norske befolkningen mener 40 % at innvandring er ganske eller meget bra for Norge, 32 % stiller seg nøytrale, mens 27 % mener innvandring er ganske eller meget dårlig (Brekke og Mohn, 2018). Kvinner⁴, høyt utdannede og personer fra Oslo er generelt mer positive til innvandring, og partipreferanser vises tydelig i relasjon til holdninger. Partiene Rødt, SV, MDG og Venstre har en stor andel velgere (~70 %) som stiller seg positive til innvandring, mens FrP skiller seg klart ut som partiet hvor flertallet av velgerne er negative (74 %) (Brekke og Mohn, 2018).

Undersøkelsen synliggjør videre en skepsis til hvordan integreringen av innvandrere fungerer i Norge, hvor nesten fem av ti mener det går dårlig (Brekke og Mohn, 2018). Studien kan slik sies å underbygge trender i tidligere amerikanske meningsmålinger (Segovia og Defever, 2010). Videre rangeres språk og arbeid som de viktigste faktorene for integrering (systemintegrering), etterfulgt av grunnleggende verdier, barn i barnehage og norske venner (kulturell og sosial integrering) (Brekke og Mohn, 2018). Flertallet av deltakerne i undersøkelsen mener at det først og fremst er innvandrere som må tilpasse seg den «norske» kulturen og «norske» verdier. Mange er også moderat enige i at både nordmenn og innvandrere bør tilpasse seg det «nye» fellesskapet, mens færre mener at tilpasning, eller ikke, bør være opp til den enkelte (Brekke og Mohn, 2018). Yngre generasjoner og personer med høyere utdanning er overrepresentert i gruppen som mener at tilpasning bør være opp til den enkelte, mens eldre og personer med fagutdanning i stor grad representerer gruppen som mener innvandrere fullt og helt må tilpasses seg norske tradisjoner og verdier (Brekke og Mohn, 2018).

3.2.2 Påvirkningsfaktorer for holdninger til migrasjon

Som nevnt viser flere studier en tydelig sammenheng mellom utdanningsnivå og holdninger, hvor høyere utdanning synes å generere mer positive holdninger til migrasjon (Lancee og Sarrasin, 2015; ESS, 2016; Brekke og Mohn, 2018; Blom, 2017). Ifølge Lancee og Sarrasin

⁴ At kvinner er mer positive til innvandring enn menn kan også sees i sammenheng med utdanningsnivå, da flere kvinner enn menn har høyere utdanning (Bye, 2018).

(2015) er høyere utdanning en av de sterkeste og mest konsistente predikatorene for positive holdninger til innvandring. Deres studie baserer seg på årlige data fra det sveitsiske befolkningspanelet i perioden 1999-2011, hvor utvalget var i alderen 13-30 år. Resultatene viser en tydelig kobling mellom utdanningsnivå og holdninger til innvandring. Imidlertid påpeker Lancee og Sarrasin (2015) at differansene mest sannsynlig oppstår på bakgrunn av sosiokulturelle og holdningsrelaterte ulikheter som allerede er tilstede før videregående opplæring. De etterspør videre studier tilknyttet holdningsrelaterte påvirkningsfaktorer og forskning som undersøker om det er selve utdanningen, eller personlige og psykologiske faktorer som utvikles på bakgrunn av læring i utdanningsforløpet, som utgjør en forskjell (Lancee og Sarrasin, 2015).

Andre studier viser til en sammenheng mellom barns/unges og foresattes holdninger til innvandring og innvandrere (Gniewosz og Noack, 2015; Avdeenko og Siedler, 2017). Gniewosz og Noack (2015) sin studie viser til en klar sammenheng mellom ungdommers og foreldres holdninger til migrasjon, hvorpå deres funn viser at den største effekten av foreldrenes holdninger finner sted i tidlig ungdom (mellom 6. og 7. klasse). Studien beskrives som en firedelt longitudinell kohortstudie med tre kohorter (6. 8. og 10. klasse), og ble gjennomført i østlige deler av Tyskland over en periode på fire år. 1289 ungdommer, 772 mødre og 654 fedre deltok i studien. Effekten av foreldrenes holdninger var i stor grad konsistent også i siste kohort (10. klasse). Ifølge Gniewosz og Noack (2015) kan studiens funn derfor tyde på at foreldres overføring av holdninger til yngre generasjoner har en vedvarende effekt (Gniewosz og Noack, 2015). Studien beskriver imidlertid ikke hva som kan være årsaker til den særlig holdningsmottakelige perioden i barns liv, eller hvordan holdninger overføres fra en generasjon til en annen (Gniewosz og Noack, 2015). Studien identifiserer heller ikke om holdningene vedvarer i voksen alder, eller om deltakerne har kontakt med innvandrere eller ikke.

Flere forskningsstudier konkluderer med at kontakt mellom ulike befolkningsgrupper genererer mer positive holdninger, og minsker fordommer og stereotype oppfatninger av mennesker med en annen etnisk og kulturell bakgrunn (Pettigrew et al., 2011; Pettigrew og Tropp, 2008; Chrisp og Turner, 2009; Bygnes, 2017; Rafiqi og Thomsen, 2014). Pettigrew et al. (2011) har i den sammenheng gjennomført en metaanalyse av 515 forskningsstudier med til sammen over 250 000 informanter fra 38 land. Resultatene fra metaanalysen underbygger at kontakt mellom ulike befolkningsgrupper i stor grad reduserer fordommer og genererer mer positive holdninger, forståelse, empati og tillit mellom ulike befolkningsgrupper (Pettigrew et

al., 2011). Gullstandarden for kontakt mellom ulike befolkningsgrupper er nære relasjoner og vennskap, og effekten synes å ha størst virkning hos majoritetsbefolkningen (Pettigrew et al., 2011). Pettigrew et al. (2011) viser videre at kontakteffekten genereres utover involverte enkeltindividers og grupper samhandling, hvilket indikerer at også andres positive kontakt med innvandrere kan bidra til angstreduksjon, reduksjon av fordommer og mer positivitet i nærmiljøet. Studien indikerer følgelig at få positive relasjoner mellom enkeltpersoner og - grupper har potensiale til å skape ringvirkninger utover de enkelte relasjonene i et lokalsamfunn (Pettigrew et al., 2011; Bygnes, 2017).

Pettigrew et al. (2011) påpeker imidlertid at ikke all interaksjon mellom ulike befolkningsgrupper genererer positive holdninger og angstreduksjon. De viser til at negative erfaringer også forekommer, spesielt i situasjoner eller relasjoner hvor interaksjonen er basert på ufrivillighet og/eller frykt (Pettigrew et al., 2011). Dette underbygges av Goedert, Albert, Barros og Ferring (2017) som påpeker at opplevelsen av frykt for innvandring påvirker befolkningens holdninger i negativ retning. I den sammenheng viser Bathia og Ram (2009) sin studie⁵ til hvordan indiske migranter i USA, som i utgangspunktet opplevde positiv samfunnsinkludering, etter terrorangrepene 11.09.2001 erfarte økt grad av mistenkeliggjøring og diskriminering i møte med majoritetsbefolkningen (Bathia og Ram, 2009). Studien synliggjør slik hvordan majoritetsbefolkningens holdninger og tilnærminger til ulike befolkningsgrupper kan endre seg raskt på bakgrunn av sosiokulturelle faktorer, og hvordan opplevelser av innvandring eller innvandrere som en trussel kan generere mer negative holdninger.

I den sammenheng viser Mahfud, Badea, Verkuyten og Reynolds (2018) sin studie til at majoritetsbefolkningens holdninger til multikulturalisme kan variere med utgangspunkt i tre konstruksjoner: abstrakt multikulturalisme, konkret multikulturalisme og kontroll. Studien ble gjennomført som en nettbasert surveyundersøkelse med over 808 deltakere i Frankrike og Nederland, og synliggjør at mer abstrakte og ideologiske tilnærminger til kulturelt mangfold (hvorfor-spørsmål) genererer mer positivitet og toleranse enn praktiske tilnærminger (hvordan-spørsmål) (Mahfud et al., 2018). Det blir antydnet at befolkningen i stor grad støtter visjonen om multikulturalisme, mens tanker om hvordan denne visjonen skal virkeliggjøres, og faktiske implikasjoner for dagliglivet, kan føre til opplevelse av kulturelt mangfold som en

⁵ Deltakerne i studien representerte en undergruppe bestående av fire informanter. Undergruppen var en del av et større utvalg (38 deltakere), hvor formålet med studien var å undersøke hvordan den indiske befolkningen i USA forholdt seg til ulike former for rasisme og diskriminering på ulike arenaer. Funnene bygger på kvalitative data i form av dybdeintervjuer.

trussel. Skal et samfunn kunne realisere mulighetene som ligger i multikulturalisme konkluderer Mahfud et al. (2018) med at det kreves velbegrunnede argumenter for hvorfor dette er viktig, og hvordan intervensjonene påvirker befolkningen. Begrunnelsene bør underbygges i overordnede, ideologiske målsettinger for multikulturalisme, hvor både minoritets- og majoritetsbefolkningen opplever at deres perspektiver er ivarettatt. De understreker at en slik tydeliggjøring i større grad kan fremme harmoniske relasjoner og et inkluderende samfunn som kommer hele befolkningen til gode (Mahfud et al., 2018).

Flere studier viser imidlertid at innvandrere kan oppleve sosial marginalisering i møte med majoritetsbefolkningen og/eller en ny kultur (Valenta, 2008; Grønseth, 2006). Dette underbygges av Bygnes (2017), som viser til sosiokulturelle, økonomiske og institusjonelle strukturer som hindrer integrering i sosiale nettverk og lokalsamfunn. Hennes studie baserer seg på observasjoner og intervjuer gjennomført i tilknytning til etableringen av et flyktningmottak i et norsk lokalsamfunn, hvor både lokalbefolkningen og flyktninger deltok (Bygnes, 2017). Studien beskriver prosessen før, under og etter oppstart av mottaket, hvor flyktningene ytret et ønske om nære relasjoner og vennskap med nordmenn for å redusere ensomhet, lære språk og kultur å kjenne, samt øke muligheter for deltakelse i arbeidsliv (Bygnes, 2017). Studien underbygger betydningen av enkeltpersoners engasjement og likeverdige møter mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen. Bygnes (2017) understreker at kunnskap om ringvirkningene av positive og nære relasjoner mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen blir viktig i tilknytning til integreringsprosesser og forebygging av konflikter mellom ulike befolkningsgrupper.

I den sammenheng har forskningsgruppen «Refugee Resilience project» ved HEMIL-senteret forsket på støttende faktorer og styrker i og omkring unge flyktninger og asylsøker i Norge (Daniel et al., til fagfellevurdering). Fokuset i studien er rettet mot vilkår og strategier for positiv inkludering, samt ressurser unge flyktninger og asylsøkere identifiserer og tar i bruk for å mestre nye omgivelser og livsendringer. Funnene viser blant annet at ressurser som håp for fremtiden, språktilegnelse og evne til å kombinere det beste fra egen kultur og kulturen i vertsamfunnet var viktige mestringsstrategier for positiv tilpasning og inkludering (Daniel, et al., til fagfellevurdering). Videre viser studier at nære, trygge relasjoner og sosial støtte er en viktig ressurs for flyktningers mestring av den nye tilværelsen (Oppedal, Jensen, Seglem og Haukeland, 2011).

3.3 Oppsummering

Utvalgte forskningsstudier viser at majoritetsbefolkningens holdninger til migrasjon i de fleste land er relativt stabile over tid, tross økt innvandring. Det synes videre å være en overvekt av positive fremfor negative holdninger, hvor høyt utdannede og yngre generasjoner er mer positive enn lavt utdannede og eldre befolkningsgrupper. Funn i studiene viser også at enkelte innvandrergupper favoriseres fremfor andre. Blant påvirkningsfaktorer for holdninger er alder, utdanning, foreldres syn på innvandring, kontakt mellom ulike befolkningsgrupper og opplevelser av innvandring og/eller innvandrere som en trussel på individ eller samfunnsnivå. Studien viser også at holdninger er dynamiske og kan endres på bakgrunn av sosiokulturelle faktorer, og at multikulturalisme som ideologi genererer mer støtte enn praktiske tilnærminger.

Studier tilknyttet vilkår for inkludering vektlegger betydningen av kontakt og nære relasjoner mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen. Blant innvandreres mestringsstrategier ved store livsendringer og møte med nye omgivelser var håp for fremtiden, språktilegnelse og evne til å kombinere det beste fra egen kultur og kulturen i vertsamfunnet. Få studier synes imidlertid å fokusere på kvalitative aspekt ved majoritetsbefolkningens holdninger og tanker om vilkår for inkludering. Hovedvekten av holdningsrelaterte studier med fokus på majoritetsbefolkningen i Norge er av kvantitativ art i form av større surveystudier, og gir følgelig ikke inngående kunnskaper om nordmenns holdninger til migrasjon. Som en del av kunnskapsutviklingen i «Refugee Resilience project» utforsker derfor denne studien nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering med utgangspunkt i et kvalitativt metoddesign.

3.4 Studiens formål og forskningsspørsmål

Formålet med studien er å utvikle kunnskap om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering, som kan legge føringer for helsefremmende arbeid. Følgende hoved- og underspørsmål er utarbeidet:

Hovedspørsmål 1: Hva kjennetegner nordmenns holdninger til migrasjon (1a)

Underspørsmål: Hva påvirker nordmenns holdninger til migrasjon (1b)?

Hovedspørsmål 2: Hvordan kan vi skape et mer inkluderende samfunn (2)?

Underspørsmål: Hva anser nordmenn som barrierer for inkludering (2a)?

Underspørsmål: Hva anser nordmenn som vilkår for inkludering (2b)?

4.0 VITENSKAPSTEORI OG METODE

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for studiens vitenskapsteoretiske forankring, metodiske og analytiske valg, samt belyse kriterier for kvalitet i kvalitative studier og forskningsetiske vurderinger og hensyn. Avslutningsvis oppsummeres hovedpunkter.

4.1 Vitenskapsteoretisk forankring

Epistemologi kan defineres som læren om kunnskap, og refererer til vår forståelse av verden og hvordan kunnskap blir til (Nyeng, 2012). Vitenskapelig aktivitet, ofte omtalt som forskning⁶, skiller seg fra andre kunnskapskilder ved de systematiske måtene man søker og utvikler kunnskap på (Ringdal, 2001). Det er i stor grad forskningsspørsmålet som avgjør studiens design (Creswell, 2014). Et forskningsdesign refererer til de metodiske og analytiske valg forskeren tar for å besvare forskningsspørsmålet (Creswell, 2014). Formålet med min studie er, som nevnt, å utvikle kunnskap om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering, som igjen kan legge føringer for helsefremmende arbeid. Da jeg søker inngående forståelse for temaet er en kvalitativ tilnærming å foretrekke (Malterud, 2012). Ifølge Malterud (2012) egner kvalitative forskningsdesign seg godt for utforskning av menneskers erfaringer, forståelser og meninger.

Epistemologisk kan studien best plasseres innenfor det som kalles sosialkonstruktivisme (Lock og Strong, 2014). Sosialkonstruktivisme omfatter forståelser og teoretiske synspunkter for at den sosiale virkeligheten er skapt og konstruert av mennesker, hvilket også omhandler forskning (Ringdal, 2001). Med utgangspunkt i en slik tilnærming forstås kunnskap som sosialt, kulturelt og historisk betinget, og dermed også foranderlig (Lock og Strong, 2014). Samfunnet og samfunnskunnskap har slik sett ikke en objektiv eksistens i seg selv, men blir skapt gjennom menneskers samhandling og fortolkninger i møte med omgivelsene (Ringdal, 2001). Kritiske innvendinger til sosialkonstruktivismen er, ifølge Ringdal (2001), faren for relativisme (jf. anything goes), og konklusjoner om at alle fremstillinger er likeverdige. I den sammenheng vil jeg hevde at forskerens systematikk og refleksivitet i samfunnsvitenskapelig forskning er vesentlig og blant kriterier for å sikre kvalitet i kvalitativ forskning (Silverman, 2013; Shenton, 2004). Jeg redegjør nærmere for dette under punkt 4.5.

⁶ Det skiller i hovedsak mellom to tilnærminger til kunnskap; kvalitative og kvantitative forskningsstudier. Mens kvantitativ forskning i stor grad baserer seg på tall- og målbare data fra mange enheter eller informanter, søker kvalitativ forskning kunnskap om egenskapene ved et fenomen. Kvalitativ forskning egner seg best dersom man ønsker en dypere og mer inngående forståelse for fenomenet man undersøker (Creswell, 2014).

4.2 Metode

Metode henviser til de fremgangsmåtene forskeren tar i bruk for å nå målet med studien (Kvale og Brinkmann, 2017). Jeg vil i de kommende avsnittene redegjøre for mine metodiske valg i tilknytning til datainnsamlingen og analyseprosessen.

4.2.1 Fokusgruppeintervju

For å bidra til økt kunnskap om nordmenns holdninger og vilkår for inkludering har jeg valgt fokusgruppeintervju som metode. Dette er, ifølge Malterud (2012), en relevant forskningsmetode når man skal utforske menneskers holdninger, synspunkter og erfaringer tilknyttet et bestemt fenomen. I fokusgrupper møtes mennesker til samhandling og samtale omkring et bestemt tema fastsatt av forskeren (Malterud, 2012; Kvale og Brinkmann, 2017). Fokusgruppemetodikk er, ifølge Malterud (2012), mer nærliggende hverdagssamtalen enn et semistrukturert individualintervju, da deltakernes gjensidige tilstedeværelse og dialog bidrar til å bekrefte betydningen av fellesskap, likhet og forskjellighet.

Særegent for fokusgruppeintervju er videre gruppedynamikken og diskusjonene som oppstår når flere personer drøfter et felles tema (Malterud, 2012). Dette kan bidra til å synliggjøre ulike perspektiver, forståelser og holdninger, samt motsetninger, likheter og gjennomgående mønstre hos den enkelte deltaker og innad i gruppen. Ifølge Tjora (2017) er fokusgruppeintervju blant de forskningsmetoder som genererer mest spontane utsagn. Metoden er videre kostnads- og ressurseffektiv i den forstand at man får snakket med mange informanter i løpet av ett og samme intervju (Malterud, 2012).

4.2.2. Strategisk utvalg og rekruttering av deltakere

Jeg valgte å gjennomføre seks fokusgruppeintervjuer med nordmenn av begge kjønn i ulike livsfaser; to intervjuer med unge voksne (ca. 18-20 år), to intervjuer med småbarnsforeldre (ca. 30-45 år) og to intervjuer med personer i alderen 65+. De førstnevnte utvalgsgruppene er alders- og/eller livsfasemessig⁷ koherent med deltakerutvalget i «Refugee Resilience project». Den sistnevnte gruppen, personer over 65+, representerer en befolkningsgruppe som øker i Norge (Helsedirektoratet, 2017). Begrunnelser for aldersmessig og kjønnsmessig utvalg ble gjort for å sikre variasjon i datamaterialet, mens avgjørelsen om to fokusgruppeintervjuer med hver utvalgsgruppe ble tatt for å sikre flere perspektiver, og for å styrke studiens kvalitet (Malterud, 2012).

⁷ Deltakerutvalget i «Refugee Resilience project» var ungdom, unge voksne og småbarnsforeldre (Daniels et al., under fagfelleevaluering).

Malterud (2012) sine anbefalinger tilknyttet antall gruppedeltakere er fem til åtte deltakere i hver gruppe. Fokusgruppeintervjuene i min studie ble gjennomført i aldershomogene grupper på 5-6 personer. Ifølge Malterud (2012) vil homogenitet innad i gruppene styrke dynamikken på to måter: ved at deltakerne lettere kan gjenkjenne og identifisere seg med hverandres erfaringer og ved at homogenitet bidrar til mindre strategisk kommunikasjon. Strategisk kommunikasjon viser til argumenterende motsetninger og maktspill mellom gruppedeltakerne (Malterud, 2012). Dette drøftes nærmere under punkt 4.2.4.

Jeg tok i bruk ulike strategier ved rekruttering av deltakere, hvor deltakerne i hovedsak ble rekruttert via nøkkelinformanter (snøballmetoden) og kontaktpersoner/portvakter i aktuelle miljøer (Malterud, 2012). Nøkkelinformantene var personer jeg visste hadde lett tilgang til deltakere, og som ønsket å bistå i rekrutteringsprosessen. Ved rekruttering via snøballmetoden ga jeg nøkkelinformantene informasjon, både muntlig og skriftlig om studien, utvalgsprosessen og -kriterier. Av kriterier var frivillighet, at deltakerne befant seg i én av de aktuelle livsfasene og at gruppen skulle bestå av minst to representanter av hvert kjønn. Fordelene ved snøballmetoden er at den ofte genererer lett tilgang til informanter, da nøkkelpersonen kjenner miljøet, samt at deltakerne kan føle seg tryggere og mer forpliktet til deltakelse (Malterud, 2012). Jeg erfarte videre at metoden fordret tett dialog i forkant, underveis og i etterkant av rekrutteringen, da man, som forsker, gir fra seg noe av kontrollen over rekrutteringsprosessen.

Ved rekruttering via portvakter tok jeg kontakt med personer i aktuelle organisasjoner eller foreninger, som jeg anså hadde myndighet til å avgjøre om jeg kunne rekruttere deltakere fra hans/hennes organisasjon. Førstekontakten ble etablert via e-post, telefon eller personlig oppmøte. Dersom personen var positiv til studien og rekruttering av deltakere i hans/hennes organisasjon eller forening ble nærmere avtaler gjort. Jeg erfarte at personlig oppmøte og direkte kontakt⁸ med portvakteren var mest hensiktsmessig for å få innpass i organisasjonen og/eller tilgang til deltakere. Ved rekruttering av unge voksne ble avdelingsledere ved videregående skoler i Hordaland kontaktet. I et av tilfellene ble deltakere rekruttert ved at avdelingsleder tok kontakt med elevrådsrepresentanter, som igjen rekrutterte ytterligere deltakere fra sin klasse. I det andre tilfellet ble jeg henvist videre til klassekontakt, for så å gjøre avtale om personlig fremmøte og orientering i klassen.

⁸ Jf. ansikt til ansikt.

Etter kontaktetablering og positiv respons fra avdelingsledere og klassekontakt erfarte jeg at det i begge tilfeller var relativt lett å rekruttere yngre deltakere til studien. Deltakerne ble rekruttert fra videregående skoler i ulike bydeler i Bergen kommune, én med en relativt høy andel elever med minoritetsbakgrunn og én med mindre kulturelt og etnisk mangfold. Deltakere gikk henholdsvis på VG3 Påbygg og VG3 Studiespesialisering. Under rekrutteringsprosessen kontaktet jeg ett titalls videregående skoler. Blant begrunnelse for avslag på forespørsel om deltakelse i studien var manglende fritak fra undervisning, at elevene ikke ønsket å benytte fritiden sin på dette, stramt tidsskjema og/eller andre planer i den aktuelle perioden. Mange portvaktere anså det også som lite aktuelt å drøfte temaet migrasjon med elever ved sin skole, grunnet lav andelen minoritetsspråklige elever. Av mange portvaktere ble jeg henvist til skoler hvor en større andel elever hadde minoritetsbakgrunn.

Rekruttering av deltakere til foreldregruppene var de gruppene det var mest utfordrende å rekruttere deltakere til. Under rekrutteringsprosessen tok jeg kontakt med styrere, pedagogiske ledere og FAU-representanter i kommunale og private barnehager i Bergen kommune med forespørsel om rekruttering av deltakere (foreldre) i deres organisasjon. Nøkkelpersonene/portvakterne var i samtlige tilfeller positive til å bistå i rekrutteringsprosessen. Utfordringen i disse tilfellene var imidlertid å finne passende tidspunkter hvor et tilstrekkelig antall deltakere hadde anledning til å stille. Det ble gjort flere avtaler, som senere ble avlyst grunnet frafall. Deltakere til studien i disse gruppene ble til slutt rekruttert via kontaktpersoner/portvaktere i eget sosiale nettverk.

Rekruttering av deltakere i alderen 65+ ble gjort via personlig fremmøte på et aktivitetssenter og ved orientering på et seniormøte i en bedrift. Ved aktivitetssenteret bisto aktivitetslederen ved å rekruttere deltakere med utgangspunkt i gitte utvalgs-kriterier. I bedriftsseniorgruppen foregikk rekruttering gjennom personlige avtaler i etterkant av orienteringen. Mange forespurte deltakerne avsto deltakelse grunnet manglende tid, med begrunnelser om liten kunnskap om migrasjon og/eller manglende kontakt med innvandrere. Deltakerne som valgte å delta i gruppesamtalen orienterte om at de deltok fordi de hadde en særlig interesse for temaet eller var nysgjerrige på studien.

Underveis i rekrutteringsprosessen skrev jeg logg over de ulike fremgangsmetodene jeg tok i bruk ved rekruttering av deltakere til studien. Dette hjalp meg å holde oversikt over de ulike rekrutteringsstrategiene, samt å rekapitulere beslutninger og veivalg (Malterud, 2012). I loggen noterte jeg også interessante innspill, erfaringer eller tanker jeg hadde underveis i

prosessen, som e-postkorrespondanser, kommentarer og tilbakemeldinger på forespørsel om deltakelse. Intervjuene ble til slutt gjennomført i fem ulike bydeler i Bergen kommune i perioden november 2018 til januar 2019.

4.2.3 Forberedelse og gjennomføring av intervjuene

Foruten forberedelsene i form av tidligere arbeid med prosjektplan, litteraturstudier og veiledning utarbeidet jeg en intervjuguide for fokusgruppeintervjuene. Spørsmålene i intervjuguiden ble utarbeidet for å skape en ramme for fokusgruppeintervjuet, og var nært knyttet til studiens forskningsspørsmål. Jeg utarbeidet fire relativt åpne, men allikevel presise, hovedspørsmålene (vedlegg 7). De ulike intervjuene ble gjennomført i grupperom på skoler, møterom eller allrom i organisasjoner/foreninger og i private hjem. Jeg lot i stor grad deltakernes bekvemhet ligge til grunn for valg av sted og tidspunkt for gjennomføring av intervjuene. I forkant av intervjuene hadde deltakerne fått informasjon om studien muntlig og/eller skriftlig i form av et informasjonsskriv (vedlegg 2-4).

I møte med deltakerne ble informasjonsskrivet grundig gjennomgått både muntlig og skriftlig, for å sikre at informasjonen var forstått av deltakerne, og for å avklare eventuelle uklarheter eller spørsmål. Det ble presisert at deltakelse i studien var frivilling og skriftlig signert, og at deltakerne på hvilket som helst tidspunkt kunne trekke sitt samtykke uten å oppgi årsak for dette (NESH, 2016). Anonymiteten ble også understreket⁹. Deltakerne ble videre informert om og samtykket i at samtalen ble tatt opp på lydfil, for senere å bli transkribert.

Før samtalen startet understreket jeg betydningen av individuelle og ulike innspill underveis i intervjuet, og at det ikke nødvendigvis var et mål å generere enighet omkring temaene. Selv om de fleste deltakerne hadde kjennskap til hverandre fra tidligere startet de fleste gruppesamtalene med en kort presentasjonsrunde. Jeg ledet selv alle gruppesamtalene med bistand fra en medfasilitator. Medfasilitatoren refererte ordvekslinger og ellers andre moment av betydning for situasjonen, som kroppsspråk, sarkasme, uenigheter og ellers andre faktorer som vanskelig lar seg fange på lydfil (Malterud, 2012). Etter samtalene utvekslet vi erfaringer, og oppsummerte samtalen.

I fem av seks gruppesamtaler hadde deltakerne kjennskap til hverandre via å være elever i samme klasse, medlemmer i samme organisasjon/forening eller gjennom naboskap, hvilket bidro til flyt i dialogen. Den siste gruppen (F2) representerte deltakere hvor kun

⁹ For å ivareta deltakernes anonymitet har jeg valgt å tillegge deltakerne fiktive navn.

enkelt personer hadde kjennskap til hverandre. Min erfaring i den sammenheng var en spent atmosfære og treghet i starten av intervjuet, hvilket krevde mer av meg som fasilitator og tilrettelegger for dialog. Jeg valgte da å innta en mer aktiv rolle i begynnelsen av intervjuet i form av å klargjøre begreper i større grad, og ved å stille veiledende og mer direkte spørsmål til deltakerne. Dette bidro til å igangsette flyt i samtalen, og bedre dynamikk i gruppen.

4.2.4 Maktaspektet i fokusgruppeintervjuer

Ifølge Kvale og Brinkmann (2017) vil alle intervjusituasjoner innebære en asymmetrisk maktrelasjon, som lett kan overses dersom forskeren utelukkende fokuserer på intervjuets åpne forståelsesform og nære personlige samspill. Asymmetrien er blant annet relatert til metodens forutsetninger, i form av instrumentalisering av samtalen¹⁰, og maktaspektet knyttet til relasjonen intervjuer- intervjuede. Som en reaksjon på intervjuerens dominans kan enkelte deltakere, ifølge Kvale og Brinkmann (2017), holde informasjon tilbake eller snakke utenom temaet. Andre kan forsøke å redusere asymmetrien i relasjonen ved å stille forskeren spørsmål eller protestere mot forskerens spørsmål eller fortolkninger av deltakernes utsagn (Kvale og Brinkmann, 2017).

I enkelte gruppesamtaler opplevde jeg å bli stilt motspørsmål, først og fremst for å avklare begreper eller upresissheter, men også i form av at én av deltakerne motsatte seg selve intervjusituasjonen. Denne deltakeren, som tilhørte én av seniorgruppene, uttrykte at han ønsket å gjennomføre fokusgruppeintervjuet på en annen måte enn at de fortalte sine tanker. Han mente at vi, som fasilitatorer, trolig visste mer om temaet enn deltakerne. Jeg understreket, i den sammenheng, at det var deltakernes tanker, opplevelser og meninger vi var opptatt av. Deltakeren mente imidlertid at de kanskje kunne lære noe av oss, og at samtalen måtte baseres på gjensidighet, jf. gi og ta. Denne situasjonen valgte jeg å løse ved å bekrefte og underbygge deltakernes tidligere utsagn ved å vise til forskningsfunn i «Refugee Resiliens project».

Det er uvisst i hvilken grad mine opplysninger og innspill påvirket gruppesamtalen videre. I denne situasjonen vurderte jeg det som mest hensiktsmessig å bekrefte deltakerens utspill ved å dele informasjon i form av tidligere funn, jf. gi og ta. I motsatt fall kunne jeg opplevd lite velvilje og samarbeid, eller at deltakeren(e) hadde trukket sitt samtykke (Kvale og Brinkmann, 2017). I etterkant av dette fokusgruppeintervjuet valgte jeg imidlertid å avtale et

¹⁰ Samtalen, i form av et intervju, blir et middel for å generere beskrivelser, fortellinger og tekster som forskeren kan fortolke og rapportere om i forskningsøyemed (Kvale og Brinkmann, 2017).

nytt møte med deltakerne, da de hadde mange spørsmål tilknyttet migrasjon og statlig innvandringspolitikk, som jeg ikke kunne og/eller ville svare på under selve intervjusituasjonen. Jeg innhentet derfor opplysningene de etterspurte før neste møte, som var av en mer uformell karakter.

Asymmetrien i maktrelasjoner synliggjorde seg også innad i gruppene, hvor enkelte deltakere i større grad tok ordet, avbrøt andre eller tydelig ytret motstand mot andres utsagn. I disse situasjonene valgte jeg å inngå i dialogen som en tydeligere ordstyrer. Jeg var også ekstra oppmerksom på å bekrefte og støtte deltakere som ytret seg i mindre grad i form av et bekræftende kroppsspråk og muntlige utsagn, som; «Det du sier nå er viktig» eller «Ja, interessant». Jeg kunne også bidra til bedre gruppedynamikk ved å innhente flere deltakers meninger om et tema, eller frembringe tidligere diskusjonstemaer¹¹.

Jeg erfarte videre at migrasjon var et tema mange deltakere hadde klare og sterke formeninger om. I enkelte gruppesamtaler opplevde jeg at stemningen til tider ble spent og noe amper. Dette var ofte knyttet til uenigheter og motstridende meninger. Jeg kunne da velge å «myke opp» stemningen ved å bekrefte deltakerne, delegere ordet videre og/eller dreie samtalen over på andre og nærliggende temaer. Det hendte også at deltakerne selv vred samtalen over på andre temaer, nyanserte hverandres innspill eller på andre måter bidro til en bedre dynamikk i gruppesamtalen. Et interessant innspill i den sammenheng var at deltakere som ytret svært negative eller rasistiske holdninger til innvandring eller innvandrere ofte ble irettesatt, korrigert eller nyansert av andre gruppedeltakere. Dette kan ha bidratt til å moderere kommunikasjonen i en mer nøytral retning, og/eller at enkeltdeltakere ikke tillot seg å ytre eventuelle motforestillinger. På den andre siden viste dette at svært negative og/eller rasistiske utsagn raskt ble møtt med motstand, hvilket i seg selv er positivt.

Utover dette vil jeg beskrive stemningen i samtalegruppene som god, hvor deltakerne i stor grad viste respekt for hverandre, samt støttet og ga hverandre positive bekræftelser på innspill og utsagn. Som fasilitator var jeg både opptatt av å ivareta en bekvemt stemning i gruppen og å støtte enkeltdeltakere som deltok i fokusgruppeintervjuet, hvilket er en forutsetning for at deltakerne skal våge å dele egne tanker, meninger og erfaringer (Malterud, 2012). Dette gjorde jeg ved å veksle mellom rollen som en aktiv og bekræftende lytter, ordstyrer og intervjuer. Jeg unnlot bevisst å korrigere utsagn, eller påta meg en «ekspert-rolle» (Malterud,

¹¹ Jf. «Du, x (namn), snakket om møteplasser. Kan du fortelle mer om det?»

2012). Dette understreket jeg også i gruppesamtalene, hvor jeg vektla at deltakerne selv var eksperter på egne tanker, meninger, opplevelser og erfaringer.

Jeg valgte å avslutte hver gruppesamtale med en oppsummering, hvor deltakerne ble oppfordret til å korrigere, eller «fylle inn» om noe de anså som viktig ble oversett. Jeg stilte også spørsmål om det var noe de ønsket å bemerke eller nevne utover det vi allerede hadde snakket om. Videre spurte jeg om deres opplevelser i tilknytning til deltakelse i fokusgruppeintervjuet. Samtlige deltakere ytret at de opplevde erfaringen som positiv. Flere deltakere mente temaet i større grad bør drøftes på ulike arenaer, da det bidro til bevisstgjøring og selvrefleksjon. Alle samtalene ble avsluttet innenfor en tidsramme på 60-90 min. I de neste avsnittene vil jeg redegjøre for de fremgangsmåter jeg tok i bruk ved transkripsjon og analyse av data, kvalitetskriterier og egen forforståelse.

4.3 Transkripsjon

Å transkribere betyr å transformere eller omforme en uttrykksform til en annen (Kvale og Brinkmann, 2017). Samlet besto hoved-råmaterialet mitt av 448 min lydfilopptak, fordelt på seks gruppesamtaler. Jeg transkriberte lydfilene i kronologisk rekkefølge i perioden desember 2018 til januar 2019, hvilket resulterte i 172 skrevne tekstsider. Transkriberingen var en tidkrevende og møysommelig prosess, da enkelte lydfil-sekvenser var utydelige. Dette kunne handle om bakgrunnsstøy, eller at deltakerne snakket samtidig og/eller lavt. I disse tilfellene var gode notater fra medfasilitator avgjørende, samtidig som jeg lyttet til sekvensene gjentatte ganger for å fange de eksakte ordene og innholdet i samtalen. Jeg forsøkte å gjengi deltakernes utsagn så nøyaktig og ordrett som mulig, hvor også fyllord, gjentakelser, nøling og stillhet ble nedskrevet. Av pragmatiske årsaker og for å sikre deltakernes anonymitet valgte jeg å gjengi samtalene på bokmål.

Jeg opplevde transkripsjonsprosessen som betydningsfull i form av at jeg fikk god kjennskap til datamaterialet, og samtidig lærte mer om egen rolle som intervjuer. Dette kunne blant annet handle om hvordan og i hvilke situasjoner jeg fulgte opp deltakernes utsagn, i form av bekreftelser og utdypende spørsmål. Ved transkripsjon av første fokusintervju ble det, eksempelvis, tydelig for meg at jeg bekreftet og fulgte opp positive utsagn i større grad enn negative og mer kritiske uttalelser. Denne erkjennelsen gjorde at jeg ble mer bevisst på å følge opp både positive og mer kritiske kommentarer i de kommende gruppesamtalene.

Når intervjuene er transkribert distanserer forskeren seg fra informantene, og fordyper seg i datamaterialet på en annen måte (Thagaard, 2006). Ifølge Kvale og Brinkmann (2017) bør et mål allikevel være å opprettholde nærhet til datamaterialet, da en for sterk fokusering på transkripsjonen kan føre til en fragmentert analyse. Kvale og Brinkmann (2017) foreslår i den sammenheng en alternativ tilnærming til transkripsjonen og analyse, hvor forskeren tilstreber å innlede en imaginær samtale med teksten, i den forstand at teksten blir forskerens nye «dialogpartner». Dette gjorde jeg ved å forsøke og inngå i en form for dialog med teksten, hvor formålet var å identifisere, klargjøre og utdype essensen i datamaterialet. Jeg stilte meg også spørsmål, som; «Hvordan analyserer jeg det intervjupersonen fortalte meg, på en måte som beriker og utdyper meningen med det de sa?» (Kvale og Brinkmann, 2017, s. 218).

4.4 Analyse av datamaterialet

Å analysere kan defineres som oppdeling av en helhet i mindre biter eller elementer (Kvale og Brinkmann, 2017). Ifølge Malterud (2012) vil de fleste analysemetoder innebærer en eller annen form for dekontekstualisering og rekontekstualisering. Denne prosessen innebærer at man bryter opp datamaterialet i mindre enheter/deler for så å sette dem sammen i en ny sammenheng. Å analysere kvalitative data, som gruppesamtaler, handler slik sett om å tolke, kategorisere og systematisere deltakernes fortellinger og utsagn (Østrem et al., 2009). Ifølge Kvale og Brinkmann (2017) bør den nye sammenhengen i størst mulig grad være i tråd med helheten delene er stukket ut fra.

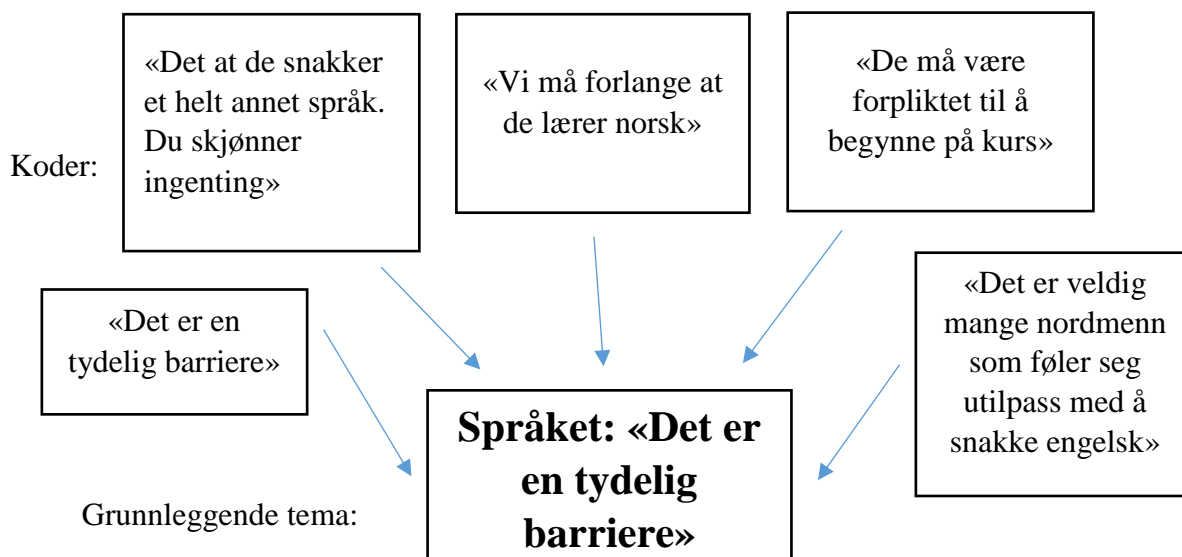
Etter transkripsjon av datamaterialet leste jeg gjennom fokusgruppeintervjuene hver for seg, for å danne meg et helhetlig bilde av essensen i hver enkelt samtale. Jeg oppsummerte hovedpunkter, gjennomgående temaer, mønstre og variasjoner i et kort referat, for slik å skape oversikt over datamaterialet. Denne prosessen hadde et mer induktivt preg, hvor jeg tilstrebet nærhet til datamaterialet ved at jeg lot deltakernes utsagn og fortellinger være utgangspunkt for referatene. En induktiv tilnærming til datamaterialet viser til en tilnærming hvor funn genereres på bakgrunn av datamaterialet (Thagaard, 2006). Samtidig har min forståelse av deltakernes utsagn og fortellinger også hatt et deduktiv preg, hvilket henviser til en tilnærming hvor hypoteser fra tidligere teorier er styrende for forskningsprosessen (Thagaard, 2006). I den sammenheng har studiens problemstilling i stor grad vært styrende for hvordan jeg leste teksten, hva jeg anså som vesentlig og dermed hvilke koder, under- og overkategorier som ble utviklet.

4.4.1 Tematisk nettverksanalyse

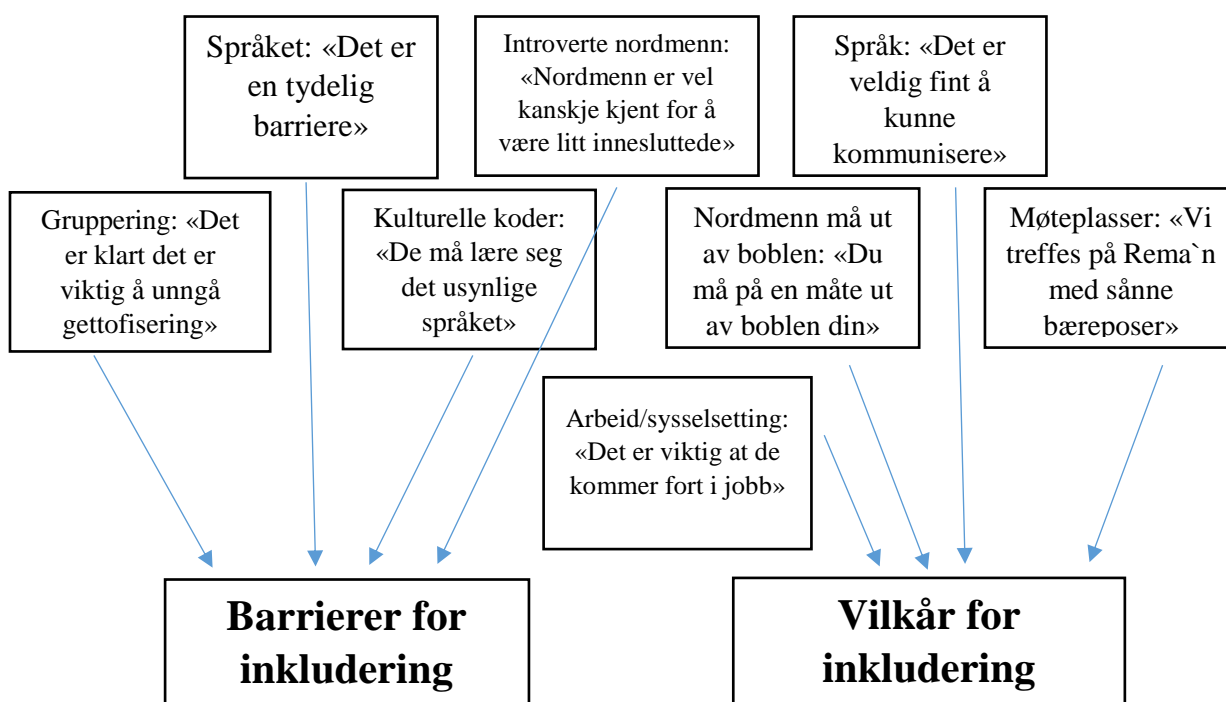
For fokusgruppeintervju som har en mer eksplorerende karakter kan det, ifølge Malterud (2012), være hensiktsmessig å velge en tematisk, tverrgående og datastyrt analysemetode, da den teoretiske referanserammen er av betydning for hvilke kategorier som utvikles (Malterud, 2012). Tematisk nettverksanalyse ble derfor valgt som analyseverktøy. Tematisk nettverksanalyse er en analysemetoden som på en systematisk måte skaper oversikt over sentrale temaer og mønstre, samt sammenhenger mellom disse i datamaterialet (Attride-Sterling, 2001). At veileder har god kjennskap til metodeverktøyet var også et strategisk aspekt for valg av metode (Malterud, 2012).

Ved gjennomgang av datamaterialet fulgte jeg Attride-Sterlings (2001) stegvise fremgangsmåte for utvikling av grunnleggende, organiserende og globale temaer. Jeg identifiserte først grunnleggende temaer i transkripsjonene gjennom datanær koding av deltakernes utsagn og fortellinger. Kodene representerte utsagn som sto i tilknytning til hverandre, og omhandlet samme tematikk. Denne prosessen innebar grundig gjennomlesing av transkripsjonene, hvorpå kodene ble systematisert i grunnleggende temaer ved bruk av NVivo 12. Bruk av datastyrte analyseverktøy er særlig hensiktsmessig i tilfeller hvor man arbeider med et omfattende datamaterialet (Malterud, 2012). Deler av datamaterialet ble i tillegg analysert i samarbeid med andre medstudenter og veileder under en veiledningsøkt på HEMIL-senteret. At flere uavhengige lesere gjennomgår datamaterialet gir ikke bare nye innspill og andre synspunkter, men kan også forstås som en kvalitetssikring av analyseprosessen (Shenton, 2004).

Modellen nedenfor synliggjør hvordan jeg kodet datamaterialet for å utvikle grunnleggende temaer:

De grunnleggende temaene ble deretter systematisert i mer overordnede kategorier. I denne prosessen handlet det om å se strukturer i transkripsjonene, både enkeltvis og samlet. Jeg lette etter sammenhenger og mønstre, for så å systematisere datamaterialet på et annet, mer overordnet og organiserende nivå. Modellen nedenfor synliggjør hvordan jeg strukturerte de grunnleggende temaene i organiserende temaer:

De organiserende kategoriene ble deretter samlet i fire globale temaer, som gjenga hovedtemaene i datamaterialet. Jeg utarbeidet videre et nettverkskart (vedlegg 8) og en koderamme (vedlegg 9), som synliggjorde sammenhengen mellom de grunnleggende, organiserende og globale temaene. Disse ble revidert underveis, hvor enkelte grunnleggende temaer ble stått sammen eller omorganisert. I analyseprosessen var problemstillingen i stor grad styrende for de organiserende og globale temaene jeg utviklet. Prosessen kan slik sies å være av både induktiv og deduktiv karakter. Jeg vil i neste avsnitt redegjøre for de kriterier jeg har hatt i betraktning for kvalitetssikring av studien.

4.5 Kvalitetssikring i kvalitative studier

Forskningens hensikt er, ifølge Tracy (2010), å utvikle kunnskap som kan ha betydning utover den enkelte studie. Dette underbygges av Den nasjonale forskningsetiske komité for

samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) (2016), som vektlegger at forskning er av stor betydning for enkeltindivider, samfunnet og global utvikling. Forskning kan, som nevnt, forstås som en systematisk prosess for kunnskapsutvikling, som skiller seg fra andre kunnskapskilder ved måten man søker etter, utvikler og presenterer kunnskap på (Nyeng, 2012). For at forskning skal kunne tillegges verdi, bidra til ny innsikt og utvikling av kunnskapssamfunnet er man imidlertid avhengig av visse kriterier for vurdering av forskningskvalitet (NESH, 2016).

Samfunnets behov for oppdatert og anerkjent forskning må derfor til enhver tid vurderes med utgangspunkt i retningslinjer for god forskningspraksis med tanke på utvikling, formidling og etterrettelighet (NESH, 2016). Dette innebærer blant annet at forskningen både skal komme enkeltindivider, grupper og samfunnet til gode, inkludert regioner som utelukkes på bakgrunn av økonomisk, kulturell og sosial ulikhet (NESH, 2016). I den sammenheng stilles det krav til forskningsprosessen i sin helhet, og etterlevelse av god vitenskapelig praksis. Dette ansvaret tillegges både den enkelte forsker, de respektive forskningsmiljøer og institusjonen (NESH, 2016).

Kvalitativ forskning skiller seg innholdsmessig og metodologisk fra kvantitativ forskning, og krever følgelig andre kvalitetskriterier eller -indikatorer enn ved naturvitenskapelige tilnærminger (Silverman, 2013; Tracy, 2010). Shenton (2004) presenterer, i den sammenheng, fire kvalitetskriterier for kvalitativ forskning: troverdighet/kredibilitet (credibility), bekreftbarhet (confirmability), overførbarhet (transferability) og pålitelighet (dependability), hvorpå de ulike komponentene står i nær relasjon til hverandre. Jeg vil i de påfølgende avsnittene redegjøre for de fire kvalitetskriteriene i relasjon til egen studie.

4.5.1 Troverdighet

Troverdighet eller kredibilitet henviser til det Krumsvik (2015) omtaler som intern validitet. Intern validitet refererer til kongruensen mellom forskningsstudiens funn, teoretisk rammeverk og metodologi, og omhandler hvorvidt studiens funn blir oppfattet som troverdige eller «sanne» (Krumsvik, 2015). Da min studie er en del av et større forskningsprosjekt vil funnene i egen studien være ett av flere bidrag i «Refugee Resilience project». De ulike bidragene representerer, både enkeltvis og samlet, viktige bidrag for kunnskapsutvikling om akkulturasjon i Norge, og dekker forskjellige perspektiver på akkulturasjon og helsefremmende arbeid. Dette styrker forskningsprosjektets troverdighet (Grønmo, 2016).

For å sikre troverdighet i egen studie tok jeg i bruk en anerkjent metodisk tilnærming. Fokusgruppeintervju er også den forskningsmetoden, i tillegg til individuelle intervju, andre forskere i «Refugee Resilience project» har tatt i bruk. Som nevnt førte jeg logg underveis i datainnsamlingsprosessen, for å sikre at viktige innspill og detaljer i prosessen ikke skulle gå tapt, og for at jeg skulle kunne gjengi og begrunne valg tatt underveis. Alle transkripsjonene ble sendt veileder for gjennomlesing. Gjennom hele forskningsprosessen hadde jeg jevnlig kontakt og nært samarbeid med både veileder og veiledningsgruppen¹². Som forberedelse til møtene med veiledningsgruppen leste og kommenterte vi hverandres tekster, hvorpå tekstene ble drøftet ytterligere i de påfølgende møtene. I ett av møtene analyserte vi deler av gruppens datamateriale både gruppevis og i fellesskap. Dette innebar at vi hver for oss kodet og kategoriserte et felles dokument, for så å drøfte mulige utforminger av en koderamme.

En slik form for samarbeid styrker studiens troverdighet, da flere uavhengige lesere kan gi sine innspill i forskningsprosessen, samt stille kritiske spørsmål ved forskerens tilnærminger og beslutninger (Shenton, 2004). Jeg har videre gjennomført teori- og litteraturstudier, samt gjennomgått deler av tidligere forskning på feltet for å bli bedre kjent med tematikken, metoder og kunnskapsutvikling på feltet. Slik har også teorier, litteratur og tidligere forskning bidratt til utvikling av mine forståelser, valg av metodiske tilnærminger og følgelig også studiens funn.

4.5.2 Bekreftbarhet

Mens troverdighet i stor grad er knyttet til fremgangsmåter for utvikling av data og funn, omhandler bekreftbarhet tolkninger av datamaterialet og kvaliteten i disse tolkningene (Thagaard, 2006). Dette handler blant annet om å sikre at erfaringene og beskrivelsene forskeren innhenter er informantens egne, og i mindre grad forskerens preferanser (Shenton, 2004), hvilket vil si at andre personer skal kunne rekonstruere forskerens tolkninger av datamaterialet og komme frem til de samme funnene. I den sammenheng vil jeg understreke at etterprøving av kvalitativ forskning og forskning tilknyttet sosiale fenomener vanskelig lar seg gjennomføre, da samfunn, kontekster og individer er i stadig endring (Grønmo, 2016; Thagaard, 2006). Hva ulike forskere finner interessant og meningsbærende vil også variere, hvilket vil si at mitt blikk, min kunnskap og mine forståelser vil påvirke hvordan jeg leser og

¹² Veiledningsgruppen besto av syv studenter fra mastergradsstudiet Helsefremmende arbeid og helsepsykologi, hvor to av oss tilhørte «Refugee Resilience project».

hva jeg finner meningsbærende i datamaterialet. Jeg redegjør nærmere for dette under punkt 4.5.4.

4.5.3 Overførbarhet

Overførbarhet, eller ytre validitet, omhandler i hvilken grad funnene kan overføres til andre og lignende situasjoner (Shenton, 2004; Krumsvik, 2015). Ifølge Johannessen, Tufte og Kristoffersen (2006) avhenger dette av om forskeren lykkes i å etablere beskrivelser, fortolkninger og forklaringer som kan settes inn i andre sammenhenger. Direkte overførbarhet er, som nevnt, hverken mulig eller et mål for kvalitativ forskning. Imidlertid påpeker Malterud (2001) at forskningsstudier som bygger på systematiske og refleksive forskningsprosesser på en eller annen måte kan ha relevans utover den enkelte studie. Til eksempel vil studiens kvalitet styrkes ved at den ses i sammenheng med teori og tidligere forskning. Det samme gjelder dersom flere uavhengige forskere arbeider sammen og belyser et felt fra ulike perspektiver, som i «Refugee Resilience project». Studiens overføringsverdien kan slik sett ikke forkastes.

4.5.4. Pålitelighet og refleksivitet; egen posisjon og forforståelse

En studies troverdighet er videre nært knyttet til pålitelighet (Shenton, 2004). For å sikre pålitelighet i studien har jeg tilstrebet å være transparent og refleksiv i mine valg. Et mål har vært å gjengi forskningsprosessen så redelig, nøyaktig og utfyllende som mulig, hvor jeg også redegjør for studiens svakheter (punkt 6.8), utfordringer opplevd underveis samt egen posisjon og forforståelse. Selv om forskeren skal tilstrebe nøytralitet i sine beskrivelser og fortolkninger vil forskerens bakgrunn, kunnskaper og forståelsesperspektiv i stor grad styre valg og bortvalg i forskningsprosessen. Slik sett blir forskeren i seg selv et viktig «verktøy» i kvalitative forskningsstudier (Shenton, 2004).

Refleksivitet i forskning handler om å stille kritiske spørsmål til egen posisjon, forforståelse og rolle i forskningsprosessen, for slik å gjøre dette transparent for seg selv og andre (Malterud, 2012; Creswell, 2013; Pillow, 2003). Jeg, som forsker, er i den sammenheng kvinne, firebarnsmor og pedagog. Jeg har vokst opp på Østlandet, og identifiserer meg selv som nordmann, eller kanskje internasjonal og multikulturell. Jeg har vokst opp i en flerkulturell familie, uten at jeg nødvendigvis har reflektert særlig over dette selv.

Gjennom studier og arbeidsliv har jeg videre blitt kjent med mange og nye mennesker fra ulike kulturer. Én av mine beste venninner er født i Iran, og mange i Norge. De er kvinner og menn i ulik alder. Jeg er videre utdannet barnehagelærer, og har arbeidet som pedagogisk

leder og spesialpedagog i barnehager, hvor kulturelt mangfold var en naturlig og viktig del av hverdagen¹³. I dag underviser jeg i pedagogikk ved barnehagelærerutdanningen, HVL.

Gjennom yrkes- og privatliv har jeg erfart hvor viktig positive relasjoner og et inkluderende miljø er for trivsel, velvære og helse. Selv foretrekker jeg mennesker og miljøer som åpner for mangfold og ulikhet. Jeg trenger romslighet, positivitet, humor og latter. For meg var valg av tema for masterstudien derfor et bevisst valg.

Som nevnt, i forordet, har imidlertid arbeidet med denne studien vært både utfordrende og engasjement. Utfordrende, fordi; akkulturasjon er et omfattende forskningsfelt, og fordi jeg stadig erfarer at jo mer kunnskap jeg utvikler på dette feltet, jo mer komplekst og sammensatt fremstår det. Derfor har det også vært engasjerende. Jeg har videre reflektert og lært mye. Jeg har reflektert over egen og andres bakgrunn, holdninger og tilnærminger til kulturelt mangfold. I den prosessen har det «slått meg» at innvandring og holdninger er et tema vi, i mitt sosiale nettverk, har snakket lite om. Det hender vi kommenterer og drøfter saker i media, som politiske utspill eller debatter, eller drøfter verdier tilknyttet migrasjon som av ulike årsaker berører oss, men ikke inngående. Vi har egentlig aldri snakket inngående om egne holdninger til migrasjon, rasisme og/eller fordommer, eller barrierer og vilkår for inkludering. Jeg tror ikke det er særegent for mitt sosiale nettverk¹⁴.

Jeg innser videre at jeg har tatt verdier som bygger på likeverd og likestilling som en selvfølge. Rasistiske og diskriminerende holdninger og handlinger er noe jeg har fordømt, og plassert hos minoriteten av den norske befolkning. Jeg har kanskje sett på det som sært og/eller avvikende, trolig fordi jeg eller personer i min nære omgangskrets ikke har opplevd rasisme og diskriminering i særlig grad selv, og/eller fordi dette er et tema som i stor grad underkommuniseres, og dermed også står i fare for å bli usynliggjort. Gjennom denne studien og i møter med deltakerne fikk jeg imidlertid anledning til å lede gruppesamtaler hvor temaet nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering ble drøftet inngående.

Jeg innledet forskningsprosessen med tanker om å identifisere vilkår for inkludering, og hadde en tanke om å bygge studien omkring salutogene perspektiver og teorier. I møte med deltakerne i studien opplevde jeg imidlertid at holdningene som fremkom under fokusgruppeintervjuene ikke nødvendigvis var positive og forenelige med inkludering. Holdningene kunne også være rasistiske og ekskluderende. Videre kunne barrierer for

¹³ I dag har jeg imidlertid mer kunnskap og livserfaring, og ser at jeg kunne fremmet mangfold og inkludering på andre og bedre måter.

¹⁴ Se punkt 5.5.6.

inkludering ofte dominere samtaler fremfor vilkår for inkludering. Disse aspektene ved nordmenns holdninger til migrasjon er det også viktig å løfte frem. Jeg gjenkjente ofte tanker og temaer som ble drøftet i gruppesamtalene med utgangspunkt i politiske og samfunnsaktuelle debatter, og fordi jeg kjenner den «norske» kulturen, uten at jeg nødvendigvis identifiserte meg med det som fremkom i dialogene.

Jeg var heller ikke forberedt på hvordan gruppesamtalene og studien i sin helhet ville påvirke meg psykisk og fysisk. Den negative vinklingen i mange av gruppesamtalene berørte meg på flere måter, hvor jeg opplevde det første fokusgruppeintervjuet som spesielt krevende. Det er mulig at jeg opplevde det slik, fordi jeg ikke var forberedt på det negative fokuset og spenningen som oppsto under samtalen. Under denne gruppesamtalen opplevde jeg å få en psykisk og fysisk reaksjon på deler av innholdet og perspektivene som ble drøftet. Deler av denne samtalen omhandler hvordan økt migrasjon hadde bidratt til endring av norske tradisjoner, og deltakernes kritiske innvendinger i forhold til dette. Samtalen hadde en eskalerende negativ tilnærming, hvor jeg ved flere anledninger forsøkte å dreie samtalen over i en mer positiv retning eller skifte samtaletema uten å lykkes. Jeg opplevde til slutt en slags «tomhet», og valgte derfor å legge inn en pause i fokusgruppeintervjuet. I denne situasjonen var medfasilitator oppmerksom, og overtok ansvaret for å lede samtalen i en periode. I de neste gruppesamtalene var jeg mer forberedt på at også negative og svært kritiske perspektiver kunne fremkomme, og klarte i større grad å distansere meg følelsesmessig fra innholdet.

Den samme «tomheten» opplevde jeg til tider også ved transkripsjon av datamaterialet. Dette gjaldt situasjoner hvor deltakerne var spesielt negative. Ved utydelighet på lydfilen måtte jeg i tillegg avspille sekvensen flere ganger, samtidig som jeg opplevde at uttalelsene ble tydeliggjort og/eller «forsterket» når ordene ble omformet til skriftspråk. Utover økt forståelse og kunnskap om temaet har følgelig denne studien berørt meg og min posisjon som forsker på flere måter. Jeg har både blitt overrasket, frustrert, trist og sint, men også lettet, oppløftet og glad for positive vinklinger og tilnærminger. Jeg har reflektert mye; er det virkelig sånn? Er det slik mange nordmenn tenker? Jeg tror svaret er; ja, mange tenker nok sånn, samtidig som mange andre nordmenn tenker helt annerledes. Man må også ha i betraktning at uttalelsene er gitt i en spesifikk kontekst på et bestemt tidspunkt. I denne oppgaven har jeg derfor forsøkt å få frem variasjonene og mangfoldet i deltakernes holdninger (kjennetegn og påvirkningsfaktorer). Det samme gjelder barrierer og vilkår for inkludering.

4.5.5 Å forske på egen kultur

Jeg har på mange måter forsket på egen kultur (Wadel, 1991), hvilket gav meg et fortrinn i form av at jeg kjenner kulturen og «norske» kulturelle koder. Jeg kunne, som nevnt, gjenkjenne mange tanker og temaer som ble drøftet. Jeg vil også anta at min posisjon som nordmann gjorde at jeg fikk tilgang til opplysninger jeg muligens ellers ikke ville fått tilgang til (Clifford, 1986). På en annen side påpeker Delamont (2002) at en forsker som kjenner tilhørighet til eller sympatiserer med et felt lett kan ta parti eller identifisere seg med informantene. Dette opplevde jeg i mindre grad. Mulig fordi jeg kan identifisere meg med flere kulturer. En annen årsak kan være at deltakerne heller ikke syntes å representerte ett bestemt tankesett, men flere og ulike forståelser og tilnærminger.

På en annen siden vil jeg med utgangspunkt i et sosiokonstruktivistisk perspektiv alltid bære med meg forståelser og tanker i form av egen habitus og kulturelle kapital, som jeg ikke nødvendigvis er meg selv bevisst (Wilken, 2005; Bourdieu, 2007). Jeg er for eksempel født og oppvokst i Norge, har vært en del av et bestemt miljø og har videre en utdanningsfaglig bakgrunn og kunnskap som påvirker hva jeg ser, tillegger mening og anser som verdt å fordype meg i. Dette kan være en styrke, men også en svakhet ved studien. Jeg redegjør ytterligere for studiens begrensinger under punkt. 6.8.

4.5.6 Etiske retningslinjer for forskning

Utover etiske vurderinger nevnt i forrige avsnitt er generelle forskningsetiske retningslinjer og prinsipper utarbeidet av De nasjonale forskningsetiske komitéene (2014). Retningslinjene er utarbeidet for å ivareta enkeltindividers og gruppers integritet, samt for å legge føringer for forskning. Retningslinjene stadfester forskningsetiske prinsipper som respekt for personer som deltar i forskning, etterstrebeelse av gode hensikter og konsekvenser, samt etisk utforming av forskningsstudier. Dette handler blant annet om å følge anerkjente forskningsnormer og -metoder, og å opptre redelighet ovenfor deltakere i forskningsstudier, kollegaer og offentligheten (NESH, 2016). I den sammenheng er en hovedregel kravet om frivillig og informert samtykke til deltakelse i forskning, og et særskilt krav om beskyttelse av sårbare grupper (NESH, 2016).

Å ivareta forskningsetiske perspektiver og retningslinjer har vært et gjennomgående prinsipp i min studie (NESH, 2016), hvilket inkluderer alle sider av forskningsprosessen. I forkant av datainnsamlingen ble studien meldt til og godkjent av NSD (vedlegg 1). Deltakelse har, som nevnt, vært informert, frivillig og skriftlig signert i form av et samtykkeskjema (vedlegg 5).

Jeg har videre tilstrebet redelighet i møte med deltakerne og i min presentasjon av dem og studiens funn. Anonymitet har vært et bærende prinsipp, hvor lydfilene har vært oppbevart innelåst og vil slettes etter ferdigstilling av studien. Samtykkeskjemaene ble overlevert veileder, og transkripsjonene, hvor personidentifiserende opplysninger ble fjernet, har vært lagret på eget hjemmeområde på UiB sin server.

4.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg redegjort for studiens vitenskapsteoretiske forankring, samt metodiske og analytiske valg. Studien bygger, som nevnt, på et sosialkonstruktivistisk kunnskapssyn, hvor kunnskap forstås som sosialt, kulturelt og historisk betinget. Metoden jeg har tatt i bruk for å utvikle kunnskap om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering er fokusgruppeintervju. Tematisk nettverksanalyse er benyttet ved analyse av datamaterialet. Jeg har videre redegjort for kvalitetskriterier og forskningsetikk. Jeg vil i kommende kapittel presentere studiens funn.

5.0 FUNN

I dette kapittelet presenterer jeg studiens funn. Funnene er utviklet ved bruk av tematisk nettverksanalyse, og vil bli gjengitt som i nettverkskartet (vedlegg 8). Innledningsvis gir jeg en presentasjon av deltakerne i studien. Jeg vil deretter presentere funn relatert til nordmenns holdninger til migrasjon, for så å redegjøre for de barrierer og vilkår for inkludering som fremkommer i datamaterialet. Funnene struktureres med utgangspunkt i globale, organiserende og grunnleggende temaer. Avslutningsvis oppsummeres studiens hovedfunn.

5.1 Presentasjon av studiens deltakere

Til sammen deltok 33 personer i alderen 18-92 år i studien, fordelt på seks grupper. Av disse var 17 kvinner og 16 menn. Jeg vil nå presentere deltakerne gruppevis. For å ivareta deltakernes anonymitet har jeg valgt å gi dem fiktive navn. Navnene er valgt med utgangspunkt i populære navn fra tidsepoken deltakerne ble født i (SSB, 2019b). I oppgaven gjengir jeg sitater med henvisning til fiktivt navn og gruppetilhørighet. Gruppene henvises til ved bruk av forkortelsene UV1 eller UV2 (unge voksne), F1 eller F2 (foreldre) og S1 eller S2 (seniorer). Tallene henviser til deltakelse i gruppesamtale 1 eller 2 innenfor gitte kategori.

Unge voksne, gr. 1 (påbygg)	Unge voksne, gr. 2 (studiespesialisering)
Dato: 26.11. 2018 (gruppesamtale nr. 1) Varighet: 1:03:03 (24 s. transkribert tekst)	Dato: 18.12.2018 (gruppesamtale nr. 4) Varighet: 1:17:51 (24 s. transkribert tekst)
Deltakere i UV1: Martin Thea Emilie Marthe Jonas Andreas	Deltakere i UV2: Sander Kristoffer Malin Ingrid Mathias Nora

Foreldre, gr. 1	Foreldre, gr. 2
Dato: 13.01.2019 (gruppesamtale nr. 5) Varighet: 1:11:17 (23 s. transkribert tekst)	Dato: 15.01.2019 (gruppesamtale nr. 6) Varighet: 1:07:04 (24 s. transkribert tekst)
Deltakere i F1: Thomas Frode Trond Marianne Hilde Linda	Deltakere i F2: Anette Silje Anders Morten Nina

Seniorer, gr. 1 (aktivitetssenter)	Seniorer, gr. 2 (bedrift)
Dato: 12.12.2018 (gruppesamtale nr. 2) Varighet: 1:20:50 (31 s. transkribert tekst)	Dato: 13.12.2018 (gruppesamtale nr. 3) Varighet: 1:28:12 (22 s. transkribert tekst)
Deltakere i S1: Olav Gerd Kjell Astrid Rolf	Deltakere i S2: Solveig Harald Björg Liv Per

5.2 Nordmenns holdninger til migrasjon – kjennetegn

Det var store variasjoner i deltakernes holdninger til migrasjon, både gruppene imellom og innad i de enkelte gruppene. En av deltakerne berørte nettopp dette aspektet.

Altså; våre holdninger ovenfor flyktninger... Folks holdninger ovenfor flyktninger er nok akkurat sånn som flyktningene sine holdninger er ovenfor nordmenn. Altså; du har alt fra høyre til venstre. Så det blir jo veldig vanskelig å snakke om nordmenns, fordi at noen ønsker jo å rekke ut en hånd, mens andre vil ikke ha en eneste inn (Anders, F2).

Jeg har valgt å strukturere kjennetegn ved nordmenns holdninger i følgende grunnleggende temaer: skeptisisme/fremmedfrykt, (mis)bruk av systemet, «vi må hjelpe», gjensidighet og «vi og «de». Det er imidlertid viktig å presisere at de ulike temaene ikke gjenspeiler deltakernes samlede holdninger, men variasjoner i gruppesamtalene og enkeltindividers tanker om nordmenns holdninger og utsagn gitt i en spesifikk setting på et bestemt tidspunkt.

5.2.1 Skeptisisme/fremmedfrykt: «Mange nordmenn er skeptiske til innvandring»

Flere deltakere fortalte om skeptisisme og/eller fremmedfrykt ovenfor flyktninger og innvandrere. Skeptisismen ble ofte relatert til møtet med en «ukjent» kultur, og noe som var «fremmed» eller «annerledes», og fremkom i større eller mindre grad i alle gruppesamtalene. Ofte ble skeptisismen relatert til personlige erfaringer eller tiltenkte situasjoner.

Jeg har merket sånn... Sånn som der jeg bor, da. Så er... Har det vært et par asylmottak. Og det er veldig sånn... På en måte sånn uvant, da. Plutselig så går det 50 stykker langs veien. Så du ser at de er utenlandske... Med sånn hijab og sånn... Og alle går inn på butikken sammen, og de har veldig sånn samhold innad i gjengen, da. I alle fall jeg blir sånn... Litt sånn redd når jeg liksom traff de på... Jeg gikk samme vei som de. (Andreas, UV1)

En annen deltaker viste til en tiltenkt situasjon, hvor nabohuset er til salgs.

La oss si at nabohuset er til salgs, og så er du helt ærlig med deg selv. Det kommer en pakistaner-familie og flytter inn, eller det kommer en familie som er helt lik deg. Hva synes du er best? Hva ønsker du? Og hva blir du mest skeptisk til? Jeg tror de fleste av oss i Norge ville foretrekke at det flyttet inn en familie som var mest mulig lik deg selv, fordi at det er sånn for, jeg tro, de fleste. (Thomas, F1)

Skeptisismen var ofte relatert til det som er «annerledes», «fremmed» eller «ukjent».

Thomas: Jeg drister meg frem til å si at flertallet eller mange nordmenn er skeptiske til innvandring. De er skeptiske til folk som er annerledes i forhold til seg selv. Og skal du finne årsaken til det, så må du ganske langt ned i de dypeste delene av menneskesinnet. Tror jeg, da... Jeg synes det er ubehagelig å gå der.

Linda: Jeg tror jo det er mange flere som tenker det, enn som sier det. Altså; det er veldig... Altså; det er veldig todelt, for enten så er du nesten FrP og vil ha de ut, eller så er du: «Åhh, det er så bra. Vi må hjelpe så mange som mulig». Og innerst inne tenker du: «bare det ikke er i mitt nabolag». (F1)

Flere deltakere påpekte at de tror nordmenn trekkes mot det de kjenner fra før, da dette oppleves som en trygghet.

Det er en trygghet i at de andre er sånn som deg. (Nina, F2)

5.2.2 (Mis)bruk av velferdssystemet: «Enkelte kommer for å utnytte Norge»

I flere gruppesamtaler ble innvandreres (mis)bruk av det norske velferdssystemet drøftet.

Enkelte mente det var status blant innvandrere å «gå på NAV», og at enkelte innvandrere utnytter det norske velferdssystemet. Mange syntes staten både er for lettgivende og at innvandrere får altfor mye utbetalt.

Jeg har hørt det har blitt status blant innvandrere å gå på NAV nå. I mange artikler som jeg har lest, da. På forskjellige sider... Men at de synes det liksom er kult at du går på NAV, da. De får jo penger, sant. Så hvorfor skal du stresse med å få deg en jobb når du kan gå på NAV? (Mathias, UV2)

Andre deltakere uttrykte at de synes den norske stat er for lettgivende.

Jeg har tanker om at enkelte kommer her for å gjøre det godt i Norge, og kommer for å utnytte Norge. Det kan jo være dette med barnetrygd og forskjellige sosiale goder de får i Norge. Også jobber de kanskje akkurat den tiden de må, også reiser de hjem til hjemlandet, og så har de de norske godene med seg hjem. Så jeg synes egentlig at den norske stat har sluppet altfor lett til å gi barnetrygd og forskjellige rasjoner til folk som aldri skulle hatt det. De burde vært så og så lenge i Norge før de fikk lov å reise hjem, og ta med seg godene hjem fra Norge. Ikke det; jeg misunner ingen av de, men jeg synes de misbruker våre regler. (Olav, S1)

Enkelte deltakere mente i tillegg at innvandrernes (mis)bruk av systemet får uheldige konsekvenser for visse samfunnsgrupper og/eller nordmenn med lavere sosioøkonomisk status.

De får for mye penger utbetalt, og det begynte de med altfor tidlig. Med masse penger, og så... Ja, blir misnøyen mye større, for... /../ For de får for mye penger til... Mer enn de behøver. De kunne arbeidet. De kunne satt de i lettvint arbeid istedenfor å gi de så mye kontanter. For det at det er så mange bergensere, som også kaver med... Disse alenemødrene, for eksempel. De har lite penger. Og de blir irritert, fordi at de ser de får for mye. (Gerd, S1)

Og så et det spørsmålet; er vi rasistiske? Blir vi mer rasistiske? Jeg synes ikke jeg vil bruke det begrepet. I alle fall ikke om meg selv. Men jeg føler jeg er mer bevisst. Jeg aksepterer ikke hva som helst av innvandrene. Og at de skal... Du føler nesten at de får det bedre på bekostning av andre. Ikke på bekostning av meg eller noen som sitter her, men det er de som er nederst på lønnsstigen og skalaen som konkurransen står om. (Per, S2)

5.2.3 «Vi må hjelpe dem»

I alle samtalegruppene ble ulike aspekt ved å hjelpe innvandrere eller flyktninger berørt, hvilket kunne handle om hjelp til å lære språk, hjelp i forhold til integrering og/eller hjelp til å bli «norske» statsborgere. Hjelpen syntes imidlertid å ha en mer passiv form, hvor nordmenn hjelper fordi de «har så mye» eller «er så økonomisk ovenpå».

Altså; jeg tror det blir viktig å hjelpe de. Altså å hjelpe de å integrere seg. (Marianne, F1)

Og så kan de litt for lite når de kommer hit, og så skal de jo læres opp. Vi har jo en kjempejobb med å hjelpe. Jeg synes en del reportasjer viser at vi har ikke kommet langt nok. Men jeg trodde de var veldig flinke, den der utlendingskomiteen, til å lære folk opp til å bli norske statsborgere. (Olav, S1)

Argumentene for å hjelpe var ofte relatert til statens og/eller egen velstand.

Men jeg tenker jo at å bo her eller bli født i Norge, det er jo som å vinne i lotto. Vi var blant de heldigste, sant. Så jeg synes at vi skal hjelpe de som har behov for det. (Marianne, F1)

Og jeg er veldig sjokkert over å se at folk som jeg kjenner, folk som står meg nær, kan si det at et menneske fra Norge, som av en tilfeldighet er født her, skal få lov å ha det så bra som vi har det. Men hvis man er født et sted hvor det er krig og elendighet, så skal man bare bli overlatt til seg selv. For meg så er det veldig vanskelig å akseptere, fordi at jeg mener at vi alle må hjelpe, for at vi skal få en bedre verden, da. (Thomas, F1)

Enkelte deltakere uttrykte imidlertid at de fleste nordmenn vil «hjelp», så lenge det ikke går ut over egne dagligdagse gjøremål og aktiviteter, og at det er lettere å gi penger enn å gi av sin egen tid.

Ganske mange nordmenn er... Hva heter det? Sånn: jeg kan hjelpe, og gjøre ting, så lenge det ikke går utover meg da, eller at jeg blir holdt tilbake. Så lenge jeg ikke må endre på mine rutiner, og slikt da, så kan jeg selvfølgelig hjelpe. Men med en gang jeg må gi litt, da stopper det opp for ganske mange, tror jeg. Som selvfølgelig kan folk gi 200 kroner til Redd Barna, eller når de går rundt med den bøssen. Skulle de jobbet i en time, da... Gitt litt mer tid og sånt, da tror jeg at folk har litt mer vanskeligheter for å hjelpe, da. Det er jo akkurat det at selv om man gir sånn som det der, så kan man fortsatt være selvopptatt og ikke tenke lengre enn nesetippen da, men: «Jeg hjalp, jo. Jeg ga 200 kroner». (Emilie, UV1)

En deltaker pekte på at mange ønsker å fremstå som om de engasjerer seg, og at de derfor gjør så mye som mulig uten egentlig å engasjere seg, hvilket henviser til en mer distansert form for «hjelp».

Det er mange som er veldig flinke på å faktisk gjøre ting. Men så er det også mange som har lyst til å virke som om de engasjerer seg. Derfor så gjør de så mye som mulig uten å liksom... Uten å liksom måtte forandre... De gjør så mye som mulig uten så mye innsats på en måte bare for å få det til å virke som om de er engasjerte og at de bryr seg. Mens de har ikke lyst til å gjøre om på noe. /../ Ikke at det ikke er viktig å donere penger og sant til donasjoner, men på en måte... Man har ofte lyst til å gjøre litt bare for å virke som om du bryr deg veldig, men aldri gjøre alt for mye sånn at du gjør om på... Får noen store livsstilsendringer. (Kristoffer, UV2)

Andre etterlyste konkret informasjon om hvordan de kunne hjelpe eller bidra.

Kanskje noen må komme med forslag til hva man konkret kan gjøre. Jeg tror det er mange som tenker at de har lyst til å hjelpe eller bidra, men; hva kan jeg gjøre? Media kunne jo gjort en jobb der; synliggjort ting vi kan gjøre. (Nina, F2)

5.2.4 Gjensidighet: «Man må være likestilt»

Enkelte deltakere vektla gjensidigheten, likestilling og respekt i møtet mellom nordmenn og innvandrere, og at ulike befolkningsgrupper må tilpasse seg hverandre. Dette omhandlet gjerne mer overordnede verdier, som respekt for andres religion og livssyn, og at innvandrere må anses som likestilte borgere.

Astrid: Alle må forsøke å tilegne seg hverandre. Så må vi forstå det.

Kjell: Det går jo på det å respektere hverandres tro, og...

Astrid: ...og måte å være på.

Kjell: Og måte å være på.

Astrid: Akkurat.

Kjell: Altså; det må være gjensidig respekt.

Astrid: Ja, det er det det må være. /../

Kjell: Vi må jo tilpasse oss, vi også. (S1)

En av deltakerne understreket at innvandrere må bli sett på som samfunnsborgere på lik linje med nordmenn.

En borger. Man må jo bli sett på som en helt vanlig... Man må være likestilt da, tenker jeg. (Anette, F2)

Andre deltaker trakk frem læringsaspektet, og vektla at kulturelt mangfold kan bidra til læring og et mer mangfoldig tankesett.

Jeg føler at vi får på en måte et større mangfold med tanke på det at vi får inn så mange ulike verdier, og det at folk må nødt til å respektere andre med andre verdier enn det man har selv. Og det at man lærer av andre kulturer. (Marthe, UV1)

De kan tilbringe... Gi Norge mange nye ting å lære, for med de nye tingene... Vi har jo godt av det. Jeg vet... Vi er bønder aller sammen. Vi lever i vår helt egen verden. (Olav, S1)

Gjensidighet og likeverd var imidlertid emner som i liten grad ble utdypet eller drøftet inngående i gruppesamtalene, heller ikke på direkte forespørsel.

5.2.5 «Vi» og «de»

I de fleste samtalegruppene var dialogen preget av skille mellom «vi» og «de», hvor nordmenn ofte ble omtalt som «vi» eller «oss» og innvandrere som «de» eller «dem». Til dels stereotype forestillinger om både nordmenn og innvandrere fremkom i de fleste gruppesamtalene, hvilket kunne handle om at nordmenn er «dårlige på small-talk», mer innesluttete og beskjedne, og gjerne vil holde avstand. Innvandrere derimot er mer åpne, snakker både mer og høyere enn nordmenn og holder seg med «sine egne».

En nordmann oppfører seg ikke sånn som de gjør. (Gerd, S1)

Ufattelig mange andre kulturer er sånn som bare... De kan åpne opp dørene og lage til et langbord, og litt sånn; Kom, alle som vil! Vi er ikke sånn. (Silje, F2)

Enkelte nyanserte stereotype oppfatninger av innvandrere.

Solveig: Vi har jo hatt innvandring nå i noen år, og det har vært forskjellige innvandrergupper, og forskjellige grunner til at de er her. Jeg tenker på chilenerne. Jeg tenker på pakistanerne. Og arbeidsinnvandringen. Det var pakistanerne. Ikke det at de ikke var flyktninger. /../ Og nå har vi miljøflyktningene, ikke sant. Så det er klart at det er jo veldig mange forskjellige grupper. Vi har de russiske. Vi har de som kommer fra øst, som har sine grunner til å komme her. Og polakkene, selvfølgelig, som er en veldig stor gruppe. Og svenskene... Det er også en stor gruppe. /../

Björg: Det er ikke en ensartet gruppe. Og det er noe som jeg er opptatt av, for jeg har lett for å tolke de som kommer som en gruppe, men de er ikke det altså. De er ikke en gruppe. De er veldig forskjellige. Det er de. (S2)

Andre snakket om avstand i fysisk og erfaringsmessig forstand.

Og så er det de gangene jeg har tenkt når vi har gått på x (stedsnavn), og så ser jeg en innvandrersfamilie som kan være fra Syria. Av og til så har jeg tenkt sånn der; «Har dere sittet i en sånn der gummibåt?» Og da plutselig blir det veldig nært. Da har du de rett foran deg på gaten. Og da er det sånn at du nesten har lyst til å gå bort og gi de en klem. Altså; hvis du tenker på at de har vært igjennom det der... Men det blir sånn at... Det blir på TV, liksom. Mens de er jo rundt oss. Altså; de er jo det. Altså; jeg vet ikke hvordan... Liksom det der... Å gjøre det der på en eller annen måte... Å gjøre det mer nært. /../ Det er så langt unna. Den der gummibåten langt nede i Middelhavet. Det er på andre siden av jordkloden, holdt jeg på å si. Det er jo ikke det, men... Det er langt, langt unna. (Anders, F2)

5.3 Nordmenns holdninger til migrasjon – påvirkningsfaktorer

I dette avsnittet redegjør jeg for funn tilknyttet påvirkningsfaktorer for nordmenns holdninger til migrasjon. Jeg har valgt å strukturere påvirkningsfaktorene i følgende grunnleggende temaer: media, sosiale medier, sosialt nettverk, politikk og kontakt med innvandrere.

5.3.1 Media: «Det kommer ofte veldig fra media»

I alle gruppesamtalene vektla deltakerne media som en viktig påvirkningsfaktor for befolkningens holdninger til migrasjon. Flere påpekte at innvandring og innvandrere ofte blir fremstilt negativt i media, og at skeptisismen i befolkningen henger sammen med dette.

Jeg synes det står så veldig mye i media om det som skjer. Og det skremmer oss. Og derfor blir vi også veldig skeptiske til disse menneskene. (Solveig, S2)

Flere deltakere mente «skrekk-historier» fremstilt i media påvirker befolkningens holdninger negativt. Selv om det ble understreket at medias fremstilling ikke nødvendigvis er representativt for majoriteten av innvandrere mente deltakerne at slike historier kan underbygge frykt og skeptisisme i befolkningen.

Det kommer ofte veldig fra media. Alle de skrekk-historiene. Jeg har liksom lest flere overskrifter nå i uken på en måte, og det tror jeg setter seg ganske mye i personer. Når du hører om for eksempel drap eller hører at folk på en måte blir utsatt for overgrep og alt. Alle de tingene... Og det er jo ikke på en måte største majoriteten av hva som faktisk... Eller hvordan situasjonen er. Jeg tror det skaper på en måte en holdning, og på en måte: Oi, det kan skje med mine unger, eller det kan skje på en måte i dette området. Så jeg tror kanskje at de episodene har veldig mye å si, da. (Ingrid, UV2)

En deltaker påpekte at media spiller på følelser som sinne og aggresjon, for å generere flere lesere.

Media presser jo på følelser som sinne og aggresjon og sånt, for at det gjør folk mer inspirert til å lese. En skikkelig sånn trist eller sur overskrift, så trykker du på den fordi at den må du lese. Sånn: «Åhh...». /../ Også er det ofte... I alle fall sånne saker som har med innvandrere å gjøre at det... Jeg har sjeldent lest en positiv sak om innvandring. Kan ikke huske det akkurat nå. For det meste er det et eller annet dumt som skjer. (Jonas, UV1)

Andre deltakere mente at media forsterker skeptisismen ved å omtale personer som innvandrere i negative nyhetssaker.

Mathias: Jeg føler i hvert fall sånn at når det er noen som har innvandret til Norge og blir med i en sånn sak, så føler jeg at media er veldig nøye på å skrive det at de kommer fra utlandet. Men hvis det bare var en norsk mann, så skriver de bare: mann.
Kristoffer: Det blir sånn: «Somalisk mann voldtok kvinne». /../ Men hvis det hadde vært en norsk mann, så hadde det bare stått: «Mann voldtok kvinne». (UV2)

Enkelte deltakerne mente det bør vært lovpålagt å fremme både positive og negative sider ved migrasjon i media, slik at fremstillingen blir mer nøytral.

Det burde nesten vært sånn lovpålagt at de har argumenter fra både den gode siden og den negative siden. Sånn at det blir mer nøytralt, synes jeg, da. (Mathias, UV2)

5.3.2 Sosiale medier: «Det er ganske masse krenkende kommentarer»

Det var først og fremst i gruppesamtalene med unge voksne og foreldre temaet sosiale medier ble berørt. Mange mente sosiale medier har blitt et slags «fri-rom» for «fake news», negative ytringer og kommentarer. Facebook ble særlig trukket frem.

Facebook er kanskje ikke den beste siden å søke på nyheter, ville jeg sagt. Eller finne nyheter... /../ Altså; min mor har jo lest mye. Hun har funnet mye på Facebook, og så sier hun sånne ting til meg. Så sier jeg; «Du vet hvor du finner det der, sant? Det er liksom Facebook, så det kan ikke være veldig troverdig». Men... Ja. Jeg vet ikke. De har ikke fått helt opplæring om hvor kritiske de skal være og sånt. (Mathias, UV2)

Flere deltakere stilte seg kritiske til det som fremkommer i kommentarfelt på sosiale medier.

Marianne: Det er ganske masse krenkende kommentarer som kommer på Facebook. I forhold til sånne som går med hijab. /../ Det var en som kommenterte det: «Hvis ikke du kan kle deg som andre nordmenn, så se og kom deg tilbake til ditt eget land». /../ Du har lov å skrive det. Og det skjer. Du får ikke en advarsel en gang for det.

Trond: Jeg synes det burde vært strengere regler for hatefulle... Det som du beskriver der. Hvis det var sånn som det, så synes jeg det burde vært klassifisert som hatefulle utsagn. (F1)

Enkelte deltakere påpekte at sosiale medier kan fungere som et ekkokammer, hvor du mottar nyhetssaker som er tilpasset det du vanligvis søker på og leser om. Faren ved måten «feeden» blir personalisert på var, ifølge deltakerne, at informasjonen du disponeres for er ensidig og lite nyansert, og at negative holdninger slik kan forsterkes.

Litt måten Facebook funker på er at du får det du vil ha i «feeden» din. Så hvis du ser på mange sånne alternative nyhetskilder, så vil det være mye av det du får. Det blir ikke en sensur, men det blir på en måte... Du får ikke et fullt perspektiv, men du får bare en viss spalte med den informasjonen som er på en måte tilpasset deg. Så det blir på en måte ikke... Du kan ikke være så... Det er veldig vanskelig å være kritisk, hvis alle kildene dine er på en måte den samme. Hvis det er mulig å si... (Kristoffer, UV2)

Selv om deltakerne var kritiske til det de leste, enten i nettaviser eller på Facebook, fremla enkelte at det allikevel er lett å la seg påvirke.

Jeg tror det at når vi snakker om det, så begynner vi å tenke over det. Men når vi leser det og ser, så tenker ikke vi at det kan være galt. (Marthe, UV1)

5.3.3 Politikk: «Vi har jo Trump og hele det crewet der»

Politikk ble også nevnt som en påvirkningsfaktor for holdningsdanning, hvor deltakerne blant annet trakk frem presidenten i USA, FrP og populistiske tendenser i Europa. Enkelte mente politikere ofte fremstiller et unyansert verdensbilde, og at «Sverige-tilstander» og terrorhandlinger bevisst blir brukt for å generere velgere.

Dette med holdningene våre, og så videre. Så hvorfor de endres; det har... Jeg tror politikerne har en stor innflytelse. Vi har jo Trump og hele det crewet der. Og populistiske tendenser i flere av de store statene her i Europa. Også her i Norge. (Per, S2)

Det som politikerne bruker nå som sånne skrekkscenarier er jo disse Sverige-tilstandene, som de sammenligner med da, hvor du har på en måte en sånn stor grad av lovløshet og nesten sånn mafia-lignende tilstander, da. Men det som de samme politikerne glemmer å gjøre; det er jo å fortelle de gode historiene. (Thomas, F1)

I tilknytning til politikk ble det også nevnt at politikere i dag i stor grad endrer standpunkt utfra hva de tror generere flest velgere. I relasjon til dette snakket Harald om forfallet av demokratiet, og at politikerne burde hatt mer mot.

Det reflekterer det som skjer; holdningene hos folk flest. Sant, for partiene ønsker å få velgere, sånn at... Og det er der jeg mener, altså, det store dilemmaet. En av de store tingene, dette med forfallet av demokratiet. /../ Disse tingene henger veldig nøye sammen. /../ Det er holdninger som har blitt sterkere og sterkere mot dette, og der mener jeg at, som jeg har sagt, at politikerne... De burde hatt... Ja, mot... Hatt mer mot. Nå bare ligger de og lur, og retter seg etter hva de tror folk mener. Istedenfor at de sa at: sånn gjør vi det. (Harald, S2)

Harald mente befolkningens holdninger har blitt mer problematiske, til tross for at vi er mer opplyste og internasjonale, og at dette er et paradoks.

Harald: På tross av Dagsrevyen og maten og at vi reiser, så har holdningen kanskje blitt mer problematiske. Det er det som er det store dilemmaet oppi dette her.

Fasilitator: Hva tror du er årsaken til det, Harald?

Harald: Nei... Det er vanskelig å vite, altså. Det er nok sammensatt, og jeg tror og... Sånn som det politiske spillet har blitt. Politikerne tar ikke helt klart standpunkt. Og media, og så videre... Så det er sammensatt. Men jeg synes det er et paradoks oppi alt dette. Egentlig skulle det vært helt annerledes i og med at vi har blitt mer internasjonale.

5.3.4 Sosialt nettverk: «Folkene rundt deg påvirker»

En annen påvirkningsfaktor deltakerne trakk frem var sosialt nettverk, hvilket kunne være venner, foreldre og øvrig familie. Særlig unge voksne tilla det sosiale nettverket stor betydning.

Folkene rundt deg gjerne. (Emilie, UV1)

Så tenker jeg det har veldig med foreldre... Hvilke holdninger de har, for man tar veldig mye fra foreldrene våre fra man er små. Så da tenker jeg hvis de har negativ holdning til det, så kan du gjerne vokse opp med en negativ holdning du og. Men hvis de har en litt mer positiv holdning og forklarer litt underveis når du blir eldre, så kan man ha en bedre holdning til det, da. (Marthe, UV1)

Enkelte deltakere mente stat og kommuner burde ta et større ansvar for befolkningens holdninger. Skoleverkets ansvar ble særlig vektlagt.

Utdanning og opplæring dreier seg jo om mye mer enn byer i Belgia. Det dreier seg jo om... Det har jo veldig mye med samarbeid å gjøre. Det har veldig mye med å oppleve å jobbe sammen med andre mennesker. Der har jo skolen et veldig stort

ansvar, fordi at skolen danner et sted hvor man på en måte må møte uansett om man vil eller ikke. Og da kan man lage et innhold, som gjør at avstanden mellom folk med ulike kulturelle bakgrunner kan komme nærmere hverandre. Og jeg tror at det er liksom der en langsiktig løsning på dette ligger, da. For det finnes andre land i verden, hvor minoriteter lever tettere sammen enn det vi gjør her, da. (Thomas, F1)

En av deltakerne mente høringsutkastet til nytt læreplanverk for grunnskolen var for dårlig på dette området.

De har en ny fagplan for grunnskolen på høring. Og denne problematikken, holdninger og så videre, det er for dårlig i den. I det utkastet... (Harald, S2)

En av deltakerne fortalte, i den sammenheng, at hun håpet denne studien bidro til å belyse mer positive holdninger i den yngre generasjonen.

Det er en del av norsk skole å jobbe med demokrati og likeverd. Og det tror jeg... Jeg håper at dere finner, med de yngre der nå under intervjuene, at der finnes en forskjell faktisk. (Liv, S2)

5.3.5 Kontakt med innvandrere: «Liker de som enkeltindivid, men ikke som gruppe»

På spørsmål om deltakerne hadde kontakt med flyktninger eller innvandrere svarte mange avkrefte. En av deltakerne fortalte imidlertid at hun har én venninne fra et annet land, hvorpå hun understreket at venninnen er akkurat som «oss».

Jeg har en venninne fra x (land)¹⁵. Eller vi var mest sammen på ungdomsskolen da, men jeg snakker med henne hvis jeg møter henne, og sånn. /../ Men hun er og født og oppvokst her, så hun snakker jo akkurat sånn som oss, og er jo helt lik som alle oss andre. Men de kom jo inn som flyktninger. (Marthe, UV1)

Det viste seg imidlertid at flere deltakere hadde kontakt med innvandrere uten å tenke over, definere eller kategorisere disse personene som innvandrere. Det kunne være seg ansatte på eldresenteret, venner eller familiemedlemmer.

Gerd: Jeg tenker på de som arbeider her. De er jo unge alle sammen, men; er de felles, da, i en forening eller noe? Det vet vi jo ikke. Det er så mange av de der utlendingene... Og de, spesielt de som ikke snakker språket i det hele tatt.

Fasilitator: Kanskje dere skal snakke litt mer med de?

Gerd: Ja. (latter)

Astrid: Ja. Der sa du det.

Gerd: De er jo så hyggelige, og... Nei, det er ikke noe ondt å si om de.

Fasilitator: For det er jo en arena, hvor dere møter innvandrere.

¹⁵ Venninnen var født og oppvokst i Norge. Allikevel definertes hun, av deltakeren, som flyktning/innvandrer og fra x (land).

Gerd: Og de er jo veldig liksom... Til å ta kontakt med oss.

Fasilitator: Ja.

Gerd: Jeg føler meg veldig vel her.

Fasilitator: Så bra.

Gerd: Ja.

Astrid: Ja da. Det gjør jeg, og. (S1)

Selv om deltakerne kunne uttrykke skepsis til innvandring generelt syntes det som om skeptisismen forsvant ved nære relasjoner til enkeltmennesker.

Når x (aupair) kom... Hun kunne ikke så mye norsk. Ingenting norsk, men hun gikk jo på sånn opplæring i norsk. Og jeg husker alltid jeg forsøkt å lære henne ord når jeg... Når vi var sammen. Og det gikk så bra med henne. Hun var der i to år, som er grensen, og fikk seg jobb i helsevesenet. Full dag i jobb, mer enn det også. Og ble en god venn av familien. Hun blir alltid invitert til jul, og besøk og alt dette. Det er nesten rørende. Og så kom det en til. /../ Jeg vet ikke om det var en kusine, eller hvordan det var. /../ Altså; vi ble glad i de. Og det var jo en utrolig positiv opplevelse, altså. (Per, S2)

På spørsmål om hvordan deltakerne ville beskrive nordmenns holdninger til innvandring svarte Morten og Anette:

Morten: Liker de som enkeltindivid, men ikke som gruppe.

Fasilitator: Vil du utdype det litt mer?

Morten: Nei, med utgangspunkt i de historiene som kommer frem, så blir man varm om hjertet. Eller ikke sånn... Altså; man kan ha én.

Anette: Men det er ... Vi vil ikke føle oss truet liksom på en måte. Det blir jo litt sånn. (F2)

En annen deltaker sammenlignet forholdet mellom nordmenn og innvandrere med forholdet mellom rik og fattig. Hun beskrev det som et historisk og økonomisk spill, hvor nordmenn ikke har behov for kontakt med «de andre», da nordmenn både er sosialt og økonomisk «ovenpå». Hun mente dette påvirker relasjonen mellom ulike befolkningsgrupper i Norge.

Vi har det så godt. Vi har selv nok, på en måte. Vi trenger ikke de andre. Vi føler vi har det vi må, ikke sant. Og jeg føler det at mennesker som er sultne vil jo alltid være mer opptatt av å få kontakt. Det har jo alltid vært sånn med rik og fattig. De fattige ønsker å komme i kontakt med de rike, for de rike har det så godt. Og det spillet er jo der hele tiden, også i dag, altså. Kanskje det er bedre å komme til Norge? Fordi vi har det så godt. Vi er jo så rike. Vi er så økonomisk ovenpå. Og vi trenger ikke de andre. Vi har oss selv nok, og det tror jeg påvirker også det med innvandring, altså. (Liv, S2)

5.4 Barrierer for inkludering

I dette avsnittet redegjør jeg for funn tilknyttet barrierer for inkludering. Barrierer viser til faktorer deltakerne opplevde som et hinder for inkludering. Jeg har valgt å strukturere funnene i følgende grunnleggende temaer: språk, religion, introverte nordmenn, kulturelle koder, gruppering og ensidig bosetting.

5.4.1 Språk: «Det er en tydelig barriere»

I alle gruppesamtalene ble språk trukket frem som en barriere for inkludering. Med språk henviste deltakerne til det norske talespråket, uten at dette ble eksplisitt uttalt. Manglende norskspråklige ferdigheter ble videre betegnet som en tydelig barriere. Enkelte deltakere mente også det var «skummelt» at innvandrere snakker et språk de ikke forstår.

Det jeg tror kan være veldig skummelt, og, kan være fremmedspråket. Det at de snakker et helt annet språk. Du skjønner ingenting av det de sier. Det er jo noe som vi frykter litt da, sånn å ikke forstå. Mennesker generelt er jo veldig opptatt av å forstå ting. Så når det kommer noe som vi ikke helt forstår så er det litt sånn... Det er skummelt. (Thea, UV1)

Det er en tydelig barriere. Det gjelder jo alle mennesker, det. (Kjell, S1)

Flere deltakere nevnte norskkurs, og viktigheten av at flyktninger og andre innvandrere deltar på dette. Én deltaker mente konsekvensen av å ikke delta på norskkurs bør være utvisning.

Det bør jo være et minstekrav ifra det offentlige. Med en gang de kommer så må de lære seg språket. Men det gjelder også det at de må signere, og så må det offentlige følge opp. Hvis de ikke møter opp til neste gang må de få en beskjed. Som gjelder både skriftlig og muntlig; hva vi forlanger av de. For hvis de ikke yter noe tilbake, så er det... Da kan de bare vente at; da går det på «håvvet» ut. For dere vil ikke bli integrert i det norske samfunnet, og det er det minste vi kan forlange av dere. Fordi de må forstå og akseptere de reglene som gjelder her, som de kommer til. De kan ikke lage egne regler. (Kjell, S1)

Språklige barrierer ble også knyttet til at mange nordmenn kan oppleve seg utilpass dersom kommunikasjonen foregår på engelsk.

Også er jo det veldig mange nordmenn som føler seg utilpass med å snakke engelsk, da. (Marthe, UV1)

5.4.2 Religion: «De skal få lov å tilbe sine religioner, men vi må få lov å ha våres»

Flere deltakere fremhevet religion som en barriere for inkludering, hvorpå de mente økt religiøs mangfold har bidratt til å svekke «norske» verdier og tradisjoner. Samtidig uttrykte

enkelte viktigheten av å respektere andres tro og livssyn. I tilknytning til religion ble islam, terror og kvinnefiendtlighet trukket særlig frem.

Altså; vi kommer jo ikke utenom religion, da. Hvis man har en annen religion enn kristendommen, så blir man.... Det er veldig mye skepsis til islam, for eksempel. Det setter fort liksom assosiasjoner til IS og terror, og at det er en kvinnefiendtlig religion og sånt, da. Så man må på en måte respektere at noen har en annen religion enn seg selv, da. Det må man jo uansett nå i Norge. (Thomas, F1)

Deltakerne vektla at vi må respektere andres tro og religion, samtidig som de understreket at dette må gå begge veier, og at religioner av og til kan «kollidere».

Astrid: Det er veldig viktig. Det kommer jo helt i fra begynnelsen bakfra. De kan ikke velge det – hvilken religion de vil ha når de kommer til Norge, for de har jo sin egen religion når de kommer her. Og det må de få lov å ha. /../

Olav: Og vi kan ikke bare si at du skal tro på det samme som jeg gjør. Det kan ikke vi forlange, for de må få lov til å ha sin egen tro. Og der ligger også en barriere, fordi at plutselig kolliderer de. (S1)

I tilknytning til religion ytret spesielt de yngre deltakerne misnøye i forhold til at tradisjonelle kristne markeringer eller høytidsfeiringer har endret seg.

Jeg føler i hvert fall i det siste når vi har tatt inn på en måte en del flyktninger og sånn, så har jo de og gjerne... For ut ifra et sånn tradisjonelt syn så har jo Norge vært et kristent land. Det er jo ikke det nå lenger, da. Men jeg føler nå er det på en måte veldig sånn, i forhold til dette med religion da, at det skal være veldig sånn... Veldig nøytralt. Og nå skal vi ikke synge julesanger på skolen lenger, eller liksom sånn at det skal ikke være så mye religion og sånn i barnehager og sånt, da. Jeg føler på en måte at det har vært en sånn stor endring, som ikke alle har likt så veldig godt. (Nora, UV2)

Det kunne synes som om fordommene fremkom når deltakerne opplevde egne tradisjoner som truet. Om juletradisjoner sa de:

Martin: Vi må få lov å feire det selv. De kan ikke komme inn å styre alt.

Emilie: Det er da aggresjonen kommer. Sånn som med den julegrisen¹⁶, og når noen faktisk er enig i det. Og det blir forbudt. Da stiller folk seg på bakbeina. Hei, hei, hei...

Jonas: Men det skjønner jeg godt. Det har jo vært noe alle har vokst opp med. Både vi og våre foreldre, og våres foreldres foreldre... Alle har jo vokst opp med at man feirer jul på skolen, og går rundt juletreet og så videre og så videre. Og nå; så er plutselig ikke det greit lenger. Du stiller deg veldig sånn på bakbeina, for at... Det er noe med din forhistorie, og din barndom. (UV1)

¹⁶ De fortalte om forbud mot å spise julegris på skolen, grunnet muslimske mattradisjoner.

I tilknytning til religion fortalte også deltakere om nordmenn som har begynt å gå i kirken etter «flyktningkrisen», eller utmeldte medlemmer av statskirken som har meldt seg inn igjen for å støtte den norske kirke.

Jeg vet om flere som liksom har begynt å gå i kirken på julaften, fordi de ville beholde de norske verdiene. Det samme år som den flyktningkrisen, liksom skjedde, da. (Andreas, UV1)

Jeg meldte meg ut av statskirken for mange herrens år siden, men nå så... For et par år siden, så meldte jeg meg inn igjen. For at de skal... For at den norske kirke skal få den støtten for det medlemmet. For det er mange som melder seg ut, og nå får disse innvandrergruppene også, rimeligvis, sitt... Sin del, og jeg vil gjerne gi mitt medlemskap til kirken, for at de skal få et medlem mer og 1900 kr mer. (Per, S2)

5.4.3 Introverte nordmenn: «Nordmenn er vel kanskje kjent for å være litt innesluttede»

Mange deltakere hadde klare tanker om hva det vil si å være/«gjøre» nordmann, hvorpå nordmenn ofte ble beskrevet som innesluttede, introverte og/eller ekskluderende. Nordmenns introvertisme ble ansett som en barriere for inkludering.

Og nordmenn er vel kanskje kjent for å være litt innesluttede, og litt lite nysgjerrige. Det merket jeg når jeg bodde i x (land). ././ Så var det veldig hyggelig å treffe folk som var interessert i å høre om Norge. Selv om Norge var jo enkelt å komme fra, ikke sant. Vi kunne språket og sånn. Og så var det jo også noen som: «Hvordan gjør dere det?» og sånn. Altså; hvor godt det var å få sånne spørsmål. At det var noen som var nysgjerrige på din kultur. Og da tror jeg det er vanskelig å komme til Norge for innvandrere, for vi er jo av natur innesluttede. Vi sitter på bussen, og snakker ikke til folk og sånn. (Liv, S2)

Jeg hater når folk snakker til meg på bussen. (Emilie, UV1)

Jeg føler ofte vi er ekskluderende, og. Vi har litt sånn fort for å stenge oss inni vår egen boble med folk som vi kjenner, og... For de vi ikke kjenner blir gjerne litt utenfor, fordi vi hverken tar initiativet eller slipper de inn. (Thea, UV1)

I gruppesamtalene med unge voksne ble dette knyttet til at nordmenn i barndommen lærer at de ikke skal snakke med fremmede.

Vi har en sånn norm at vi ikke skal snakke med folk vi ikke kjenner. Vi blir jo egentlig lært opp til det fra vi er små, at vi ikke skal snakke med noen vi ikke kjenner, for det er farlig. (Mathias, UV2)

I gruppesamtalene med småbarnsforeldre ble været og mørketid nevnt som årsaker til at nordmenn fremstår som introverte.

Jeg tror bare det er altfor mye mørketid. Vi er inne halve året. (Anders, F2)

Det handler jo om at det er kaldt. Det er isolert. Vi holder oss inne, for vi er i januar-måned. Altså; mange sanne... Det er klart at det er et helt annet liv. (Marianne, F1)

Også dyre huslån og nordmenns livsførsel ble ansett som årsaker til introvertisme.

Nei, i hvert fall i dette området her, så bruker man gjerne veldig mye av inntekten sin på å kjøpe en svær og feit bolig, så man nesten ikke har råd til å betjene lånet. Og så sitter man hjemme og koser seg med taco. Mens hvis vi bare reiser til England, så er gjerne det litt annerledes, for der bosetter man seg langt ut forbi byen, og så har man faste tilholdsplasser på for eksempel puber eller hos de som har et stort hus eller noe sånt. Og i Sør-Europe er det jo, og, annerledes akkurat det. I Afrika og Saudi-Arabia og Midt-Østen så kan det jo gjerne være sånn at alle er ute og leker med hverandre i gaten etter skolen helt til lyset... Helt til solen forsvinner liksom, og de skal legge seg. Så det gjør jo at vi blir litt sånn for oss selv. Litt sånn introverte... (Thomas, F1)

Flere fortalte at det er vanskelig å få venner, også for nordmenn, og at det gjerne tar flere år å etablere et sosialt nettverk på et nytt sted.

Man vet jo hvor lang tid det tar for oss å opparbeide seg et sosialt nettverk. Altså; fra du kommer til du kan tenke at uansett hvor tid så kan jeg møte noen, sant, rundt omkring. Det tar jo oppi mot... Det tar nesten ti år, det. /../ Til vi kjenner at nå har vi noen overalt. En her og en der... Og da har vi språket. Vi kan norsk. Vi er en del av samfunnet, sant. Så det er klart at det er kjempeutfordrende for de. Og de trenger jo... Alle trenger jo de medmenneskene rundt for å... For at vi skal kunne klare det. (Marianne, F1)

Det er vanskelig nok å få nye venner liksom, for nordmenn. Det er... Man får jo ikke nye venner med mindre du har noe felles, gjennom venner eller... Altså; det må være... Nå har de jo begynt med sånn venne-dating og, sånn speed-dating, men med venner. Fordi at vi er så introverte, sikkert, at vi klarer ikke å... Det er jo aldri greit på byen å spørre en fyr om jeg kan få nummeret hans. (Morten, F2)

En deltaker mente det er tre steder man kan etablere bekjentskap.

Jeg føler liksom det er tre steder vi kan bli kjent med folk: på skolen, på jobb og på fylla. (Emilie, UV1)

5.4.4 Kulturelle koder: «De må lære seg det usynlige språket»

Kulturelle koder ble ansett som en barriere for inkludering. I gruppesamtalene kunne enkelte deltakere vise til episoder hvor de reagerte negativt på innvandreres opptreden, hvorpå de understreket at en nordmann ikke ville oppført seg slik.

Hos de så er det litt mer vanlig kanskje å snakke til noen på bussen. Mens vi vil jo holde avstand... Så når noen satt seg ved siden av meg, og begynte å snakke til meg,

så kjente jeg at jeg følte meg litt utilpass. Med tanke på det at det er jo ikke noe vi vanligvis gjør. (Marthe, UV1)

En deltaker gjenga en situasjon hun opplevde under et internasjonalt samarbeidsprosjekt knyttet til kulturforskjeller.

Jeg vil si at jeg har vært den kvinnen som en x (etnisitet) ikke ville hilse på. Og det... Vi var i x (stedsnavn) på et sånt prosjektmøte, og så skulle jeg lede dette her. Men når jeg kom inn og skulle si «god dag, god dag», så bare trakk han seg vekk. Og jeg ble helt sånn... Skjelven. «Hva er det som skjer her?» For jeg var ikke forberedt på det, og på den kulturen der med at du kunne ikke ta en kvinne i hånden. (Solveig, S2)

Harald kommenterte og nyanserte denne situasjonen ytterligere.

Tilbake til kulturforskjeller og så videre. Og den personen som ikke vil hilse på kvinner. Som vi synes er helt forferdelig, sant. Og han... Hvis vi tenker på det, altså; han har sin kultur og så videre. Kan vi på en måte sette oss til dommer over han og hans kultur? Vi reagerer utfra det vi mener er det fornuftige. Ikke med tanke på hva han synes. Det viser litt av de utfordringene som vi har, altså, med dette. (Harald, S2)

En annen deltakerne gjenga en liknende historie for å synliggjøre hvordan kulturforskjeller kan oppleves og/eller arte seg i møte mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn. Fortellingen ble belyst med utgangspunkt i begge parter opplevelse av situasjonen.

Anette: Altså; jeg husker han sa... Han var litt sånn sjokket, for han var på bussen og så gikk jo han og satte seg på den ene plassen der det satt en annen person. Men så var resten av bussen ledig...

Nina: Huff... (humring)

Anette: Og så blir da denne nordmannen veldig truet altså, sant. Vi føler jo oss med en gang truet. Men for hans kultur så var jo dette det man skulle gjøre på en måte. Så; ja, vi er jo litt introverte. Når vi tenker at vi føler oss tråkket på når man...

Morten: Jeg ville syntes det var rart, og. Hvis hele bussen var ledig, og jeg satt der...

Nina: Jeg hadde blitt livredd.

Morten: Jeg hadde løpt. (latter) (F2)

På spørsmål om det kulturelle kan være en barriere for inkludering svarte Anette:

Ja, jeg tenker jo at det er det som er vanskelig. ../ For jeg tenker at først så skal du lære deg språket, men så skal du lære deg det usynlige språket på en måte. (Anette, S2)

På spørsmål om hun kan utdype hva hun legger i begrepet «det usynlige språket» svarte hun:

Anette: Nei, da tenker jo jeg på.. Litt sånn som vi snakket om... Det der med bussen, sant. Altså; det er jo kultur, som man lærer seg. Man må lære seg kulturen. Emm... Hva er det som er greit, hva er det som er ikke greit. Litt sånn; man hilser på fjellet, men vi hilser ikke på gaten.

Nina: Folk ser jo rart på deg hvis du sier «hei» til noen i byen, som du ikke kjenner.

Anette: Ja, da har du tapt noe på en måte. Men er vi på x (stedsnavn), så er det helt greit.

Nina: Ja.

Anette: Og det er på en måte...

Nina: ...en kode.

Anette: Det er en kode. Det er det jeg mener med det usynlige språket. (F2)

Om man kjenner de kulturelle kodene blir det, ifølge en av deltakerne, ikke like viktig å kunne det norske språket.

Det er veldig spennende å finne ut av hva som er koden, eller hva... Eller, sant. Man trenger jo ikke å lære seg språket, da. Da kan man på en måte... Da kan de snakke engelsk. (Morten, F2)

5.4.5 Gruppering: «Det er klart det er viktig å unngå gettofisering»

Flere deltakere anså grupperinger og ensidig bosetting som barrierer for inkludering. De mente at det er viktig med en balanse ved bosetting av flyktninger, for å hindre gettofisering. Ellers mente enkelte at både nordmenn og innvandrere ekskluderer hverandre ved at «vi»/«de» foretrekker å være med «våre/sine egne».

Vi har litt sånn fort for å stenge oss inni vår egen boble med folk som vi kjenner, og... For de vi ikke kjenner blir gjerne litt utenfor, fordi vi hverken tar initiativet eller slipper de inn. (Thea, UV1)

Det er noe som forundrer meg veldig. Og det er det at utlendingene er veldig flink til å finne hverandre. /../ De bare holder seg innenfor sin egen sirkel, snakker sitt eget språk og bryr seg ikke om andre enn seg selv. (Olav, S1)

I tilknytning til bosetting mente deltakerne at det er viktig å unngå ensidig bosetting, og at flyktningmottak kan virke segregerende.

Det er klart det er viktig å unngå gettofisering, sant. Og det er klart at hvis alle bor sammen, så blir det sånn som når nordmenn reiser til Syden. Da snakker de bare med hverandre, og er lite opptatt av andre folk. (Harald, S2)

Jeg tenker definitivt at det kan være veldig segregerende. Og så er det ofte sånn med mottak sånn langt ute på bygden... Jeg hørte at mange gamle hoteller blir gjort om til asylmottak i stedet, fordi de tjener mer penger på det. Men hvis et asylmottak er langt ute i en tilfeldig bygd, så er det veldig vanskelig å integrere de, kanskje hundrevis av

menneskene, som befinner seg på dette mottaket. Så det blir liksom litt sånn skeiv balanse. (Kristoffer, UV2)

En av deltakerne mente at noen miljøer er uheldige for befolkningen.

Det er noe med at i noen miljøer blir folk tapere. (Liv, S2)

En deltaker viste til Leos Ajkic sin dokumentar på NRK, og nyanserte synet på bydeler med mange innvandrere.

Det er noe med vårt syn på områder i Oslo. /../ I alle fall så er det jo vi som sitter utenfra og kikker inn, og så er han rundt og snakker med de. Og politiet er der og spiller fotball og er med de, og er liksom tilstede i miljøet. Og disse ungene... Selv om det skjer ting i det nabolaget der som er fryktelig. Altså; de elsker jo å bo der. Altså; de elsker jo den der kulturen de har der, og menneskene de bor sammen med og det er noe med at vi ser på det her som; «Åhh, der er det skummelt, og der må ingen gå». Altså; de opplever det jo ikke på den måten. /../ Så er det litt farlig å stå utenfor og se på at den der grupperingen der er så forferdelig. De har det jo fantastisk der de bor, og vil gjerne bo på den måten, og. Med så mange ulike kulturer. (Linda, F1)

5.5 Vilkår for inkludering

I dette avsnittet redegjør jeg for funn tilknyttet vilkår for inkludering, hvilket refererer til faktorer deltakerne anså som vesentlige for å skape et mer inkluderende samfunn. Vilkår for inkludering ble ofte knyttet til barrierer for inkludering, og i gruppesamtalene erfarte jeg at dialogen stadig ble vendt mot barrierer fremfor vilkår. Jeg har valgt å strukturere funnene tilknyttet vilkår for inkludering i følgende grunnleggende temaer: språk, nordmenn må ut av boblen, arbeid/sysselsetting, møteplasser/fritidsaktiviteter, integrering «krever tid» og selvrefleksjon.

5.5.1 Språk: «Det er veldig fint å kunne kommunisere»

Deltakerne vektla språk som en viktig faktor for inkludering. Når deltakerne snakket om språk viste dette, som nevnt, til norskspråklige ferdigheter uten at dette nødvendigvis ble eksplisitt uttalt. Å lære «språket» ble sett på som en forutsetning for kommunikasjon.

Altså; språket er jo nr. 1. (Anette, F2)

Det er veldig fint å kunne kommunisere. Det hjelper både de og oss, hvis vi skal kunne kommunisere med de. (Martin, UV1)

Viktigheten av å lære det norske språket ble også knyttet til innlæring av gjeldende normer og regler i samfunnet. Språket blir slik sett også et virkemiddel for tilpasning til norske regler og levesett. Tilpasning ble igjen knyttet til «trygghet», og det å kunne leve «godt» i Norge.

Det viktigste er jo at de lærer seg språket, for da om tid og stunder kan vi forklare de hvorfor vi forventer at de tilpasser seg de nye regler som vi har. For det er ikke nye regler for oss. Det er gamle, innarbeidede regler, som gjelder for at vi skal leve trygt og godt i dette landet. Og det vil de også dra fordel av, for da vil de også leve trygt og godt i dette samfunnet. (Kjell, S1)

En av deltakerne bidro til å nyansere det å lære et nytt språk. Han viste til et eksempel, og poengterte at det å lære et nytt språk både er utfordrende og tidkrevende.

Jeg var helt enig i tankegangen din helt til jeg snakket med en kamerat av min bror, som har flyttet til x (land). Så sa jeg; «Ja, har du lært deg språket sånn at du kan lese avisen, og følge med i politikken?» Sånn som jeg forventer at folk skal gjøre når de kommer her. Han bare: «Er du sinnsyk? Altså språket; det tar jo en livstid, og ikke er jeg interessert i å lese om han der diktatoren». Så det blir sånne fordommer som han har mot det landet, som han kommer til. (Morten, F2)

5.5.2 Arbeid/syssetling: «Det er viktig at de kommer fort i jobb»

Deltakerne vektla betydningen av at innvandrere deltar i arbeidslivet, som en viktig faktor for inkludering. Viktigheten av å komme fort i arbeid ble tillagt særlig vekt. Andre beskrev det som meningsløst og trist å bli sittende på et mottak uten noen å være med eller noe å gjøre.

Det som er viktig i dag, det er at de kommer fort i jobb. At det er helt uten mening at de blir sittende i år etter år en eller annen plass. (Harald, S2)

Enkelte deltakere ytret at de er mer positive til innvandrere som ønsker å arbeide og dermed bidra i samfunnet.

Jeg har litt bedre holdning til de som er her for å ønske og gjøre noe, da. At de er her for å få seg en jobb, og... Ja. Har lyst til å lære språket vårt, og ønsker å bidra til samfunnet. (Marthe, VU1)

Andre påpekte imidlertid at det kan være utfordrende for innvandrere å få seg jobb, spesielt uten norskspråklige ferdigheter.

Så bør de skaffe seg en jobb, men det er jo vanskelig for de kan jo ikke språket. Så går de gjerne arbeidsløse og... Ja, det blir vanskelig å inkludere seg. (Martin, UV1)

Jeg har sett sånn at... De får seg ikke jobber, og da sitter de bare på asylmottaket. Og så får de veldig lite penger. Så de sitter egentlig bare... Hvis de ikke har noen å være med, så sitter de bare på rommet sitt og gjør ingenting. Og det er veldig trist. (Mathias, UV2)

Flere deltakere mente det burde vært lettere for innvandrere å få seg arbeid. En av deltakerne viste til historier om høyt utdannede innvandrere som må pakke nordmenns matpakker. Hun mente dette er lite hensiktsmessig bruk av ressurser.

Jeg har hørt sånne historier om folk som er sånn kjempegodt utdannet som må pakke matpakken til norske folk. Og det er jo... Da kaster vi jo bort en god ressurs på en måte. (Nora, UV2)

En annen deltaker fortalte om en nyhetssak han hadde lest i media, hvor en innvandrers skulle åpne sin egen butikk. Deltakerne mente positive medieomtaler, som dette, i større grad burde vært løftet frem i media, da positiv omtale kan bidra til at det blir lettere for innvandrere å komme inn på arbeidsmarkedet.

Andreas: For to-tre uker siden leste jeg om en som kom til Norge for to år siden. Og nå skulle han starte opp sin egen Rema-butikk, liksom. Han jobbet i Rema i to år, og nå har han gått på sånn kurs eller skole eller et eller annet. Nå skulle han åpne sin egen butikk: Rema-butikk. Og det er jo en av de positive sakene.

Emilie: Og det er veldig positivt at media lyser ut sånne saker, for da blir det gjerne lettere for de å få seg en jobb. Da får arbeidsgivere med seg dette her, og har litt mer positiv innstilling til å ansette de, da. Og jeg synes i alle fall det er ganske viktig at de på en måte prøver å bli... Altså at vi prøver å inkludere de, og at de vil jobbe selv og. Fordi at vi må jo prøve å få flest mulig folk ut i arbeid, for at det skal gå rundt. (UV1)

5.5.3 Nordmenn må «ut av boblen»

Mange deltakere mente et vilkår for inkludering er at nordmenn blir mer åpne, imøtekommende og kommer «ut av sin egen boble». Dette ble ofte omtalt i tilknytning til barrieren om introverte nordmenn. Dette ville, ifølge flere deltaker, også gjøre det lettere for innvandrere å «integrere seg».

Du må på en måte ut av boblen din. Der du er trygg. (Mathias, UV2)

Flere deltakere nevnte at de ikke kjenner eller snakker med sine egne naboer.

Jeg kjenner jo ikke naboene mine. (Anette, F2)

Vi snakker ikke så mye med naboer. Ser jo ofte på sånne amerikanske TV-serier, der de har skikkelig godt forhold til naboene. Mens her i Norge er vi litt mer sånn

innestengt i husene våre, da. Og spesielt hvis vi får utlendinger eller innvandrere som naboer. Så er vi veldig sånn... Holder oss veldig hjemme hos oss, og er vekke fra de og sånn. At vi bør heller bør bli flinkere til å gå bort, og si: «Hei!», og spørre om det går bra, og sånne ting liksom. Eller bare det å si «Hei!» på gaten for eksempel. (Thea, UV1)

Flere deltakere mente nordmenn bør bli flinkere til å ta initiativ til kontakt med andre mennesker, og at en enkel samtale kan utgjøre en forskjell.

Martin: Vi må kanskje bli flinkere til å snakke med folk på bussen, vi og. /.. /

Andreas: Bare en sånn enkel samtale gjør jo stor forandring. (UV1)

Kontakt mellom nordmenn og innvandrere ble løftet frem som et vilkår for inkludering. Dette innebar aksept for og anerkjennelse av hverandres likheter og ulikheter, hvorpå én deltaker mente det vil være lettere for innvandrere å «integrere seg» dersom de blir akseptert for den de er.

Silje: Jeg tenker på en måte i det du får den kontakten, og du ser at... Altså; vi er jo gjerne... /.. / Altså; vi er kanskje forskjellige på ting, men vi er og like. Altså; og den følelsen det vil gi de å føle seg på en måte akseptert for den de er vil jo, og, gjøre det gjerne lettere for de å...

Anette: ...å integrere seg?

Silje: Ja, altså ønske å... Altså; hvis de blir møtt med fordommer og mennesker som ikke ser de på en måte, så kan jo ikke det være noe godt. Da skjønner jeg og at de trekker til sine. Jeg tenker det at det er sikkert veldig masse en kan gjøre for at de skal føle seg mer akseptert. (F2)

5.5.4 Møteplasser/fritidsaktiviteter: «Vi treffes på Rema`n med sånne handleposer»

Møteplasser ble i flere samtaler trukket frem som et vilkår for inkludering. Møteplasser ble ansett som viktige både for integrering av flyktninger og innvandrere, og for deltakernes egen del. Flere deltakere etterspurte og ga uttrykk for at de savner arenaer for samhandling.

Det er nesten ingen møteplasser lengre i samfunnet. Vi treffes på Rema`n med sånne handleposer. (Frode, UV1)

Det kunne synes som om deltakerne ikke kjenner til ulike aktivitetstilbudet i egen bydel, og at de trenger private invitasjoner og/eller en særlig interesse for å involvere seg i aktiviteter som foregår i nærmiljøet.

Det bare kom en innbydelse fra det og det utvalget: «Du er hjertelig velkommen til å komme ned på x (stedsnavn) til et møte den og den kvelden». Og da fortalte de om disse folkene, og vi traff en del hyggelige mennesker, som var grei å snakke med.

Andre greide ikke å snakke i det hele tatt. Men de forsøkte på en måte å inkludere de i befolkningen på x (stedsnavn) med en gang. Jeg var på fire eller fem møter. Det var veldig interessant. (Olav, S1)

En annen fortalte at han hadde deltatt på aktiviteter i sitt nærmiljø dersom invitasjonen vekker hans interesse.

Sånn bare for min egen del så kunne jeg sagt at jeg 100 % sikkert hadde stilt opp hvis jeg hadde fått melding om at hver onsdag, så er det fotball borte på x (stedsnavn). Og da er det kommunen som arrangerer. Innvandrere kommer og mye... Mange kan være med. Jeg hadde dønn stilt, da. (Anders, F2)

En annen deltaker påpekte imidlertid at det trolig fantes mange møteplasser og ulike intervensjoner i nærmiljøet, som deltakerne ikke er oppmerksomme på eller klar over.

Morten: Det finnes jo sikkert masse, masse tilbud.

Anders: Ja, ja... Ja, ja.

Morten: Og også tilbud som er innenfor sfæren vår.

Anders: Ja, sikkert.

Morten: Men som vi ikke...

Anders: ...tenker over, eller...

Morten: Jeg tenker jo nordmenn er litt late. At vi klarer jo ikke å stoppe å røyke med mindre staten nekter oss å røyke inne. Det er det som får oss til å snu. Vi er nødt til å ha liksom...

Anette: ...staten?

Morten: Staten må... Det må liksom styres ovenfra, ellers blir det ikke...

Anders: Det må være en viss tilrettelegging inni her. (F2)

I enkelte gruppesamtalene ble konkrete tiltak trukket frem, som eksempler på positive initiativer for inkludering. Blant tiltak som ble vist til er sport, ulike fadderordninger i skolen, «Fargespill», «Prosjekt Veiviser» og «Kom inn!».

Anders: Jeg synes sport er en veldig fin måte.

Jonas: Det er kanskje det at du følger en person i både motgang og medgang, da. Selv om man har det tungt – det er det laget man har. /../ Da slåss du mot et mål. Er du i en cup så prøver du å vinne, sant. Da jobber du som et lag. (UV1)

5.5.5 «Inkludering skjer ikke over natten»

Flere deltakere vektla at integrering er en tidkrevende prosess, og at vi må «gi» innvandrere tid til å «bli integrert». En deltaker mente at «uro» tilknyttet innvandring går «i bølger» ved at utfordringer ofte blir overdimensjonert av media, men at situasjonen normaliserer seg over tid.

Det blir såne derre bølger. Det kommer en eller annen bølge, sant. Og så kom det polakker, sant. Når Øst-Europa-bølgen kom... Når de kom, og så blir det veldig hauset opp i media. Masse negative greier om det, og så dør det litt og så blir det normalisert liksom etter en tid. Det samme skjedde med Syria, sant. Masse sykler som løp over grensen i nord, og det ene med det andre. Og så er det masse skriverier om det, så plutselig etter hvert som tiden går så har de blitt integrert. Og så underveis så har vi integrasjonsproblemer, da. Men så... Ja. Det kommer seg. Det går i bølger. (Anders, F2)

Integreringsprosesser tok, ifølge deltakerne, tid, da endring av holdninger og kultur er krevende. Det ble ansett som viktig å gi mennesker tid.

Så er kulturen annerledes, og måten de oppdrar barn og om de skal ha barn i barnehage eller ikke i barnehage. Eller hele... Det tar jo veldig lang tid å integrere da, fordi at det er så tungt. (Morten, F2)

Jeg tror det er viktig derfor å gi folk tid. Det har noe med generasjoner... Det tar noen generasjoner før de blir inkludert fullstendig i det norske samfunn. (Björg, S2)

En av deltakerne fortalte at hun så en positiv holdningsendring vedrørende mangfold blant de yngre generasjonene i befolkningen.

Jeg tror det er håp for de unge. Jeg vet ikke om det er håp for oss, men det er håp for de unge. (Liv, S2)

5.5.6 Selvrefleksjon: «Jeg vil jo like å tenke at jeg er inkluderende»

For å skape inkluderende miljøer mente enkelte deltakerne at vi må bortenfor barrierer mellom mennesker, og at holdninger til og forståelsen av innvandrere som en «gruppe» eller «masse» skaper distanse. Kontakt på individnivå ble vektlagt som positivt for inkludering.

Nina: Jeg leste på nettet at i Oslo kommune så har de noe som heter: «Kom inn!», der du kan invitere en asylsøker eller flyktning eller hva til å komme hjem å spise middag hos deg. Og de hadde god erfaring med det. Og så tenkte jeg; kunne jeg og gjort noe sånt? Og da kjente jeg liksom på en sånn liten barriere. Hadde det vært trygt? Jeg begynte å kjenne på det selv. Kunne jeg gjort det? Jeg vil jo like å tenke at jeg er inkluderende som person og sånn, men liksom; hvordan vil det være å ha en fremmed inni hjemmet sitt? Ja, kanskje vi egentlig må begynne med oss selv. Tør vi å slippe andre inn? For å... Ja. Da kan heller vi gå til de, for de er på en måte ikke en del av vårt nærmiljø, sant.

Anders: Ja, og det at... Det kommer jo hele tiden tilbake til; hvilke bilde har du av... Altså; sånn som du sier, Morten, med gruppen. Hvis du sier at du skal få en fra Syria på middag, så er det liksom gruppen du får. Du får ikke det der individet. ././

Nina: Mm...

Morten: Det er en barriere å bryte det der. (F2)

Anders understreket viktigheten av å se og forstå mennesker som individer og ikke «masser».

Når du ser de historiene fra virkeligheten, og du ser individene. Da blir... Du blir jo varm om hjertet når du ser nede på individnivå, istedenfor masser. Så det er bare på en eller annen måte å forstå at det er individer, og at... Jeg tror jo at det er godt... Hvert fall oppimot 100 % av de er her av en grunn. Eller fordi de flykter fra noe de ikke har lyst til å være i. Jeg tror ikke de flykter fra noe de tenker er godt, eller at de skal utnytte. (Anders, F2)

Enkelte deltakere vektla også viktigheten av å reflektere over hvordan en selv fremstår og tenker.

Silje: Det gjelder sikkert litt sånn generelt. Altså; er vi for overfladiske? Sånn... Altså; hvordan er vi egentlig? Når det kommer til et stykke... Hva vet vi om folk? Hvordan bryr vi oss egentlig? Altså; det er egentlig litt sånn generelt, tror jeg. Kalde... Kaldere, eller mer sånn... Hvordan skal du sette opp det?

Anders: Nei... Er vi mer...? Det er bare et spørsmål; er vi mer fremmedfiendtlige enn andre land? (F2)

I etterkant av flere gruppesamtaler fortalte deltakere at migrasjon er et tema de sjeldent snakket om. Flere deltakere uttrykte at selve fokusgruppeintervjuet bidro til bevisstgjøring og selvrefleksjon, hvilket underbygger betydningen av dialog om mangfold, egne holdninger og vilkår for inkludering.

Fasilitator: Hvordan synes dere det har vært å delta i en sånn gruppesamtale?

Martin: Jeg synes det var veldig interessant, jeg.

Flere: Ja. Mm...

Emilie: Det gir jo litt... Du må tenke litt, for det er jo ikke ting du tenker på. Selvinnsikt, rett og slett.

Jonas: Det er et veldig aktuelt tema som er viktig å snakke om for å bli bevisst sånne ting.

Marthe: Fordi man tenker ikke over det før man snakker om det.

Thea: Det er ofte du legger det litt vekk. Liksom prøver å glemme det litt, og ikke tenker så mye på det.

Emilie: Bare lever i sin egen boble uten å tenke... (latter)

Flere: Mm...

Fasilitator: Det dere sa nå i forhold til å snakke om ting som vi kanskje ikke snakker så mye om, tror dere at det gjør noe med dere?

Emilie: Absolutt.

Marthe: Vi blir mer opplyst. Jeg tenker mer over det nå enn det jeg tror jeg har tenkt på det på lenge i hvert fall. (UV1)

5.6 Oppsummering

Funnene viste til en spredning i nordmenns holdninger til migrasjon; fra skeptisisme og fremmedfrykt, og til dels rasistiske holdninger, til gjensidighet og likeverd. Selv om de fleste deltakerne ytret at de var positive til innvandring, syntes det som om negative holdninger fremkom i situasjoner hvor deltakerne opplevde at egne eller «norske» tradisjoner ble neglisjert eller utfordret. Et interessant aspekt i funnene var at én og samme person kunne ytre både positive og negative holdninger til innvandring avhengig av hvilke temaer som ble drøftet i gruppesamtalen. Flere vektla viktigheten av «å hjelpe». Enkelte deltakere fortalte, i den sammenheng, at mange nordmenn foretrakk og/eller ytet en mer passiv form for hjelp, i form av donasjoner og gaver til veldedige formål, fremfor personlig engasjement og tilstedeværelse.

Når det gjaldt påvirkningsfaktorer relatert til holdninger ble media tillagt særlig vekt. Deltakerne mente medias fremstilling av innvandring og innvandrere hadde stor betydning for befolkningens holdningsdanning. Selv om deltakerne vektla betydningen av å være kritiske til det som fremkom i nyhetsbilde understreket de at det allikevel er lett å la seg påvirke. Andre påvirkningsfaktorer var politikk, sosiale medier, sosialt nettverk og kontakt med innvandrere. Nære relasjoner med innvandrere syntes å generere mer positive holdninger, samt at kategorisering av mennesker (innvandrere-nordmann) forsvant.

Funnene relatert til barrierer og vilkår for inkludering sto i nær relasjon til hverandre. Ofte ble barrieren også ansett som et vilkår for inkludering, som til eksempel norskspråklige ferdigheter og arbeid/sysselsetting. Vedrørende språk ble både ferdigheter i det muntlige, norske språk og «det usynlige» språket, som viste til dominerende kulturelle koder, ansett som viktig. Deltakerne vektla videre kontakt mellom innvandrere og nordmenn som et vilkår for inkludering, samt betydningen av møteplasser. Et annet aspekt var beskrivelsen av nordmenn som innadvendte, hvorpå et vilkår for inkludering var at nordmenn kom «ut av sin egen boble» og tok mer initiativ til kontakt med andre mennesker. Videre understreket enkeltdeltakere at integrering er en tidkrevende prosess, viktigheten av å reflektere over egne forståelser og at man må bortenfor barrierer mellom mennesker for å skape et mer inkluderende samfunn.

6.0 DRØFTING

Studiens formål er å utvikle kunnskap som kan legge føringer for helsefremmende arbeid. I den anledning rettes fokuset mot nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering. I dette kapittelet oppsummerer og drøfter jeg studiens funn i lys av teorier om akkulturasjon, Bourdieus begreper habitus, kulturell kapital og symbolsk makt, tidligere forskning og politiske styringsdokumenter. Drøftingen tar utgangspunkt i de organiserende temaene presentert i kapittel 5. Jeg drøfter først holdninger til migrasjon (kjennetegn og påvirkningsfaktorer), for deretter å drøfte barrierer og vilkår for inkludering under det mer overordnede temaet «Et inkluderende samfunn – ideologi og praksis». Jeg drøfter så studiens hovedpunkter med koblinger til helsefremmende arbeid. Avslutningsvis oppsummerer jeg drøftingen, og redegjør for studiens begrensninger.

6.1 Oppsummering av studiens funn

Funnene i datamaterialet synliggjør en sammensatt og kompleks tilknytning mellom nordmenn holdninger til migrasjon, påvirkningsfaktorer som media og politikk og opplevelsen av migrasjon som en trussel eller ikke. Opplevelsen av innvandring som en trussel på individuelt, lokalt og/eller nasjonalt nivå syntes å generere skeptisisme og fremmedfrykt, mens kontakt med innvandrere i form av nære relasjoner bidro til mer positive holdninger. Deltakerne i studien syntes videre å ha lettere for å identifisere seg med multikulturalisme som ideologi enn som praksis. Barrierer og vilkår for inkludering sto i nær relasjon til hverandre, da det som opplevdes som en barrieren også ofte var et vilkår for inkludering. I den sammenheng trakk deltakerne frem språk, arbeid/sysselsetting, kulturelle koder og introverte nordmenn. Videre anså deltakerne integrering som en prosess som tar tid, betydningen av selvrefleksjon og at man må bortenfor barrierer mellom mennesker for å skape mer inkluderende miljøer.

6.2 Ulike holdninger til migrasjon

Forskning tilknyttet holdninger til migrasjon i internasjonal og nasjonal sammenheng beskrives som ambivalente og sprikende i sine konklusjoner (Brekke og Mohn, 2018; Hellevik og Hellevik, 2017; Hainmueller og Hopkins, 2015; Segovia og DeFever, 2010). Ford (2017) viser, i den sammenheng, til to dominerende trender i europeiske land: (1) europeere er mer splittet i sitt syn på migrasjon og dets effekter, og (2) befolkningens holdninger har ikke

blitt mer negative til innvandring, selv ikke i land med høyt innvandringstrykk. Tidligere forskning viser videre til at enkelte befolkningensgrupper, som kvinner, yngre generasjoner og høyt utdannede i større grad er positive til innvandring (Brekke og Mohn, 2018).

Funne i min studie viste til en spredning i deltakernes holdninger til migrasjon; fra skeptisisme/fremmedfrykt til tanker om likeverd og gjensidighet. Studien bekrefter slik sett tidligere forskning på feltet (ESS, 2016; Brekke og Mohn, 2018; Blom, 2017). Imidlertid fremkom negative og positive holdninger i større eller mindre grad i alle gruppesamtalene uavhengig av kjønn, utdanningsbakgrunn og alder. Diskongruensen, sett i forhold til tidligere studiers funn relatert til mer positive holdninger hos kvinner, yngre generasjoner og høyt utdannede, kan knyttes til ulike metodiske tilnærminger og utvalgsstørrelse. Mens Brekke og Mohn (2018) og Blom (2017) sine studier baserer seg på surveyundersøkelser med mange informanter bygger min studie på gruppesamtaler med et mindre befolkningsutvalg, hvilket vanskeliggjør generalisering. Samtidig vil gruppesamtaler genererer mer inngående og nyanserte kunnskaper om forskningstemaet, da deltakernes ytringer blir møtt, anerkjent og/eller utfordret i dialogen (Malterud, 2012).

Et interessant funn i min studie er imidlertid at flere deltakerne både fremsto som positive og negative til innvandring avhengig av hvilke temaer som ble diskutert. De negative holdningene fremkom ofte i situasjoner hvor deltakerne følte sin posisjon truet, hvilket kunne relateres til opplevelser av innvandring som en trussel mot det norske velferdssystemet, norske tradisjoner, verdier og/eller normer, selvopplevde eller tiltenkte situasjoner. Negative holdninger og/eller skeptisisme fremkom også når deltakerne diskuterte konkrete tiltak eller intervensjoner for å skape et mer inkluderende samfunn. Funnene samsvarer slik med Goedert, Albert, Barros og Ferring (2017) sin studie som viser til at opplevelsen av toleranse eller frykt for innvandring påvirker befolkningens holdninger i positiv eller negativ retning. Samtidig sluttet deltakerne seg til det «politisk korrekte» og ideologiske verdier, som likeverd, respekt og gjensidighet. Funn i egen studie viser følgelig at deltakerne hadde lettere for å identifisere seg med multikulturalisme på det ideologiske plan enn i praksis. Dette bekrefter funn i Mahfud et al. (2018) sin studie som viser at visjonen om multikulturalisme genererer mer positivitet i befolkningen enn tanker om hvordan multikulturalisme skal realiseres.

Deltakernes skiftende holdninger underbygger Bathia og Ram (2009) sine beskrivelser av akkulturasjon som komplekse, dynamiske og ustabile prosesser. Flere deltakere uttrykte frustrasjoner over at norske tradisjoner ble mindre fremtredende eller endret form. Én fortalte

om nordmenn som hadde begynt å gå i kirken ved juletider, mens en annen fortalte at han hadde meldt seg inn i statskirken flere år etter utmelding, slik at den norske kirke skulle motta økonomisk støtte for hans medlemskap. Det syntes følgelig som om økt innvandring har bidratt til at enkelte nordmenn holder fastere på «norske» tradisjoner og trostilhørighet (segregering). Dette viser at deltakernes holdninger ikke nødvendigvis er stabile, men endres over tid avhengig av sosiokulturelle faktorer og opplevelsen av innvandring som en trussel mot «norske» verdier og tradisjoner. Egen studie synliggjør slik, i likhet med andre studier (Bathia og Ram, 2009; Goedert et al., 2017; Muhfud et al. 2018; Sabatier, Phalet og Titzmann, 2016), at akkulturasjonsprosesser påvirkes av sosiokulturelle og politiske faktorer.

6.3 Påvirkningsfaktorer for holdningsdanning

I kommende avsnitt drøfter jeg påvirkningsfaktorer for nordmenns holdningsdanning med utgangspunkt i akkulturasjonsteorier, tidligere forskning og funn i egen studie. Først drøfter jeg multikulturalisme i en mer overordnet samfunnsmessig kontekst. Deretter drøfter jeg egne funn i tilknytning til sosiokulturelle og politiske føringer.

6.3.1 Migrasjon i et sosiokulturelt perspektiv

Betydningen av å forstå akkulturasjon som en dynamisk og bevegelig prosess underbygges av Bourhis et al. (1997), som peker på en nær tilknytning mellom politiske, økonomiske, medierelaterte og sosiale forholds påvirkning på akkulturasjonsprosessen. Migrasjon og møter mellom ulike kulturer skaper, ifølge Bourhis et al. (1997), bevegelser som kan føre til konsensus, problemer eller konflikt. En stats innvandringspolitikk tillegges en sentral rolle i denne prosessen, hvor det vektlegges av innvandringspolitiske vedtak og intensiver får konsekvenser for befolkningens akkulturasjonsstrategier (Bourhis et al., 1997). En slikt utgangspunkt underbygger betydningen av å forstå akkulturasjonsprosesser i et sosiokulturelt perspektiv (Sam og Berry, 2010; Bourhis et al., 1997; Bathia og Ram, 2009).

For å forstå deltakernes holdninger til migrasjon og påvirkningsfaktorer må man følgelig også forstå multikulturalisme i en samfunnsmessig kontekst (Sam og Berry, 2010; Bourhis et al., 1997; Bathia og Ram, 2009). Selv om Europa i et historisk perspektiv har en lang immigrasjonstradisjon, påpeker Sabatier, Phalet og Titzmann (2016) at mange europeiske stater fører en innvandringspolitikk som ikke nødvendigvis genererer inkludering på individ- og samfunnsnivå. De viser til at multikulturalisme i mange europeiske land er et debattert

tema, da sosiale og kulturelle ulikheter kan bli ansett som en trussel mot grunnleggende og diskursive ideologier om individualisme og meritokrati (Sabatier, Phalet og Titzmann, 2016).

De siste årenes omfattende og hurtige demografiske forskyvninger, blant annet som følge av langvarige konflikter i Midtøsten, Nord-Afrika og Sentral-Asia, den ustabile økonomiske situasjonen i Europa og høyrepopulistiske partiers fremtreden har, ifølge Thorleifsson (2016), endret den europeiske befolkningens holdninger til immigrasjon. Dette har igjen ført til en fremvekst av anti-innvandringspopulisme i mange europeiske land (Thorleifsson, 2016).

Thorleifsson (2016) viser, i den sammenheng, til at radikale og høyrepopulistiske partier i stor grad underbygger deler av befolkningens frykt for konsekvensene av innvandring tilknyttet en stats kultur, velferd og sikkerhet. En tilnærming til multikulturalisme som underbygger frykt og anser innvandring som en trussel mot en stats kultur, velferd og sikkerhet vil, ifølge Bourhis et al. (1997), i stor grad generere avstand og konflikt mellom ulike befolkningsgrupper.

Fremveksten av høyrepopulistiske partier og en mer radikal innvandringsretorikk og –politikk er en aktuell problemstilling, også i Norge (Thorleifsson, 2016; Johansson, 2018). Funn i min studien underbygger dette, og viser, som nevnt, en sammensatt og kompleks tilknytning mellom deltakernes holdninger til migrasjon og påvirkningsfaktorer som media, politikk og kontakt med innvandrere. En av deltakerne berørte nettopp dette aspektet. Han snakket om det han definerte som et paradoks og et dilemma tilknyttet nordmenns holdninger til migrasjon. Han mente økt globalisering og internasjonalisering burde generert mer positive holdninger, men at han, i realiteten, opplevde det motsatte. Dette kalte han for et paradoks og et dilemma, og mente årsakene var komplekse. Blant årsaksforklaringer var media og det politiske «spillet».

6.3.2 Media og det politiske «spillet»

Deltakerne i min studie tilla særlig media betydning som påvirkningsfaktor for nordmenns holdninger til migrasjon. Selv om mange understreket viktigheten av kritisk lesning opplevde flere deltakere at de allikevel ble påvirket av negative innvandringsrelaterte medieoppslag. De opplevde videre at det var en overvekt av negative fremfor positive nyhetsomtaler tilknyttet innvandring og innvandrere, hvilket underbygges av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) (2017). En medieanalyse gjennomført av Retriever, på oppdrag fra IMDi, viser til en prosentvis fordeling på 44 % (nøytralt), 39 % (negativt) og 17 % (positiv), og at det er en overvekt av muslimer og somaliere som omtales negativt i media (IMDi, 2017; Brekke og Mohn, 2018). Det er også disse befolkningsgruppene nordmenn oppgir å være mest kritiske til

(Brekke og Mohn, 2018), og som deltakerne i min studie trakk særskilt frem når de omtalte negative nyhetssaker.

Brekke og Mohn (2018) peker videre på en sterk økning i medieomtaler tilknyttet innvandring med politisk tilknytning. Økningen tilsvarer nesten en dobling fra 22 % i 2014 til nærmere 50 % i 2017 (IMDi, 2017). Tallene viser en tydelig kobling mellom politiske debatter og medias vektlegging i innvandringsrelaterte nyheter, noe funn i min studie bekrefter. Deltakerne fortalte at de opplevde at enkelte politiske partier og talspersoner, i større grad enn tidligere, fremstår som kritiske til innvandring. De opplevde videre at innvandringsrelaterte saker, som «Sverige-tilstander» og terrorhandlinger i europeiske byer, bevisst ble brukt som skremselspropaganda for å generere velgere.

Det politiske «spillet» dilemma aktualiseres ytterligere dersom man tar oppdragsforskning i betraktning. Selv om forskning i utgangspunktet skal være «fri» og politisk uavhengig reiser oppdragsforskning etiske problemstillinger på flere områder (Holden og Fløtten, 2018). Oppdragsforskning er forskning basert på eksterne finansieringskilder, offentlige eller private, hvor oppdragsgiver i stor grad legger føringer for forskningstemaet og problemstillinger (Holden og Fløtten, 2018). Selv om forskerne i utgangspunktet står ansvarlige for at forskningsresultatene ikke får uheldige konsekvenser for enkeltpersoner, befolkningsgrupper eller samfunn har de ingen garanti for hvordan oppdragsgiverne forstår og/eller velger å ta i bruk resultatene (Holden og Fløtten, 2018; NESH, 2016).

Ifølge NESH (2016) er imidlertid forskere(n) forpliktet til å påpeke selektiv eller tendensiøs fremstilling av forskningsresultater. Eksempelvis ble innvandring, ved lanseringen av Stortingsmelding 13 «Muligheter for alle – fordeling og sosial bærekraft» (Finansdepartementet, 2018-2019), definert som hovedårsak til økte sosiale ulikheter i Norge, hvilket senere ble offentlig tilbakevist av SSB-forsker Rolf Aaberge. Aaberge henviste til en økning i inntekt og formue hos de som allerede har mye, som hovedårsak til økte sosiale forskjeller i samfunnet (SSB, 2018; Kinn, Sølhusvik og Sættem, 2019; Karlsen, Skipshamn og Akerbæk, 2019). Dette underbygger og problematiserer den nære og komplekse koblingen mellom politikk, forskning, media og retorikk (Bourhis et al., 1997; Bathia og Ram, 2009; Thorleifsson, 2016).

6.3.3 Kontakt mellom ulike befolkningsgrupper

En rekke forskningsstudier underbygger kontakthypotesen som avgjørende for en positiv og inkluderende interaksjon mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen (Pettigrew et al.,

2011; Pettigrew og Tropp, 2008; Bygnes, 2017; Rafiqi og Thomsen, 2014). Hypotesen viser til at kontakt og nære relasjoner mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen genererer mer positive holdninger til migrasjon og immigranter (Pettigrew et al., 2011; Bygnes, 2017). Vennsksapsrelasjoner mellom mennesker fra ulike befolkningsgrupper synes å være gullstandarden, og følgelig den kontaktformen som har mest positiv effekt på individ- og gruppenivå (Pettigrew et al., 2011; Bygnes, 2017). Ifølge Bygnes (2017) kan nære og dype vennsksapsrelasjoner hindre ensomhet og fordommer, generere forståelse på tvers av kulturer og endre individers og befolkningsgruppers holdninger.

Få deltakere i min studie fortalte om nære relasjoner med innvandrere på direkte forespørsel, hvilket kan tyde på at deltakerne ferdes i relativt kulturhomogene miljøer. Deltakere som oppga at de hadde nære relasjoner og/eller jevnlig kontakt med innvandrere fremsto generelt mer positive til migrasjon, hvilket underbygger Pettigrew et al. (2011) sin studie. Det viste seg imidlertid at flere deltakere sto i nære relasjoner til innvandrere uten at de tenkte på, benevnte eller kategoriserte disse personene som innvandrere. Opplysninger om disse relasjonene fremkom ofte tilfeldig og i diskusjoner med andre innfallsvinkler. Funn i min studie viser følgelig at kontakt mellom innvandrere og nordmenn, i form av nære relasjoner, bidrar til at kategorier og stereotypier som skaper avstand mellom mennesker reduseres og/eller forsvinner. Funnene underbygger slik kontakthypotesen, hvor gullstandarden er vennskap (Pettigrew et al., 2011; Bygnes, 2017).

Det syntes imidlertid som om bortfall av kategorier og stereotypier kun gjaldt enkeltpersonen deltakeren hadde en nær relasjon til, og ikke innvandrere generelt. En deltaker uttalte i den sammenheng at: «Man kan ha én», hvorpå de drøftet at innvandrere som gruppe kan bidra til at nordmenn føler seg truet. Flere deltakere mente, i den sammenheng, at medias negative og ensidige fremstilling av innvandring og innvandrere, som gruppe, fremmer skepsis og frykt, og at man må bortenfor slike barrierer (gruppe vs. enkeltindivid) for å skape mer inkluderende miljøer. En annen forklaring på opplevelsen av frykt for innvandringsgrupper, og/eller innvandring som en trussel mot «norske» verdier og tradisjoner, kan relateres til deltakernes fortellinger om manglende deltakelse i multikulturelle miljøer og få møteplasser.

Rafiqi og Thomsen (2014) sin studie viser at også sporadisk og jevnlig kontakt mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen, i form av naboskap, minsker fordommer og stereotype oppfatninger, samt genererer mer positive holdninger til innvandrere. Studien deres bygger på en større survey-undersøkelse, og omhandler majoritetsbefolkningens holdninger til ikke-vestlige innvandrere i Danmark. Studien bekrefter kontakthypotesen, og viser at

majoritetsbefolkningen holdninger fremstår som mer positive til innvandring ved bosetting i flerkulturelle nabolag. Det er følgelig ikke bare nære relasjoner og vennskap som genererer positive holdninger, men også hyppig og mer sporadisk kontakt mellom ulike befolkningsgrupper (Rafiqi og Thomsen, 2014).

Videre viser forskning at selv andres positive kontakt med personer med en annen kulturell bakgrunn kan føre til mindre fremmedfrykt og fordommer (Pettigrew et al., 2011; Chrisp og Turner, 2009; Bygnes, 2017), hvilket indikerer at relasjoner på individnivå har potensiale til å generere ringvirkninger i form av mer positive holdninger i et større lokalsamfunnet. I den sammenheng tiller deltakerne i min studie sosialt nettverket stor betydning som påvirkningsfaktor for holdninger til migrasjon. Særlig gjaldt dette studiens yngre deltakerne, som viste til venner, foreldre og øvrig familie. Enkelte deltakere mente videre at foreldres negative holdninger til migrasjon lett genererer negative holdninger hos barna, mens positive holdninger og en åpen dialog om likestilling og mangfold i hjemmet i større grad fremmer positive holdninger i yngre generasjoner. Funnene er slik koherent med funn i Gniewosz og Noack (2015) sin studie, hvor det vises til at barn med høyt utdannede¹⁷ foreldre har en mer positiv holdning til kulturelt mangfold.

6.4 Et inkluderende samfunn - ideologi og praksis

I de neste avsnittene drøfter jeg multikulturalisme som ideologi og praksis. Drøftingen tar utgangspunkt i ideologier om multikulturalisme presentert i politiske styringsdokumenter og Børhaug (2018) sin analyse av læreplanverket for samfunnskunnskap i introduksjonsprogrammet. Dette kobles til teorier om akkulturasjon, Bourdieus begreper habitus, kulturell kapital og symbolsk makt og funn i egen studie.

6.4.1 Multikulturalisme som ideologi

Ifølge Haugevik og Wilhelmsen (2016) omtales det europeiske integrasjonsprosjektet ofte som en suksesshistorie. De viser til at EU i 2012 fikk Nobels Fredspris for å ha skapt grobunn for fred, forsoning, demokrati og menneskerettigheter i Europa (Haugevik og Wilhelmsen, 2016). Imidlertid påpeker de at det ikke er gitt hvordan verdiene i den europeiske avtalen mobiliseres i ulike land og i møte med store befolkningsgrupper på flukt (Haugevik og Wilhelmsen, 2016). De peker på at verdiene kan mobiliseres omkring medmenneskelighet,

¹⁷ Forskning viser at høyt utdannede har mer positive holdninger til migrasjon enn befolkningen for øvrig (Brekke og Mohn, 2018; Hellevik og Hellevik, 2017).

humanisme og universelle menneskerettigheter, men også omkring sikkerhet og velferd for egen befolkning (Haugevik og Wilhelmsen, 2016). De ulike tilnærmingene kan knyttes til akkulturasjonsstrategier som inkludering og assimilering, men også segregering og marginalisering (Sam og Berry, 2010).

Som nevnt, støttet deltakerne i min studie multikulturalisme som ideologi. De fordømte negative uttalelser i kommentarfelt på sosiale medier, og proklamerte avstand fra krenkende, hatefulle og diskriminerende ytringer. Verdier som respekt, likeverd, gjensidig tilpasning og deling av goder ble løftet frem i mange gruppesamtaler. Disse verdiene gjenspeiler seg i stortingsmeldinger og politiske dokumenter (Finansdepartementet, 2018-2019; Barne- og likestillingsdepartementet, 2016; Kommunal- og regionaldepartementet, 2003-2004; Kunnskapsdepartementet, 2018). Stortingsmelding 13 (Finansdepartementet, 2018-2019) fremlegger, i den sammenheng, en målsetting om små sosiale ulikheter i Norge, hvor det presiseres at både «... rettstaten og demokratiet som styringsform bygger på et likhetsideal» (Finansdepartementet, 2018-2019, s. 7). Det vektlegges videre at Norge kommer svært fordelaktig ut med tanke på inntektsnivå, levestandard og fordeling i internasjonal sammenheng (Finansdepartementet, 2018-2019).

Verdier og rettigheter nedfelt i FNs menneskerettigheter (FN, 1948) vektlegges i flere politiske dokumenter og føringer (Finansdepartementet, 2018-2019; Barne- og likestillingsdepartementet, 2016; Helse- og omsorgsdepartementet, 2013; Kommunal- og regionaldepartementet, 2003-2004). I den sammenheng presenterer regjeringens integreringsstrategi tiltak for å fremme integrering av innvandrere i stor- og lokalsamfunn (Kunnskapsdepartementet, 2018). Blant tiltak er krav om deltakelse i norsk- og samfunnsfagskurs for enkelte innvandringsgrupper, bedre mulighetene for utdanning slik at flere kan delta i arbeidslivet, tiltak for å integrere flere kvinner i arbeidslivet og videreføring av gratis kjernetid i barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2018).

Strategien presenterer i stor grad immigrasjonsrelaterte utfordringer med påfølgende problemløsende tiltak, og synes følgelig å støtte en assimilerende tilnærming til multikulturalisme. Innvandringspolitikken presentert i integreringsstrategien tar i mindre grad tak i overordnede strukturer som genererer helse i befolkningen. Det samme synes å gjelde Stortingsmelding 13 «Muligheter for alle – fordeling og sosial bærekraft» (Finansdepartementet, 2019). Ifølge Fosse og Strand (2010) fordrer helsefremmende arbeid politiske intensiver, holistiske perspektiver og tverrfaglig- og tverrfaglig samarbeid. Å

fokusere på det enkelte individ og/eller grupper, blir følgelig for snevert (Aarø og Flisher, 2012). I den sammenheng synes det som om politiske styringsdokumenter støtter multikulturalisme som ideologi, mens mer praktiske politiske tilnærminger bygger på assimilerende tilnærminger. Dette underbygges av Børhaugs (2018) analyse av læreplanverket i samfunnsfag som inngår som en del av introduksjonsprogrammet for innvandrere i Norge.

I analysen av læreplanverket for samfunnskunnskap i introduksjonsprogrammet¹⁸ redegjør Børhaug (2018) for hvilke syn på innvandrerborgeren som fremkommer i dokumentene. Læreplanverket er produsert av staten, i hovedsak justisforvaltningen, hvilket gjør det naturlig å anta at verket gjenspeiler statlige styresmakters syn på hva en «god innvandrerborger» er (Børhaug, 2018). Hovedbudskapet i læreplanverket er at den gode innvandrerborgeren er en norsktalende arbeidstaker, som betaler skatt og deltar i finansiering av velferdsstaten. I læreplanverket blir «norske» verdier og tradisjoner presentert uten forklaring, og med en forventning om tilpasning og underordning (Børhaug, 2018). Idèer om multikulturalisme er, ifølge Børhaug (2018), fraværende, og det blir heller ikke gjort forsøk på å integrere innvandrere i staten som et moralsk fellesskap. Børhaug (2018) hevder at det innvandringspolitiske klimaet fremstår som en viktig kontekstuell faktor i introduksjonsprogrammet, og stiller seg kritisk til om læreplanverket i samfunnskunnskap vil styrke integreringen i Norge.

Det synes følgelig som om det er en diskongruens i politiske og juridiske dokumenter, som på den ene siden støtter multikulturelle verdier og verdier nedfelt i FNs menneskerettighetserklæring, og på den andre siden presenterer en praksis basert på assimilerende, og til dels segregerende, tilnærminger. Børhaugs (2018) analyse av læreplanverket i samfunnsfag synliggjør hvordan det norske språk og «norske» verdier og tradisjoner tillegges vekt på bekostning av andres habitus og kulturelle kapital (Bourdieu, 1995; Bourdieu og Passeron, 2011). Dette synliggjøres også i min studies funn, hvor flere deltakere tar det for gitt at innvandrere språklig og kulturelt sett skal tilpasse seg majoriteten i Norge. Dersom majoritetsbefolkningens forståelsesperspektiver tar forgitt i et samfunn er faren, ifølge Bourdieu og Passeron (2011), at minoritetsgruppers habitus og ressurser i form av kulturelle kapital underkjennes og ekskluderes. Dette kan igjen skape utenforskap og avstand mellom mennesker.

¹⁸ Introduksjonsprogrammets læreplanverk i samfunnsfag er utviklet av Kompetanse Norge, på oppdrag fra Justisdepartementet, og er følgelig ikke utviklet av Kunnskapsdepartementet, som de fleste andre læreplanverk (Børhaug, 2018).

Ifølge Bourhis et al. (1997) vil majoritetsbefolkningens forventninger om tilpasning i mange tilfeller føre til frustrasjon og konflikt. Unntaket er dersom også minoritetsbefolkningen «velger» å innordne seg majoritetens habitus og kulturelle kapital (jf. assimilering) (Bourhis et al., 1997). I den sammenheng påpeker Berry, Kim, Power, Young og Bujaki (1989) at mennesker som opplever utenforskap ofte tilpasser seg majoritetsbefolkningens levesett for å «passe inn». Det er nettopp denne prosessen Bourdieu (1995) problematiserer ved å synliggjøre hvordan skjulte maktstrukturer virker i et samfunn. Han påpeker at minoritetsgrupper i mange tilfeller tar innover seg majoritetens habitus og kulturelle kapital, da majoritetens verdensbilder ofte dominerer, ukritisk etterleves og tas for gitt (Bourdieu, 1995). Assimilering kan slik forstås som et resultat av den symbolske makten som virker i kraft av tattfor-gitt-heter og majoritetsbefolkningens hegemoni.

I de fleste tilfeller er heller ikke majoritetsbefolkningen bevisst hvordan de selv reproducerer egen habitus og kulturelle kapital, og/eller maktdimensjonen i den tilknytning, da de selv er bundet av sine egne mentale disposisjoner (Bourdieu, 1995; Bourdieu og Passeron, 2011). En av deltakerne problematiserte nettopp dette, hvorpå han nyanserte maktaspektet og nordmenns definisjonsmakt i tilknytning til kulturforskjeller¹⁹. I den sammenheng påpeker Gullestad (2002) at likhetstanken i norsk politikk lenge har stått sentralt. I politisk sammenheng har «likhet» særlig vært knyttet til utjevning av sosiale forskjeller, hvor staten har hatt som positivt mål å utjevne ulikheter i levekår mellom samfunnsklassene (Gullestad, 2002). Dette har, ifølge Gullestad (2002), bidratt til at «trygghet» blir skapt gjennom «likhet», hvilket også synliggjøres i politisk retorikk og sosiale relasjoner. Koblingen mellom «trygghet» og «likhet» fremkommer tydelig i min studies funn. I den sammenheng uttrykte flere deltakere at det var en trygghet at andre var «lik deg selv», hvorpå det som var annerledes av mange ble beskrevet som «fremmed» og «ukjent», og dermed også «skremmende». Det synes følgelig som om «likhet», av mange deltakere, anses som det foretrukne, hvilket underbygger tidligere forskning (ESS, 2016).

6.5 Multikulturalisme som praksis

Multikulturalisme kan, som nevnt, forstås med utgangspunkt i tre aspekt; multikulturalisme som demografi, multikulturalisme som politikk og multikulturalisme som ideologi (Berry og Ward, 2016). I egen studien har jeg valgt å tilføye et aspekt; multikulturalisme som praksis.

¹⁹ «Kan vi på en måte sette oss til dommer over han og hans kultur?»

6.5.1 Systemintegrering

Funn i min studie viser at språk og arbeid (systemintegrering) er blant de barrierer, men også vilkår for inkludering som vektet tyngst, hvilket underbygges i tidligere studier (Brekke og Mohn, 2018). Viktigheten av at innvandrere lærer seg det norske språk gjennom deltakelse på språkkurs, samt lærer om den norske kulturen i form av lover, regler og normer ble tillagt betydelig vekt i mange gruppesamtaler. Det samme gjaldt arbeid/sysselsetting. Selv om enkelte deltakere løftet utfordringer innvandrere kunne oppleve som arbeidssøkere og –takere i Norge, ble arbeid og annen sysselsetting ansett som en forutsetning for inkludering. I likhet med enkelte andre studier (Hainsmueller og Hopkins, 2015; ESS, 2016), syntes deltakerne å favorisere innvandrere som behersket det norske språket og deltok i arbeidslivet.

Begrunnelsene for viktigheten av yrkesdeltakelse var knyttet til vilkår for inkludering (individnivå), men også til rollen som bidragsyter til den norske stat og samfunnet forøvrig (samfunnsnivå). Deltakernes syn på vilkår for inkludering samsvarer slik med tilnærming og tiltak presentert i regjeringens integreringsstrategi (Kunnskapsdepartementet, 2018).

Ifølge funn i egen studie fremsto norskspråklige ferdigheter, innlæring av lover, regler og normer samt anskaffelse av arbeid/sysselsetting i stor grad som innvandrernes ansvar, hvor stat og kommuner ble tillagt rollen som tilrettelegger og organisator. Nordmenns rolle, foruten stat og kommuner, i tilknytning til språktilegnelse og arbeid/sysselsetting, fremsto som fraværende, passiv eller perifer, hvor enkelte deltakere forventet en uforbeholden tilpasning. Funn i studien tyder følgelig på at mange deltakere støttet assimileringstrategier, i form av å «gjøre lik», og innvandringspolitiske tiltak i den sammenheng (Kunnskapsdepartementet, 2018; Børhaug, 2018). Funn i egen studie bidrar slik til å underbygger tidligere forskning (Brekke og Mohn, 2018).

I tillegg til tilegnelse av det norske språk, norske normer og regler og arbeid/sysselsetting ble religion, av mange deltakere, ansett som en barriere for inkludering. Deltakerne vektla at nordmenn må anerkjenne og vise respekt for andres tro og livssyn, samtidig som de forventet det samme tilbake. Enkelte yngre deltakere i studien vektla verdien av å lære om andre religioner og livssyn, utover det fremste religion som et tema uten møtepunkter. Det kan synes som om deltakerne isteden valgte å opprettholde distanse til andre trossamfunn, og ble fastere i egen tro og/eller «norske» tradisjoner (segregering).

Opprettholdelse av distanse syntes også å gjelde naboskap. En av deltakerne påpekte at mange nordmenn trolig ville foretrekke «norske» naboer framfor en «pakistaner-familie», hvilket synliggjør hvordan habitus og kulturell kapital kan bidra til å ekskludere eller inkludere

mennesker i et samfunn (Bourdieu, 1995). I følge Bourhis et al. (1997) vil en slik segregerende tilnærming i stor grad føre til avstand, konflikter og fremvekst av fordommer hos både minoritets- og majoritetsbefolkningen. Det samme synes å forekomme dersom minoritetsbefolkningen foretrekker en inkluderende tilnærming til multikulturalisme og majoritetsbefolkningen foretrekker assimilering (Bourhis et al., 1997).

6.5.2 Nordmenn må «hjelpe»

Dualismen mellom multikulturalisme som ideologi og praksis syntes også å gjøre seg gjeldende på andre områder; nordmenns forståelser av og/eller tilnærming til å «hjelpe». Å «hjelpe» innvandrere til å «integre seg» i det norske samfunnet ble vektlagt i alle gruppesamtalene. Utover «å hjelpe» i form av tillæring av norskspråklige ferdigheter og arbeid/sysselsetting, samt stat og kommuners ansvar i den sammenheng, syntes «å hjelpe» også å ha en annen karakter. Begrunnelsene for å hjelpe var ofte relatert til nordmenns velstand og/eller ideologiske verdier om deling av goder og et likeverdig og inkluderende fellesskap. Å hjelpe, i den forstand, hadde imidlertid en mer passiv form og var nært knyttet til fenomenet veldedighet og veldedig arbeid. Relasjonen nordmann-innvandrer fremstår slik som asymmetrisk, hvor nordmenn «hjelper» fordi de definerer seg selv i en overlegen posisjon økonomisk og sosialt²⁰.

Det ble også hevdet at enkelte nordmenn ønsker å «hjelpe» eller ønsker å fremstå som om de hjelper, såfremt det ikke får konsekvenser for eget liv og dagligdagse aktiviteter og gjøremål, og at det å gi økonomisk støtte til veldedige formål gjerne blir en «lett løsning» i den sammenheng. Dette kan relateres til en tilnærming til multikulturalisme som tilsynelatende er i tråd med ideologiske verdier og politisk korrekthet, men som «brister» ved nærmere undersøkelse (jf. ideologi vs. praksis). Dette underbygges av Mahfud et al. (2018) sin studie, som viser at de overordnede verdiene og målene for multikulturalisme genererer mer positivitet enn handlingsrettede tilnærminger. Få deltakere snakket om fellesskapet, gjensidighet og likeverd i møtet mellom personer med ulik kulturell og etnisk bakgrunn på det praktiske plan. I to gruppesamtaler ble læringsaspektet, i form av at vi kan lære og utvikle nye måter å tenke og forstå på i møte med andre kulturer, trukket frem som positivt uten at dette ble utdypet i særlig grad.

²⁰ Se punkt 5.2.3 og 5.3.5.

6.5.3 Stereotype forestillinger

Som nevnt kan det oppstå kontraksjoner og konflikt mellom ulike befolkningsgrupper dersom minoritetsbefolkningen foretrekker inkludering i et samfunn hvor det forventes at de tilpasser seg majoritetsbefolkningens levesett, tradisjoner og verdier (assimilering) (Bourhis et al., 1997). Konsekvens kan, ifølge Bourhis et al. (1997), være utvikling av stereotype forestillinger og fordommer, som igjen kan bidra til distanse, diskriminering og akkulturativt stress, hvilket funn i datamaterialet bekrefter. I den sammenheng hadde mange deltakere en klar oppfatning av hva det vil si å være og/eller «gjøre» nordmann. Enkelte hadde også klare forestillinger om innvandrere. Slike forestillinger skaper, ifølge Døving (2009), innenfor- og utenforskap.

I dialogen mellom deltakerne ble det skapt et tydelig skille mellom «vi» og «de»²¹. Når deltakerne snakket på vegne av nordmenn ble begrepene «nordmenn» og «vi» ofte brukt, og det norske ble fremstilt som noe «kjent» og «trygt». Når deltakerne omtalte flyktninger eller innvandrere ble i tillegg begreper som «nye landsmenn», «utlendinger» og «de» tatt i bruk. «Innvandrerkulturen» ble ofte omtalt som noe «annerledes», «fremmed» eller «ukjent», og dermed «skremmende». «Vi» og «oss» var i hovedsak begreper deltakerne brukte når de refererte til seg selv, eget nettverk eller andre nordmenn. Slik skapte språket i seg selv en barriere mellom ulike befolkningsgrupper (Bourhis et al., 1997; Døving, 2009; Foucault, 1988). Deltakerne viste også til avstand i form av erfaringsbakgrunn og kulturelle normer og regler.

Ofte ble både innvandrere og nordmenn fremstilt stereotypt. Ifølge Døving (2009) er stereotypier en måte å skape representasjoner av annerledeshet på, som både virker splittende og bidrar til en reduksjon av mennesker til karaktertrekk. I mange samtaler ble nordmenn omtalt som innadvendte og ekskluderende, mens innvandrere ble tillagt egenskaper som høytalende og mer kontaktsøkende, samtidig som det ble antydnet at mange innvandrere «går på NAV» og/eller utnytter velferdssystemet. Deltakernes fremstilling av nordmenn fremsto nærmest som naturgitte, hvilket omhandlet utsagn relatert til nordmenn beskjedenhets og ønske eller behov for relasjonell avstand. En konsekvens av stereotype forestillinger er, ifølge Døving (2009) at de skaper distanse og underbygger diskriminering. Hun hevder videre at stereotypier oftest er skapt av en dominant gruppe for å beskrive egenskaper ved personer

²¹ Studiens metodiske valg har også en mulig innvirkning på deltakerne skille mellom «vi» og «de», hvilket drøftes ytterligere under punkt 6.8.

med lavere status, og at majoritetsgruppens stereotypier bør møtes med motstand, da de har større makt enn minoritetsgruppers representasjoner (Døving, 2009).

Ifølge Eggebø og Stubberud (2016) er minoritetsgrupper mer utsatt for diskriminering enn befolkningen ellers. De hevder videre at diskriminerende og krenkende ytringer har konsekvenser både på individ-, gruppe- og samfunnsnivå (Eggebø og Stubberud, 2016). Konsekvenser på individnivå er relatert til begrenset ytringsfrihet, gjennom psykologisk stress og frykt for å uttale seg hos den som utsettes for diskriminering, mens konsekvenser på gruppenivå viser til tilbaketrekkingsstrategier (segregering) og at utsatte grupper kan internalisere negative stereotypier (Eggebø og Stubberud, 2016). På samfunnsnivå kan konsekvenser være at krenkende og hatefulle ytringer normaliseres, og i ytterste konsekvens legitimerer grovere straffbare handlinger og vold (Eggebø og Stubberud, 2016).

6.5.4 Kulturelle koder

Deltakernes beskrivelser av egne og andres stereotypier kan forstås som mentale disposisjoner eller forestillinger, hvilket henviser til habitus og kulturell kapital (Bourdieu, 1995). Ifølge Bourdieu (1995) er habitus og kulturell kapital individuelt, sosialt og kulturelt forankret. Samtidig er habitus også kroppslig, og synliggjøres blant annet gjennom den enkeltes fremtreden og handlingsmønstre ervervet gjennom tidligere erfaringer i det sosiale og kulturelle rom (Bourdieu, 1995). Fortellingene om bussen synliggjør dette, hvor deltakerne blant annet fortalte om kroppslige reaksjoner i form av redsel, frykt eller trang til å løpe når kulturelle koder ble utfordret eller brutt. Det samme så ut til å gjelde tradisjoner for å hilse på hverandre, hvor deltakerne fortalte at man hilser på fjellet, men ikke på gaten - da har man tapt noe (jf. har man ikke den «rette» kulturelle kapitalen har man tapt noe).

De yngre deltakerne fortalte videre om foreldres forbud mot å la dem snakke med fremmede, da dette var «farlig». De mente dette forbudet, som ble befestet i barndommen, påvirker nordmenns tilnærminger til andre mennesker generelt. Videre ytret enkelte deltakere at de ikke kjente sin egen nabo og at det opplevdes som utfordrende, også for nordmenn, å få nye venner i voksen alder. Det tok gjerne flere år å opparbeide seg et støttende nettverk ved bosetting på et nytt sted. Med utgangspunkt i Bourdieus (1995) teorier om habitus kan det synes som om mange deltakeres forståelse av egen fremtreden og det å være/«gjøre» nordmann både skaper og legger føringer for handlinger og sosialt samspill, som i tillegg til å generere utenforskap også blir en barriere for mellommenneskelig kontakt. Selv anså deltakerne det som et vilkår for inkludering at nordmenn «kom ut av boblen», og tok mer kontakt med andre mennesker generelt.

6.6 Implikasjoner for helsefremmende arbeid

Helse skapes og utvikles først og fremst i hverdagslivet, på ulike arenaer og i miljøer hvor mennesker lever, bor og arbeider (Sletteland og Donovan, 2012; WHO, 1986). Flere påpeker at et sosialt støttende nettverk og opplevelse av tilhørighet er viktige aspekt for utvikling og opprettholdelse av god helse i befolkningen (Mittelmark, 1999, Green, Tones, Cross og Woodall, 2015; Grinde, 2009). Innvandrerbefolkningen er, ifølge den nye folkehelsemeldingen (Helse- og omsorgsdepartementet, 2018-2019), mer utsatt for risikofaktorer som mangel på sosial støtte, nettverk og opplevelse av tilhørighet. Å arbeide for å skape et mer inkluderende samfunn vil følgelig også si å arbeide for bedre helse i befolkningen.

Berry og Sam (2016) viser, i den sammenheng, til at inkludering som strategi bare kan oppnås dersom majoritetsbefolkningen har en åpen og inkluderende tilnærming til kulturelt mangfold, hvilket genererer både helse, velvære og mindre akkulturativt stress. Bourhis et al. (1997) underbygger dette, og hevder at pluralistiske og sivile ideologier må ligge til grunn for et inkluderende samfunn. Med utgangspunkt i den interaktive akkulturasjonsmodellen er konsensus mulig i tilfeller hvor både minoritets- og majoritetsbefolkningen foretrekker inkludering (Bourhis et al., 1997). Bourhis et al. (1997) åpner imidlertid også for at konsensus kan oppstå dersom begge grupper foretrekker assimilering, eller dersom begge grupper foretrekker en individualistisk tilnærming til kulturelt mangfold (Bourhis et al., 1997).

Det kan imidlertid stilles spørsmål om hvorvidt de sistnevnte tilnærmingene er helsefremmende ved bosetting i et nytt land, da tilhørighet er blant faktorer som fremmer god helse (Helse- og omsorgsdepartementet, 2018-2019). Flere hevder i den sammenheng at assimilasjon kan bidra til tap av kulturell identitet, en opplevelse av avmakt og fremmedgjøring og lavere livskvalitet (Dahl, 2013; Døving, 2009; Ward, 2009). Ifølge Mufhud et al. (2018), vil også krav om assimilering i større grad generere fordommer og avstand mellom ulike befolkningsgrupper.

Ifølge Brochmann og Kjeldstadli (2008) befinner Norge, i et historisk og akkulturativt perspektiv, seg mellom assimilering og inkludering som strategi. Egen studie synliggjør noe annet, og viser en spredning i holdninger fra ideologiske verdier som respekt, likeverd og gjensidighet til skeptisisme og fremmedfrykt. Det synes videre som om assimilering er den strategien flest deltakere foretrekker med tanke på praktisk tilnærming, i enkelte tilfeller også segregering. Dualismen tilknyttet multikulturalisme som ideologi og praksis fremkommer,

som nevnt, også i politiske styringsdokumenter og føringer, hvor assimilering i enkelte dokumenter synes å være den innvandringspolitiske tilnærmingen som foretrekkes. Dette synliggjør den nære koblingen mellom politikk og befolkningens akkulturasjonsstrategier (Bourhis et al., 1997).

Funnene i min studie viser at deltakerne i stor grad identifiserer seg med multikulturalisme som ideologi, og at opplevelsen av innvandring som en trussel på individ, gruppe- eller samfunnsnivå genererer mer negative holdninger, hvilket underbygges av Muhfud et al. (2018). Muhfud et al. (2018) hevder, i den sammenheng, at politiske føringer bør fremlegge klare begrunnelser for intensiver med utgangspunkt i multikulturalistiske ideologer, samt vektlegging av hvordan multikulturalisme kan være en ressurs for både minoritets- og majoritetsbefolkningen. Å arbeide for å skape mer inkluderende og helsefremmende miljøer er følgelig ikke bare et individuelt og lokalt ansvar, da befolkningens holdninger må ses i sammenheng med innvandringspolitisk retorikk- og politikk (Muhfud et al., 2018).

Statens ansvar for befolkningens helse, i form av arbeid for et mer inkluderende og helsefremmende samfunn, innbefatter følgelig også mer overordnede, nasjonale og globale strukturer (Fosse og Strand, 2010; Mittelmark, 2012). Dette kan blant annet omhandle å la multikulturalisme som ideologi og praksis infiltrere politiske arenaer, utdanningsinstitusjoner, arbeidsplasser, nabolag og ulike foreninger. Vertuyten (2014) og Fossland og Taylor (2014) viser imidlertid til at flere politikere har erklært av multikulturalisme som tilnærming til kulturelt og etnisk mangfold har feilet i mange vestlige land. I den sammenheng påpeker Taylor (1992) at multikulturalistisk politikk gjenkjenner befolkningsgruppers ulike identiteter og kulturelle uttrykk.

Problemet oppstår imidlertid når multikulturalismen, som bygger på en forskjellsblind offentlig sfære på samme tid skal anerkjenne ulikhet gjennom særrettigheter. Politikken vil da ha verdinøytralitet som prinsipp, mens det som anses som nøytrale verdier i realiteten er en refleksjon av hegemoniets kultur fordekt som universalisme (Taylor, 1992). Å arbeide for å synliggjøre maktstrukturer og diskursive praksiser som bidrar til reproduksjon av sosiale ulikheter blir i den sammenheng viktig (Bourdieu og Passeron, 2011). For å bryte denne spiralen påpeker Taylor (2012) betydningen av dialog, interaksjon og samarbeid mellom ledere og medlemmer av ulike befolkningsgrupper for å skape mer inkluderende samfunn, hvorpå ulike helsefremmende tiltak må utarbeides med utgangspunkt i individuelle og sosiokulturelle forutsetninger.

Taylor (2012) argumenterer for at interkulturalisme i enkelte vestlige land synes å være en mer passende tilnærming til kulturelt mangfold, hvilket egen studie kan synes å underbygge. Interkulturalisme bygger på teorier om multikulturalisme, men er i større grad opptatt av interaksjonen og samspillet mellom mennesker (Helleve, 2016; Portera, 2012). Interaksjon og dialog mellom ulike befolkningsgrupper synes nødvendig for å utfordre tattfor-gittheter (doxa) og etablerte maktstrukturer i samfunnet (Taylor, 2012; Bourdieu, 1995). I den sammenheng uttrykt flere deltakere i min studie at migrasjon og vilkår for inkludering var temaer de sjelden snakket om. De uttrykte videre at selve fokusgruppeintervjuet bidro til selvrefleksjon og at de ble mer opplyste i møte med andres utsagn, hvilket aktualiserer behovet for dialog. For å hindre reproduksjon av majoritetsbefolkningens habitus og kulturelle kapital bør følgelig minoritetsgrupper sikres rettferdig deltakelse på arenaer hvor beslutninger tas – i politikken, arbeidsmarkedet, forsknings- og utdanningsinstitusjoner og ulike foreninger.

Egen studie underbygger videre kontakthypotesen (Pettigrew et al., 2011; Bygnes, 2017), som viser at kontakt mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen i form av nære relasjoner genererer mindre fordommer og stereotype oppfatninger, samt mer positive holdninger til innvandring og innvandrere. Flere studier viser videre at også sporadisk og jevnlig kontakt har en positiv effekt (Rafiqi og Thomsen, 2014), og at selv venners relasjoner til innvandrere påvirker befolkningens holdninger i positiv retning (Bygnes, 2017). I den sammenheng etterspurte flere deltakere i min studie møteplasser, og oppga at de ville tatt del i ulike aktiviteter i eget nærmiljø dersom de ble orientert om dette. Det synes følgelig som om det ligger et potensiale i dialog og mellommenneskelig interaksjon, som kanskje også veier tyngre enn dagens innvandringsrelaterte retorikk og politikk.

6.7 Oppsummering

Studien synliggjør den nære koblingen og kompleksiteten mellom holdninger til migrasjon, politikk og helsefremmende arbeid. Helsefremmende arbeid for å skape et mer inkluderende samfunn må følgelig forstås med utgangspunkt i et helhetlig perspektiv, hvor fokuset rettes utover enkeltindivider og grupper, og mot overordnede strukturer og determinanter som påvirker og bidrar til å opprettholde avstand mellom mennesker. Dette synes å kreve en dreining i innvandringsrelatert retorikk- og politikk; fra fokusering på innvandring og innvandrere som en utfordring eller trussel for samfunnet til mer positivt orienterte og ressursorienterte perspektiver, hvor helse for alle vektlegges og begrunnes. Multikulturelt, tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid på alle politiske nivå blir følgelig vesentlig. Videre

bør det i større grad tilrettelegges for dialog omkring migrasjon, kulturelt mangfold og inkludering i ulike miljøer. Det samme gjelder tilrettelegging og opplysningsarbeid tilknyttet mellommenneskelige møteplasser, da kontakt mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn synes å fremme positive holdninger og ringvirkninger i et lokalsamfunn. Positive holdninger og interaksjon kan igjen føre til vennskap, et større sosialt nettverk og tilhørighet for både minoritets- og majoritetsbefolkningen, og dermed også generere helse i befolkningen.

6.8 Studiens begrensinger

Formålet med studien har vært å utvikle økt kunnskap om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering, som igjen kan legge føringer for helsefremmende arbeid. Kun 33 deltakere deltok i studien. Antall deltakere er følgelig ikke stort nok til å være representativt for alle nordmenn. Representativitet er heller ikke et mål for kvalitative studier. Imidlertid sier studien noe om de 33 deltakernes holdninger, og deres oppfatninger av andre nordmenns holdninger, samt vilkår for inkludering. Informasjonen gir i stor grad inngående forståelse for deltakernes holdninger, og kan slik sett ikke forkastes. Deltakernes holdningene til innvandring, var som nevnt sprikende. Jeg har derfor forsøkt å la ulike stemmer komme frem. Allikevel vil det alltid være en fare for at nyanser i datamaterialet forsvinner gjennom valg og bortvalg i forskningsprosessen, og at deltakerne derfor, og mot min hensikt, kan forstås stereotypet.

De fleste deltakerne i studien opplyste å ha liten kontakt med innvandrere. Dette var ikke et bevisst valg fra min side, men heller et resultat av mer eller mindre tilfeldige faktorer. Det var i stor grad kontaktpersoner/portvaktere som formidlet kontakt med studiens deltakere. I de tilfellene jeg selv opprettet direkte kontakt med deltakere var deres holdninger til migrasjon ukjent for meg. Intervjuer med personer som var en del av multikulturelle miljøer ville sannsynligvis bidratt til andre perspektiver og funn. Videre kunne en annen sammensetning av gruppedeltakere muligens gitt mer nyanserte diskusjoner. På den andre siden bidro bekjentskap mellom deltakerne til flyt i dialogen. Det hadde trolig også vært mer tidkrevende å rekruttere deltakere i ulike alder og fra ulike miljøer/sosiale lag til ett og samme fokusgruppeintervju. Med tanke på studiens tidsperspektiv var rekrutteringsprosessen tidsmessig krevende nok som den var.

Meg bekjent deltok ingen nordmenn med migrasjonsbakgrunn i studien, hvilket kan ha bidratt til et ensidig fokus. Dette kan imidlertid veies opp for med henvisninger til tidligere intervjuer

med flyktninger og asylsøkere i «Refugee Resilience project». Større kulturelt mangfold under fokusgruppeintervjuene kunne på en annen side ført til at enkelte synspunkter ble holdt tilbake. Med tanke på selve intervjusituasjonen og kommunikasjonen mellom deltakerne må det videre tas høyde for intervjueffekten, hvilket viser til den effekten intervjueren har på deltakerne (Malterud, 2012). I et fokusgruppeintervju vil også andre deltakere legge føringer for dialogen (punkt 4.2.4).

Under punkt 6.2.3 drøftet jeg det retoriske skillet mellom «vi» og «de». Både innvandrere og nordmenn har blitt intervjuet gruppevis i «Refugee Resilience project», hvilket i seg selv skaper et skille mellom «vi» og «de». Under fokusgruppeintervjuene skapes det dermed et skille mellom deltakerne og andre ved at «vi» snakker om «våre» holdninger til andre befolkningsgrupper. Det er dermed ikke sikkert deltakerne kommuniserte et skille mellom nordmenn og innvandrere, men kan hende mellom deltakere i fokusgruppeintervjuet og utenforstående eller mellom dem selv og andre deler av befolkningen, som andre generasjoner, yrkesgrupper, etc.

Under arbeidet med drøftingsdelen reflekterte jeg over analytiske tilnærminger, hvilken betydning analytisk metode har for utvikling av funn og hvordan andre analysemetoder kunne løftet frem og nyansert andre aspekt ved datamaterialet. Eksempelvis kunne en diskursanalyse i større grad tillatt meg å belyse ulikheter og likheter, samt maktaspekt og diskurser i datamaterialet, som; ulikhetsdiskursen, den politiske diskursen, den ideologiske diskursen og praksisdiskursen. Det kunne videre vært interessant og gjort en narrativ analyse av fortellingene om bussen. Disse fortellingene er gjennomgående i alle fokusgruppeintervjuene, og synliggjør forestillinger om det å være/«gjøre» nordmann, samt kulturelle og kroppslig forankrede koder som fremtrer og utfordres i mellommenneskelige møter.

Studiens tematikk og tilhørende forskningsfelt er videre både omfattende, sammensatt og komplekst. Det er derfor uvisst om jeg har klart å dekke det mest essensielle. Det kan også stilles spørsmål ved om i hvilken grad studier gjennomført i andre land og kulturer er representative og sammenlignbare med norske forhold. I den sammenheng ble imidlertid mitt utvalg av teori og tidligere forskning gjort på bakgrunn av hva jeg anså som mest relevant i forhold til studiens forskningsspørsmål og funn i datamaterialet. Videre har jeg opplevd dette arbeidet som både engasjerende og viktig. Mitt engasjement har vært en motivasjonsfaktor og en styrke i prosessen, samtidig som jeg også har vært opptatt av at eget engasjement og egen for forståelse ikke skal forringe studiens troverdighet. Jeg har derfor tilstrebet refleksivitet i alle deler av studien.

7.0 AVSLUTNING

Avslutningsvis vil jeg oppsummere studien i sin helhet, vise til implikasjoner for helsefremmende arbeid og fremme mine tanker om veien videre.

7.1 Oppsummering av studien

Formålet med denne studien har vært å utvikle økt kunnskap om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering, som kan legge føringer for helsefremmende arbeid. Forskningsspørsmålene har følgelig vært ledende i alle deler av studien. Tidligere forskning og teoretisk rammeverk har lagt grunnlag for drøfting av studiens funn, samtidig som funnene har virket tilbake på og videreutviklet disse delene av studien. Studien bygger videre på et sosialkonstruktivistisk kunnskapssyn, og en grunnleggende antakelse om at forståelser og kunnskap utvikles i møter mellom mennesker.

I denne studien har mange mennesker i ulike livsfaser møttes til fokusgruppeintervju, hvilket har bidratt til en bredde i utvalget. Hovedfunnene i studien viser at nordmenns holdninger til migrasjon er polariserte og dynamiske, og i stor grad påvirket av nyhetsbilde og innvandringspolitiske debatter i media. Opplevelser av innvandring som trussel på individ-, gruppe- eller samfunnsnivå syntes å generere mer negative holdninger til migrasjon, mens kontakt mellom nordmenn og innvandrere bidro til mer positive holdninger. Funnene viser videre at mange deltakere har lettere for å identifisere seg med multikulturalisme på et ideologisk plan enn i praksis, hvilket også gjenspeiler seg i politiske uttalelser, føringer og styringsdokumenter.

Studien synliggjør den nære koblingen mellom nordmenns holdninger, media, politikk og helsefremmende arbeid, og konkluderer med at arbeid for å skape et mer inkluderende samfunn må forstås med utgangspunkt i et helhetlig perspektiv, hvor fokuset rettes mot determinanter og overordnede strukturer som påvirker og bidrar til å opprettholde avstand mellom mennesker og sosiale ulikheter i helse. Dette fordrer en dreining i innvandringsrelatert retorikk- og politikk; fra fokusering på migrasjon som en utfordring og/eller trussel for samfunnet til mer positive og ressursorienterte perspektiver, hvor helse for alle vektlegges og begrunnes. Multikulturelt, tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid på alle politiske nivå blir, i den sammenheng, vesentlig.

Videre bør det i større grad tilrettelegges for dialog omkring migrasjon, kulturelt mangfold og inkludering i ulike miljøer. Det samme gjelder mellommenneskelige møteplasser, da kontakt

mellom ulike befolkningsgrupper synes å minske fordommer og stereotype oppfatninger, fremme positive holdninger og generere positive ringvirkninger utover den enkelte relasjon. Positive holdninger og kontakt kan igjen føre til vennskap, et større sosialt nettverk og tilhørighet for både minoritets- og majoritetsbefolkningen, og følgelig generere helse i befolkningen.

7.2 Veien videre

Selv om multikulturalisme og akkulturasjon er et forskningsfelt med stor forskningsproduksjon krever stadige samfunnsendringer oppdatert kunnskap. Mange forskningsstudier baserer seg på kvantitative metoder i form av større surveyundersøkelser. Det synes følgelig å være behov for flere kvalitative studier. Kvalitative nasjonalt og lokalt forankrede studier kan bidra til kunnskapsutvikling med påfølgende helsefremmende og politiske føringer i øyemed. Det synes videre å være et behov for større multimetodiske studier som dekker både minoritets- og majoritetsbefolkningens perspektiver på multikulturalisme. Mange studier synes videre å dekke det patogene forskningsfeltet, hvilket aktualiserer behovet for flere forskningsstudier med multikulturelle, helsefremmende og salutogene perspektiver.

Flere studier med en tverrfaglig forankring og studier som avdekker ulike maktstrukturer i samfunnet synes også hensiktsmessig, da egen studie synliggjør kompleksiteten i helsefremmende arbeid. Dette underbygges av Mittelmark (2012) som vektlegger at helsefremmende arbeid både er et komplekst og interdisiplinært anliggende, hvor årsaksforklaringer strekker seg utover helsevesenets og det enkelte individs kontroll. Avslutningsvis ønsker jeg å frembringe Irina Bokova (2016) sitt budskap om viktigheten av toleranse for å fremme fred og bærekraftig utvikling. Budskapet ble formidlet på den internasjonale dagen for toleranse i 2016, og synliggjør viktigheten av å anerkjenne og fremme mangfold i konstruksjoner av mer inkluderende, og dermed også mer robuste og helsefremmende samfunn:

«I en verden av mangfold, er toleranse en forutsetning for fred. Det er også en løftestang for bærekraftig utvikling, da det fremmer konstruksjonen av mer inklusive og dermed mer robuste samfunn, som er i stand til bygge på idéene, den kreative energien og talentene til hvert av deres medlemmer» (Bokova, 2016, avsnitt 5).

REFERANSER

- Aarø, L.E. and Flisher, A.J. (2012). Health Behaviour in Context. I B. Wold, og O. Samdal. *An ecological perspective on health promotion systems, settings, and social processes*. Bentham eBooks. Hentet 19.10.2017 fra:
<http://www.eurekaselect.com/50696/volume/1>
- Arnesen, A.-L. (2012). Inkludering. Perspektiver i barnehagefaglige praksiser – en innledning. I A.-L. Arnesen, R. Andresen, T. Kolle, A.S. Larsen, E. Simonsen, K.-A. Solli og B. Ulla (red.). *Inkludering. Perspektiver i barnehagefaglige praksiser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Avdeenko, A. og Siedler, T. (2017). Intergenerational Correlations og Extreme Right-Wing Party Preferences and Attitudes toward Immigration. *Scandinavian Journal of Economics*, 119(3), 768-800.
- Attride-Sterling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1(3), 385-405.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2016). Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer. 2016-2020. Oslo: Barne- og likestillingsdirektoratet. Hentet 30.04.2019 fra:
https://www.regjeringen.no/contentassets/72293ca5195642249029bf6905ff08be/hatefulleytringer_uu.pdf
- Bhatia, S. og Ram, A. (2009). Theorizing identity in transnational and diaspora cultures: A critical approach to acculturation. *International Journal of Intercultural Relationship*, 33(2009), 140-149.
- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaption. *Applied psychology: An international Review*. 46(1), 5-68.
- Berry, J.W., Kim, U., Power, S., Young, M. og Bujaki, M. (1998). Acculturation Attitudes in Plural Societies. *Applied Psychology*, 38(2), 185-206.
- Berry, J.W., og Sabatier, C. (2011). Variations in the assessment of acculturation attitudes: Their relationships with psychological wellbeing. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(5), 658-669.

- Berry, J.W. and Sam, D.L. (2016). Theoretical perspectives. I D.L. Sam og J. W. Berry. *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berry, J.W. og Ward, C. (2016). *Multiculturalism*. I D.L. Sam og J. W. Berry. *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blom, S. (2017). Holdninger til innvandrere og innvandring 2017. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Hentet 05.05.2019 fra:
https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2487482/RAPP2017-38_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Bokova, I. (2016, 16. november). Intoleranse og fremmedfrykt på fremmarsj i Europa. Hentet 05.05.2019 fra: <https://www.unric.org/no/nyhetsarkiv/27624-intoleranse-og-fremmedfrykt-pa-fremmarsj-i-europa>
- Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, P. (2007). *Viten om viten og refleksivitet*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, P. og Passeron, J.C. (2011) *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage.
- Bourhis, R.Y., Moïse, L.C., Perreault, S. og Senécal, S. (1997). Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach. *International Journal of Psychology*, 1997, 32 (6), 369-386.
- Brekke, J.-P. og Mohn, F.A. (2018). *Holdninger til innvandring og integrering i Norge. Innvandringsbarometeret 2018*. Rapport 2018:8. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brochmann, G. og Kjellstadli, K. (2008). *A History of Immigration. The Case of Norway 900-2000*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bye, T. (2018). *Dette er kvinner og menn Norge 2018*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå. Hentet 10.05.2019 fra: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/341883?ts=1632b8b8550>
- Bygnes, S. (2017). Welcome to Norway! Da “flyktningkrisa” kom til Norge. *Tidsskrift for Velferdsforskning*. Hentet 30.09.2018 fra:
https://www.idunn.no/file/pdf/67036502/welcome_to_norway.pdf

- Børshaug, K. (2018). Innvandrarborgaren. *Tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 4(2018), 170-183.
- Clifford, J. (1986). *Introduction: partial truths*. California: University of California Press.
- Creswell, J.W. (2014). *Research design. Qualitative, quantitative & mixed methods approaches*. London: Sage
- Crisp, R.J. og Turner, R.N. (2009). Can imagined interactions produce positive perceptions? Reducing prejudice through simulated social contact. *American Psychologist*. 64(4), 231-240.
- Dahl, Ø. (2013). *Møter mellom mennesker: innføring i interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Dahl, E., Bergsli, H. og van der Wel, K.A. (2014). *Sosial ulikhet I helse: En norsk kunnskapsoversikt*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Daniel, M., Hollekim, .R, Ottemöller, F.S., Katisi, M. og Tesfazghi, Z.Z. (til fagfellevurdering). Intergenerational perspectives on adaptation by refugee children and youth in Norway. *Population, Space and Place*.
- De nasjonale forskningsetiske komitéene (2014). *Generelle forskningsetiske retningslinjer*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komitéene. Hentet fra: https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/fek_generelle_retningslinjer.pdf
- Delamont, S. (2002). *Fieldwork in Educational Settings – Methods, Pitfalls and Perspectives*. London/New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Døving, C.A. (2009). *Integrering. Teori og empiri*. Oslo: Pax Forlag.
- Eggebø, H. og Stubberud, E. (2016). Hatefulle ytringer. Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Hentet 01.05. 2019 fra: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2442447/Rapport_15_16_HatYt_r_Del2_endelig.pdf

- Elstad, J.I. (2005). *Sosioøkonomiske ulikheter i helse. Teorier og forklaringer*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
- European Social Survey (ESS) (2016). *Holdninger til innvandring og forutsetningene for disse: Hovedfunn fra runde syv av European Social Survey*. London: European Social Survey. Hentet fra: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/TL7_Immigration-Norwegian.pdf
- Fandrem, H. (2011). *Mangfold og mestring I barnehage og skole. Migrasjon som risikofaktor og ressurs*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Fangen, K. og Vaage, M.N. (2014). FrP-politikers innvandringsretorikk i posisjon og opposisjon. *Agora*, 2014(03-04), 30-63.
- Finansdepartementet (2018-2019). *Stortingsmelding 13. Muligheter for alle – Fordeling og sosial bærekraft*. Oslo: Finansdepartementet.
- FN (1948). *Verdenserklæring for Menneskerettigheter*. Hentet 15.05.2019 fra: <https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>
- FN (2019, 10. april). *FNs bærekraftsmål*. Hentet 30.04.2019 fra: <https://www.fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal>
- FN (2018, 22. juni). *Flyktninger*. Hentet 30.04.2019 fra: <https://www.fn.no/Tema/Flyktninger>
- FN (2017). *Den internasjonale migrasjonsdagen*. Hentet 30.04.2019 fra: <https://www.fn.no/Om-FN/FN-dager/Kalender/Den-internasjonale-migrasjonsdagen>
- Ford, R. (2017). Three things I have learned about immigration attitudes. I European Social Survey. *Attitudes toward migration in Europe: myths and realities*. Hentet 30.09.2018 fra: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/IE_Handout_FINAL.pdf
- Fosse, E. & Strand, M. (2010). Politikk for å redusere sosiale ulikheter i helse i Norge: Fornytt politisering av folkehelse spørsmål. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 13(1), 14–25.
- Fossland, J. og Taylor, C. (2014). Multikulturalisme i dag – Charles Taylor i samtale med Jørgen Fossland. *Nytt Norsk Tidsskrift*. 03/2014.

- Foucault, M. (1988). *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings*. New York: Random House.
- Gjervan, M., Andersen, C.E. og Bleka, M. (2009). *Se mangfold! Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Gniewosz, B. og Noack, P. (2015). Parental Influences on Adolescents' Negative Attitudes Toward Immigrant. *Youth Adolescence*, 44(2015), 1787-1802.
- Grinde, B. (2009). An Evolutionary Perspective on the Importance of Community Relations for Quality of Life. *The Scientific World Journal*, 9, 588-605.
- Green, J., Tones, K., Cross, R. og Woodall, J. (2015). *Health Promotion. Planning & Strategies*. London: Sage.
- Goedert, C., Albert, I., Barros, S. og Ferring, D. (2019). Welcome or not? – Natives' security feelings, attachment and attitudes toward acculturation of immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*. 69 (2019), 24-31.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Grønseth, A.S. (2006). *Lost selves and lonely persons: experience of illness and well-being among Tamil refugees in Norway*. Trondheim: NTNU.
- Gullestad, M. (2010). *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugen, I. og Kunst, J.R. (2017). A two-way process? A qualitative and quantitative investigation of majority members' acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*. 60 (2017) 67-82.
- Haugevik, K. og Wilhelmsen, J. (2016). Migrasjon. *Internasjonal Politikk*, 74(2), 1-3.
- Hainmueller, J. og Hopkins, D.J. (2015). The Hidden American Immigration Consensus: A Conjoint Analysis of Attitudes toward Immigrants. *American Journal of Political Science*. Vol. 59, no. 3, 529-548.
- Helleve, I. (2016). Undervisningens utfordringer og muligheter. Interkulturelle relasjoner om pedagogiske begreper. I F.B. Børhaug og I. Helleve (red.) *Interkulturell pedagogikk som motkraft i en monokulturell praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Hellevik, O. og Hellevik, T. (2017). Utviklingen i synet på innvandrere og innvandrings i Norge. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 3 (2017), 250-283.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2018-2019). Stortingsmelding 19. Folkehelsemeldinga. Gode liv i eit trygt samfunn. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/84138eb559e94660bb84158f2e62a77d/nno/pdfs/stm201820190019000dddpdfs.pdf>
- Helse- og omsorgsdepartementet (2013). *Likeverdige helse- og omsorgstjenester – god helse for alle. Nasjonal strategi om innvandreres helse 2013-2017*. Hentet fra:
https://www.regjeringen.no/contentassets/2de7e9efa8d341cfb8787a71eb15e2db/likeverdige_tjenester.pdf
- Helsedirektoratet (2017). *Folkehelsepolitisk rapport – Indikatorer for det tverrsektorielle folkehelsearbeidet*. Hentet 30.04.2019 fra:
<https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/1428/Folkehelsepolitisk%20rapport%202017.pdf>
- Helsedirektoratet (2018). *Folkehelse og bærekraftig samfunnsutvikling. Helsedirektoratets innspill til utvikling av folkehelsepolitikken*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Holden, L. og Fløtten, T. (2018). *Forskningsetikk for oppdragsforskning*. Oslo: Fafo.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) (2017). *Innvandring og integrering i norske medier 2017*. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- IOM (2018). *World Migration Report 2018*. Hentet 30.04.2019 fra:
https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en_chapter2.pdf
- Järvinen, M. (2007). Pierre Bourdieu. I H. Andersen og L.B. Kaspersen (red.). *Klassisk og moderne samfundsteori*. København: Hans Reitzels forlag.
- Johannessen, A., Tufte, P.-A. og Kristoffersen, L. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Johansson, L. (2018). Frykten for svanske tilstander. Fra et flerfoldig begrep til en enfoldig politisk kampsak? *Norsk medietidsskrift*, 03(2018), 1-26.

- Karlsen, M.L. Skipshamn, S.S. og Akerbæk, E. (2019, 1. mars). *Innsikt: Er innvandrering hovedårsaken til økt ulikhet?* Hentet 11.05.2019 fra: <https://www.faktisk.no/artikler/BMy/er-innvandring-hovedarsaken-til-okt-ulikhet>
- Kinn, E. Sølhusvik, L. og Sættemj, J.B. (2019, 1. mars). *SSB-forsker: Siv Jensen tar feil.* Hentet 11.05.2019 fra: <https://www.nrk.no/norge/ssb-forsker - -siv-jensen-tar-feil-1.14452463>
- Kommunal- og regionaldepartementet (2003-2004). Stortingsmelding 49. Mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Ansvar og frihet. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet. Hentet 30.04.2019 fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/4cd5860b96454b55b3d79eb8a472e768/no/pdfs/stm200320040049000dddpdfs.pdf>
- Korsvold, T. (2011). *Barndom. Barnehage. Inkludering.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Krumsvik, R. J. (2015). *Forskningsdesign og kvalitativ metode.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2018). *Integrering gjennom kunnskap. Regjeringens integreringsstrategi 2019-2022.* Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet 30.04.2019 fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/519f5492da984d1083e8047011a311bd/regjeringens-integreringsstrategi-2019-22.pdf>
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2017). *Det kvalitative forskningsintervju.* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lancee, B. og Sarrasin, O. (2015). Educated Preferences or Selection Effects? A longitudinal Analysis of the Impact of Educational Attainments on Attitudes Toward Immigrants. *European Sociological Review*, 15(4), 490-501.
- Lock, A. og Strong, T. (2014). *Sosial konstruksjonisme. Teorier og tradisjoner.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Mahfud, Y., Badea, C., Verkuyten, M. og Reynolds, K. (2018). Multiculturalism and Attitudes Toward Immigrants: The Impact of Perceived Cultural Distance. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(6), 945-958.

- Malterud, K. (2012). *Fokusgrupper som forskningsmetode for medisin og helsefag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Malterud, K. (2001). Qualitative research: standards, challenges, and guidelines. *Qualitative research series*, 358(9280), 483-488.
- Mittelmark, M.B. (1999). Social ties and health promotion: suggestions for population-based research. *Health Education Research*, 14(4), 447-451.
- Mittelmark, M.B. (2012). From Associations to Processes. I B. Wold, og O. Samdal. *An ecological perspective on health promotion systems, settings, and social processes*. Bentham eBooks. Hentet 19.10.2017 fra:
<http://www.eurekaselect.com/50696/volume/1>
- NESH (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora.
- Norad (2015, 25. september). Bærekraftsmålene. Hentet 30.04.2019 fra: <https://norad.no/om-bistand/dette-er-fns-barekraftsmal/barekraftsmalene/>
- NRC (2018a, 19. juni). *Landfakta*. Hentet 30.04.2019 fra:
<https://www.flyktninghjelpen.no/global/flyktningregnskapet-landprofiler/>
- NRC (2018b, 19. juni). *Begreper*. Hentet 30.04.2019 fra:
<https://www.flyktninghjelpen.no/global/statistikk/begreper/>
- NRC (2017, 19. juni). Dramatisk nedgang i antall asylsøkere. Hentet 30.04.2019 fra:
<https://inte.flyktninghjelpen.no/global/landprofiler/europa/norge/>
- Nyeng, F. (2012). *Nøkkelbegreper i forskningsmetode og vitenskapsteori*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Oppedal, B., Jensen, L., Seglem K.B. og Haukeland, Y. (2011). *Etter bosettingen: psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere*. Rapport 2011(8). Oslo: Folkehelseinstituttet.

- Pettigrew, T.F., Tropp, L.R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology*, 38(6), 922-934.
- Pettigrew, T.F., Tropp, L.R., Wagner, U. og Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(3), 271-280.
- Pillow, W.S. (2003). Confession, catharsis, or cure? Rethinking the uses of reflexivity as methodological power in qualitative research. *Qualitative Studies in Education*, 16(2), 175-196.
- Portera, A. (2012). Intercultural and Multicultural Education: Epistemological and Semantic Aspects. I C.A. Grant og B. Parekh (red.). *Intercultural and Multicultural Education. Enhancing Global Interconnectedness*. New York: Routledge.
- Pryce, D.K. (2018). U.S. Citizens`Current Attitudes Toward Immigrants and Immigration: A Study From the General Social Survey. *Social Science Quarterly*, 2018, 1-17.
- Rafiqi, A. og Thomsen, J.P.F. (2014). Kontakthypotesen og majoritets-medlemmers negative stereotype. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2014(4), 416-438.
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sabatier, C., Phalet, K. og Titzmann, P.F. (2016). Acculturation in Western Europe. In D.L. Sam og J.W. Berry (red.). *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sam, D.L. og Berry, W. (2010). Acculturation: When Individuals and Groups of Different Cultural Backgrounds Meet. *Perspectives on Psychological Scienc.* 5(4), 427-482.
- Segovia, F. og DeFever, R. (2010). The Polls-Trends. American Public Opinion on Immigrants and Immigration Policy. *Public Opinion Quarterly*, 74(2), 375-394.
- Shenton, A.K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22(2), 63-75.
- Silverman, D. (2013). *Doing Qualitative Research*. London: Sage.
- Sletteland, N. og Donovan, R.M. (2012). *Helsefremmende lokalsamfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Statistisk Sentralbyrå (2018, 14. september). *Formueulikheten øker*. Hentet 11.05.2019 fra:
<https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/formuesulikheten-oker>
- Statistisk Sentralbyrå (2019a). *Fakta om innvandring*. Hentet 30.04.2019 fra:
<https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/faktaside/innvandring>
- Statistisk Sentralbyrå (2019b). *Statistikkbanken*. Navn. Hentet 30.01.2019 fra:
<https://www.ssb.no/statbank/table/10467/>
- Sølvberg, L.M.B. og Jarnes, V. (2018). Klasse, kropp og kultur. Fysisk aktivitet og symbolske grenser i overklassen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 59(1), 5-25.
- Sønsthagen, A.G. (2018). “Jeg savner barnet mitt”. Møter mellom somaliske mødre og barnehagen. *Nordic Journal of Comparative and International Education*, 2(1), 55-71.
- Taylor, C. (1992). *Multiculturalism and the Politics of Recognition*. New Jersey: Princeton University Press.
- Taylor, C. (2012). Interculturalism or multiculturalism? *Philosophy and Social Criticism*, 38(4-5), 413-423.
- Thagaard, T. (2006). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thorleifsson, C. (2016). Migrasjonskrisen: Høyreradikale responser. *Internasjonal politikk*, 74(2), 1-9.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Torsheim, T., Leversen I. og Samdal, O. (2007). Sosial ulikhet i ungdoms helse: Er helseatferd viktig? *Norsk epidemiologi*. 17(1) 79-86.
- Tracy, S.J. (2010). Qualitative Quality: Eight “Big-Tent” Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837-851.
- Trommald, M. (2017). *Oppvekstrapporten 2017. Økte forskjeller – gjør det noe?* Oslo: Barne- og familiedirektoratet.

- UDI (2019). *Hvem og hvor mange søkte om beskyttelse i 2016?*. Hentet 30.04.2019 fra:
<https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/arsrapporter/tall-og-fakta-2016/faktaskriv-2016/hvor-mange-sokte-om-beskyttelse/>
- Valenta, M. (2008). *Finding friends after resettlement. A study of the social integration of immigrants and refugees, their personal networks and self-work in everyday life*. PhD-avhandling. Trondheim: NTNU.
- Verkuyten, M. (2014). *Identity and cultural diversity*. London: Routledge.
- Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: SEEK A/S.
- Ward, C. (2009). Acculturation and social cohesion: Emerging issues for Asian immigrants in New Zealand. I C.H. Leong og J.W. Berry (red.). *Intercultural relations in Asia: Migration and work effectiveness*. Signapore: World Scientific.
- Whitehead, M. og Dahlgren, G. (2009). *Utjevning av helseforskjeller, del 1: Begreper og prinsipper for å utjevne sosiale ulikheter i helse*. Oslo: Helsedirektoratet.
- WHO (1986). *Ottawa Charter for health Promotion*. Ottawa: World Health Organization.
Hentet 06.09.2017 fra:
http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0004/129532/Ottawa_Charter.pdf
- Wilken, L. (2005): Habitus, kapital og felt – Bourdieus greb til en analyse i praksis. I A. Esmark, C.B. Laustsen, N.Å. Andersen (red.). *Socialkonstruktivistiske analysestrategier*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Wilken, L. (2008). *Pierre Bourdieu*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Østrem, S., Bjar, H., Føsker, L.R, Hogsnes, H.D., Jansen, T.T, Nordtømme, S. og Tholin, K.R. (2009). *Alle teller mer. En evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*. Rapport 1/2009. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold.

NSD Personvern
12.09.2018 15:53

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 715209 er nå vurdert av NSD.

Følgende vurdering er gitt:

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 12.09.18, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD ENDRINGER

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringer gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 20.06.19.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD finner at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

De registrerte vil ha følgende rettigheter i prosjektet: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). Rettighetene etter art. 15-20 gjelder så lenge den registrerte er mulig å identifisere i datamaterialet.

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp behandlingen av personopplysningene ved planlagt avslutning.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Kjersti Haugstvedt

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet «En studie om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering»

Dette er en forespørsel til deg om du ønsker å delta i forskningsstudien «En studie om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering». I dette skrivet får du informasjon om prosjektets formål og hva deltakelse innebærer for deg.

Bakgrunn og formål

Vi er en gruppe forskere fra Universitetet i Bergen (HEMIL-senteret), som er opptatt av hva som øker befolkningens helse og trivsel. Vi har snakket med barn og unge som har kommet til Norge som flyktninger eller asylsøkere, og nå ønsker vi å snakke med nordmenn. I denne masterstudien ønsker vi å snakke med deg, som ung voksen, om dine tanker og erfaringer tilknyttet økt innvandring i Norge.

Vi ønsker å snakke med deg i en gruppe sammen med andre unge voksne. I gruppesamtalen vil vi snakke om hvordan dere mener økt innvandring har påvirket det norske samfunnet, og hvordan vi kan imøtekomme kulturelt og etnisk mangfold på ulike arenaer (nabolag, skole, fritidsaktiviteter etc.). For å få mer kunnskap og forståelse for temaet vil vi snakke med nordmenn i ulike livsfaser; unge voksne, småbarnsforeldre og personer i alderen 65 +.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Bergen er ansvarlig institusjon for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om deltakelse?

Du får spørsmål om deltakelse i forskningsstudien fordi du enten er elev ved videregående skole, småbarnsforelder eller i alderen 65 +. Det vil til sammen gjennomføres seks gruppesamtaler: to gruppesamtaler med unge voksne, to gruppesamtaler med småbarnsforeldre og to gruppesamtaler med personer i alderen 65 +.

Hva innebærer deltakelse i forskningsprosjektet for deg?

Deltakelse i forskningsprosjektet innebærer at du sammen med fire-fem andre personer deltar i en gruppesamtale. Selve samtalen vil vare i 60-90 minutter, og vi avtaler i fellesskap tid og sted. Ved samtykke vil gruppesamtalen bli tatt opp på lydfil og senere transkribert. Alle opplysninger om deg vil anonymiseres. Dette vil si at opplysninger som fremkommer i masteroppgaven og andre skrevne dokumenter ikke vil kunne spores tilbake til deg. Navnet ditt vil ikke stå i noen av dokumentene og ingen skal kunne kjenne deg igjen. Personlig informasjon, som navn, alder, hvor du bor og andre detaljer, som eventuelt fremkommer under gruppesamtalen, vil ikke bli delt med andre. Deltakerne i gruppesamtalen signerer en taushetserklæring.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i forskningsprosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. De opplysninger du har delt med oss vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg om du ikke ønsker å delta i studien, eller dersom du senere velger å trekke ditt samtykke.

Ditt personvern – hvordan jeg oppbevarer og bruker dine opplysninger

Opplysningene om deg vil kun benyttes til de formål jeg har redegjort for i dette skrivet. Opplysningene behandles konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Hva skjer med opplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 20. juni 2019. Opplysninger om deg og lydfiler slettes ved ferdigstilling av forskningsprosjektet.

Dine rettigheter

Dersom du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir undertegnede rett til å behandle personopplysninger om deg?

Jeg behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Universitetet i Bergen har NSD (Norsk senter for forskningsdata AS) vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Hvis du har spørsmål tilknyttet studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter kan kontakte meg på tlf. nr.: 97124274 eller e-post: Helene.Torsteinson@student.uib.no. Du kan også kontakte min veileder og prosjektansvarlig Fungisai Gwansura Ottemöller på e-post: Fungi.Ottemoller@uib.no.

Med vennlig hilsen

Helene Torsteinson

Student ved Mastergradstudiet i Helsefremmende arbeid og helsepsykologi

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet «En studie om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering»

Dette er en forespørsel til deg om du ønsker å delta i forskningsstudien «En studie om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering». I dette skrivet får du informasjon om prosjektets formål og hva deltakelse innebærer for deg.

Bakgrunn og formål

Vi er en gruppe forskere fra Universitetet i Bergen (HEMIL-senteret), som er opptatt av hva som øker befolkningens helse og trivsel. Vi har snakket med barn, unge voksne og småbarnsforeldre som har kommet til Norge som flyktninger eller asylsøkere, og nå ønsker vi å snakke med nordmenn. I denne masterstudien ønsker vi å snakke med deg, som småbarnsforelder, om dine tanker og erfaringer tilknyttet økt innvandring i Norge.

Vi ønsker å snakke med deg i en gruppe sammen med andre foreldre. I gruppesamtalen vil vi snakke om hvordan dere mener økt innvandring har påvirket det norske samfunnet, og hvordan vi kan imøtekomme kulturelt og etnisk mangfold på ulike arenaer (nabolag, barnehage/skole, arbeidsplass, fritidsaktiviteter etc.). For å få mer kunnskap og forståelse for temaet vil vi snakke med nordmenn i ulike livsfaser; unge voksne, småbarnsforeldre og personer i alderen 65 +.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Bergen er ansvarlig institusjon for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om deltakelse?

Du får spørsmål om deltakelse i forskningsstudien fordi du enten er elev ved videregående skole, småbarnsforelder eller i alderen 65 +. Det vil til sammen gjennomføres seks gruppesamtaler: to gruppesamtaler med unge voksne, to gruppesamtaler med småbarnsforeldre og to gruppesamtaler med personer i alderen 65 +.

Hva innebærer deltakelse i forskningsprosjektet for deg?

Deltakelse i forskningsprosjektet innebærer at du sammen med fire-seks andre personer deltar i en gruppesamtale. Selve samtalen vil vare i 60-90 minutter, og vi avtaler i fellesskap tid og sted. Ved samtykke vil gruppesamtalen bli tatt opp på lydfil og senere transkribert. Alle opplysninger om deg vil anonymiseres. Dette vil si at opplysninger som fremkommer i masteroppgaven og andre skrevne dokumenter ikke vil kunne spores tilbake til deg. Navnet ditt vil ikke stå i noen av dokumentene og ingen skal kunne kjenne deg igjen. Personlig informasjon, som navn, alder, hvor du bor og andre detaljer, som eventuelt fremkommer under gruppesamtalen, vil ikke bli delt med andre. Deltakerne i gruppesamtalen signerer en taushetserklæring.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i forskningsprosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. De opplysninger du har delt med oss vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg om du ikke ønsker å delta i studien, eller dersom du senere velger å trekke ditt samtykke.

Ditt personvern – hvordan jeg oppbevarer og bruker dine opplysninger

Opplysningene om deg vil kun benyttes til de formål jeg har redegjort for i dette skrivet. Opplysningene behandles konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Hva skjer med opplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 20. juni 2019. Opplysninger om deg og lydfiler slettes ved ferdigstillelse av forskningsprosjektet.

Dine rettigheter

Dersom du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir undertegnede rett til å behandle personopplysninger om deg?

Jeg behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Universitetet i Bergen har NSD (Norsk senter for forskningsdata AS) vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Hvis du har spørsmål tilknyttet studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter kan kontakte meg på tlf. nr.: 97124274 eller e-post: Helene.Torsteinson@student.uib.no. Du kan også kontakte min veileder og prosjektansvarlig Fungisai Gwansura Ottemöller på e-post: Fungi.Ottemoller@uib.no.

Med vennlig hilsen

Helene Torsteinson

Student ved Mastergradstudiet i Helsefremmende arbeid og helsepsykologi

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet «En studie om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering»

Dette er en forespørsel til deg om du ønsker å delta i forskningsstudien «En studie om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering». I dette skrivet får du informasjon om prosjektets formål og hva deltakelse innebærer for deg.

Bakgrunn og formål

Vi er en gruppe forskere fra Universitetet i Bergen (HEMIL-senteret), som er opptatt av hva som øker befolkningens helse og trivsel. Vi har snakket med personer som har kommet til Norge som flyktninger eller asylsøkere, og nå ønsker vi å snakke med nordmenn. I denne masterstudien ønsker vi å snakke med deg, som er i alderen 65 +, om dine tanker og erfaringer tilknyttet økt innvandring i Norge.

Vi ønsker å snakke med deg i en gruppe sammen med andre personer. I gruppesamtalen vil vi snakke om hvordan dere mener økt innvandring har påvirket det norske samfunnet, og hvordan vi kan imøtekomme kulturelt og etnisk mangfold på ulike arenaer (nabolag, skole, arbeidsplass, foreninger etc.). For å få mer kunnskap og forståelse for temaet vil vi snakke med nordmenn i ulike livsfaser; unge voksne, småbarnsforeldre og personer i alderen 65 +.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Bergen er ansvarlig institusjon for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om deltakelse?

Du får spørsmål om deltakelse i forskningsstudien fordi du enten er elev ved videregående skole, småbarnsforelder eller i alderen 65 +. Det vil til sammen gjennomføres seks gruppesamtaler: to gruppesamtaler med unge voksne, to gruppesamtaler med småbarnsforeldre og to gruppesamtaler med personer i alderen 65 +.

Hva innebærer deltakelse i forskningsprosjektet for deg?

Deltakelse i forskningsprosjektet innebærer at du sammen med fire-seks andre personer deltar i en gruppesamtale. Selve samtalen vil vare i 60-90 minutter, og vi avtaler i fellesskap tid og sted. Ved samtykke vil gruppesamtalen bli tatt opp på lydfil og senere transkribert. Alle opplysninger om deg vil anonymiseres. Dette vil si at opplysninger som fremkommer i masteroppgaven og andre skrevne dokumenter ikke vil kunne spores tilbake til deg. Navnet ditt vil ikke stå i noen av dokumentene og ingen skal kunne kjenne deg igjen. Personlig informasjon, som navn, alder, hvor du bor og andre detaljer, som eventuelt fremkommer under gruppesamtalen, vil ikke bli delt med andre. Deltakerne i gruppesamtalen signerer en taushetserklæring.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i forskningsprosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. De opplysninger du har delt med oss vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg om du ikke ønsker å delta i studien, eller dersom du senere velger å trekke ditt samtykke.

Ditt personvern – hvordan jeg oppbevarer og bruker dine opplysninger

Opplysningene om deg vil kun benyttes til de formål jeg har redegjort for i dette skrivet. Opplysningene behandles konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Hva skjer med opplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 20. juni 2019. Opplysninger om deg og lydfiler slettes ved ferdigstilling av forskningsprosjektet.

Dine rettigheter

Dersom du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir undertegnede rett til å behandle personopplysninger om deg?

Jeg behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Universitetet i Bergen har NSD (Norsk senter for forskningsdata AS) vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Hvis du har spørsmål tilknyttet studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter kan kontakte meg på tlf. nr.: 97124274 eller e-post: Helene.Torsteinson@student.uib.no. Du kan også kontakte min veileder og prosjektansvarlig Fungisai Gwansura Ottemöller på e-post: Fungi.Ottemoller@uib.no.

Med vennlig hilsen

Helene Torsteinson

Student ved Mastergradstudiet i Helsefremmende arbeid og helsepsykologi

Samtykke til deltakelse i forskningsprosjektet «En studie om nordmenns holdninger til migrasjon og vilkår for inkludering»

Jeg har mottatt informasjon om studien, forstår hva min deltakelse innebærer og ønsker å delta.

.....
(Dato og signatur)

Taushetserklæring

Jeg bekrefter med dette at detaljerte opplysninger og opplysninger som kan knyttes til enkeltpersoner ikke formidles til personer utenfor gruppen.

INTERVJUGUIDE

- 1) I de siste årene har det vært et stort fokus på det media har kalt «flyktningkrisen» eller «flyktningstrømmen til Europa». Flere flyktninger og andre migranter har også kommet til Norge. Hvordan opplever dere at dette har påvirket det norske samfunnet (nabolag, barnehage/skole, arbeidsplass etc.)? Hvordan har det påvirket nordmenns holdninger til innvandring?
- 2) Hvordan vil dere beskrive nordmenns holdninger til innvandring?
- 3) Hva anser dere som barrierer for inkludering, og hvordan kan vi overkomme disse barrierene?
- 4) Hva ser dere på som avgjørende for inkludering mellom nordmenn og innvandrere? Hva kan hver og en av oss gjøre for å skape mer inkluderende miljøer for alle mennesker på ulike arenaer (nabolag, barnehage/skole, arbeidsplass etc.)?

NETTVERKSKART UTARBEIDET VED ANALYSE AV DATA

Nordmenns holdninger (1)		Inkluderende samfunn (2)	
Kjennetegn (1a)	Påvirkningsfaktorer (1b)	Barrierer for inkludering (2a)	Vilkår for inkludering (2b)
Skeptisisme/ fremmedfrykt: «Mange nordmenn er skeptiske til innvandring»	Media: «Det kommer ofte veldig fra media»	Språk: «Det er en tydelig barriere»	Språk: «Det er veldig fint å kunne kommunisere»
(Mis)bruk av systemet: «Enkelt kommer for å utnytte Norge»	Sosiale medier: «Det er ganske masse krenkende kommentarer»	Religion: «De skal få lov til å tilbe sine religioner, men vi må få lov å ha våres fortsatt»	Arbeid/sysselsetting: «Det er viktig at de kommer fort i jobb»
«Vi må hjelpe»	Politikk: «Vi har jo Trump og hele det crewet der»	Introverte nordmenn: «Nordmenn er vel kanskje kjent for å være litt innesluttete»	Nordmenn må «ut av boblen»
Gjensidighet: «Man må være likestilt»	Sosialt nettverk: «Folkene rundt deg påvirker»	Kulturelle koder: «De må lære seg det usynlige språket»	Møteplasser/ Fritidsaktiviteter: «Vi treffes på Rema`n med sånne handleposer»
«Vi og «de»	Kontakt med innvandrere: «Liker de som enkeltindivid, men ikke som gruppe»	Grupperinger: Det er klart det er viktig å unngå gettofisering»	«Inkludering skjer ikke over natten»
			Selvrefleksjon: «Jeg vil jo like å tenke at jeg er inkluderende»

KODERAMMER UTARBEIDET VED ANALYSE AV DATA**Holdninger til migrasjon – kjennetegn (1a)**

Koder	Grunnleggende temaer	Organiserende tema
<p>«Det er veldig få som vil ha et asylmottak og andre sånne kommunale boliger for spesielt utsatte folk akkurat i sitt nabolag»</p> <p>«Flertallet eller mange nordmenn er skeptiske til innvandring»</p> <p>«Så når det kommer noe som vi ikke helt forstår så er det litt sånn... Det er skummelt»</p> <p>«Det er noe fremmed, sant. Jeg er ikke vant med det»</p>	Skeptisisme/ fremmedfrykt	Kjennetegn
<p>«Jeg har hørt at det har blitt status blant innvandrere å gå på NAV nå»</p> <p>«Jeg har tanker om at enkelte kommer her for å gjøre det godt i Norge, og kommer for å utnytte Norge»</p> <p>«Jeg synes egentlig at den norske stat har sluppet altfor lett til å gi barnetrygd og forskjellige rasjoner til folk som aldri skulle hatt det»</p> <p>«De får for mye penger utbetalt»</p> <p>«Du føler nesten at de får det bedre på bekostning av andre»</p>	(Mis)bruk av systemet	
<p>«Vi må jo ta vare på de»</p> <p>«For man må jo ville hjelpe og sånt»</p> <p>«Jeg tror det blir viktig å hjelpe de. Altså å hjelpe de å integrere seg».</p> <p>«Mange har lyst til å virke som om de engasjerer seg»</p> <p>«Jeg hjalp jo. Jeg gå 200 kroner»</p>	«Vi må hjelpe»	
<p>«Vi må forstå hverandre, slik at kulturene går inn i hverandre. Det er alfa og omega»</p> <p>«Det må være gjensidig respekt»</p> <p>«Vi har jo godt av det (innvanding) /.. / Vi er jo bønder alle sammen. Lever i vår helt egen verden»</p> <p>«En borger... Man må jo bli sett på som en helt vanlig... Man må være likestilt, da.»</p>	Gjensidighet	
<p>«Vi nordmenn...»</p> <p>«Jeg tror det er fordi de har en annen holdning»</p> <p>«De har sin tro og vi har vår tro»</p> <p>«Vi har jo litt forskjellige normer egentlig»</p> <p>«Det er ikke vi som skal integreres»</p>	«Vi» og «de»	

Holdninger til migrasjon – påvirkningsfaktorer (1b)

Koder	Grunnleggende temaer	Organiserende tema
«Fremmedfrykt fra media, kanskje... Og måten de fremstiller ting på» «Det kommer veldig ofte fra media. De skrekk-historiene ²² » «Hvis det hadde vært en norsk mann, så hadde det bare stått: mann...»	Media	Påvirkningsfaktorer
«Det er ganske masse krenkende kommentarer» «Jeg synes det burde vært strengere regler for hatefulle utsagn» «Facebook er ikke den beste siden å søke på nyheter, ville jeg sagt» «Det er veldig vanskelig å være kritisk, hvis alle kildene dine er på en måte den samme»	Sosiale medier	
«Dette med holdningene våre.../.../ Vi har jo Trump og hele det crewet der» «Politikerne tar ikke helt klart standpunkt» «Han, x (navn), i sin tid... Han husker jeg snakket om snillismen vår for innvandrere»	Politikk	
«Folkene rundt deg gjerne» «Så tenker jeg det har veldig med foreldre... Hvilke holdninger de har» «Det kan jo også være sånn familie og sånn» «Man tar veldig mye fra foreldrene» «Utdanning og opplæring dreier seg jo om veldig mye mer enn byer i Belgia»	Sosialt nettverk	
«Vi ble glad i de» «Hun snakker jo akkurat sånn som oss, og er jo helt lik som alle oss andre» «Liker de som enkeltindivid, men ikke som gruppe» «Vi er så økonomisk ovenpå. Vi trenger ikke de andre.»	Kontakt med innvandrere	

*Mange refererer til media under samtalene: «Jeg har lest at...», «Det står i...».

²² Flere nevner terrorangrep.

Barrierer for inkludering (2a)

Koder	Grunnleggende temaer	Organiserende tema
<p>«Det at de snakker et helt annet språk. Du skjønner ingenting»</p> <p>«Det er en tydelig barriere»</p> <p>«Vi må forlange at de lærer norsk»</p> <p>«De må være forpliktet til å begynne på kurs»</p> <p>«Også er det veldig mange nordmenn som føler seg utilpass med å snakke engelsk»</p>	Språk	Barrierer for inkludering
<p>«Vi kommer jo ikke utenom religion»</p> <p>«De skal få lov til å tilbe sine religioner, men vi må få lov å ha våres fortsatt»</p> <p>«Det er veldig viktig. Det kommer jo helt i fra begynnelsen bakfra.»</p> <p>«De kan ikke velge det - hvilken religion de vil ha når de kommer til Norge»</p> <p>«Vi kan ikke bare si at du skal tro på det samme som jeg gjør»</p>	Religion	
<p>«Og nordmenn er vel kanskje kjent for å være litt innesluttete, og litt lite nysgjerrige»</p> <p>«Jeg føler ofte vi er ekskluderende, og»</p> <p>«Vi sitter på bussen, og snakker ikke til folk og sånt»</p> <p>«Jeg hater når folk snakker til meg på bussen»</p> <p>«Vi er mer sånn introverte i forhold til veldig mange andre»</p>	Introverte nordmenn	
<p>«De må lære seg det usynlige språket»</p> <p>«Jeg følte meg litt utilpass. Med tanke på det at det er jo ikke noe vi vanligvis gjør»</p> <p>«Jeg føler vi har veldig forskjellige normer ifra på en måte mange av de som kommer her, da.»</p> <p>«En nordmann oppfører seg ikke sånn som de gjør»</p> <p>«Hvordan oppfører de seg i sitt eget land når de har den innstillingen i et fremmed land?»</p>	Kulturelle koder	
<p>«De bare holder seg innenfor sin egen sirkel, snakker sitt eget språk, og bryr seg ikke om andre enn seg selv»</p> <p>«Hvis et asylmottak er langt ute i en bygd, så er det veldig vanskelig å integrere de»</p> <p>«Det bør være en bedre balanse mellom våre nye landsmenn og nordmenn»</p> <p>«Det er klart det er viktig å unngå gettofisering»</p> <p>«Det er noe med at i noen miljøer blir folk tapere»</p>	Gruppering	

Vilkår for inkludering (2b)

Koder	Grunnleggende temaer	Organiserende tema
«Det hjelper både de og oss, hvis vi skal kunne kommunisere med de» «Positivt for de og, å kunne kommunisere med oss» «At de lærer seg norsk» «Det er veldig fint å kunne kommunisere»	Språk	Vilkår for inkludering
«Det som er viktig i dag, det er at de kommer fort i jobb» «Jeg har en litt bedre holdning til de som er her for å ønske og gjøre noe, da» «Det er helt uten mening at de blir sittende i år etter år en eller annen plass» «Så bør de skaffe seg en jobb» «Det er verdifullt for Norge at der kommer noen som kan noe»	Arbeid/sysselsetting	
«Tror vi må våge å gå ut av komfortsonen, selv om det kan være litt skummelt» «Du må på en måte ut av boblen din» «Ikke tenke så mye på oss selv, men tenke på andre og» «Bare en enkel samtale kan jo bryte en barriere»	Nordmenn må «ut av boblen»	
«Savner møteplasser» «Det trenger ikke være noen store aktiviteter ../ Bare enkelt og greit for å samle folk» «Vi treffes på Rema`n med sånne handleposer» «Jeg synes sport er en veldig fin måte» «Er du i en cup, så prøver du å vinne, sant. Da jobber du som et lag»	Møteplasser/fritid saktiviteter	
«Inkludering skjer ikke over natten» «Det tar veldig lang tid å integrere, da, fordi det er så tungt.» «Jeg tror det er viktig å gi folk tid» «Jeg tror det er håp for de unge»	«Inkludering skjer ikke over natten»	
«Hvordan er vi egentlig?» «Er vi mer fremmedfientlige enn andre land?» «Jeg vil jo like å tenke at jeg er inkluderende» «Det er et veldig aktuelt tema, som er viktig å snakke om for å bli bevisst sånne ting» «Jeg tenker mer over det nå enn det jeg tror jeg har tenkt på det på lenge i hvert fall»	Selvrefleksjon	

